

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra primární pedagogiky

**PROBLEMATIKA ZAJIŠŤOVÁNÍ VEŘEJNĚ DOSTUPNÉ PÉČE O
DĚTI DO TŘÍ LET**

(ČESKÁ REPUBLIKA V KONTEXTU EVROPSKÉ UNIE)

**THE ISSUE OF ENSURANCE PUBLICLY AVAILABLE CHILDCARE FOR CHILDREN
UNDER THE AGE OF THREE**

(THE CZECH REPUBLIC IN THE CONTEXT OF THE EUROPEAN UNION)

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce: Doc. PhDr. Eva Opravilová CSc.

Autor diplomové práce: Bc. Barbora Dvořáková

Studijní obor: Pedagogika předškolního věku

Forma studia: kombinovaná

Diplomová práce dokončena: duben, 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne 24.3.2010

Podpis:

Předně bych chtěla poděkovat vedoucí diplomové práce paní docentce Evě Opravilové, za její přístup k tématu a její vstřícnost při vedení diplomové práce. Zároveň děkuji berlínským vychovatelkám paní Eleni Pöllinger, Madlen Kroll a Katrin Buss, které mě v loňském školním roce 2008/2009 přijaly do svého kolektivu a umožnily mi tak získat cenné zkušenosti s péčí o děti do tří let v Berlíně. Spolupráce s nimi mi byla přínosem. Dále moc děkuji Mgr. Markétě Pytlíkové za její podnětná doporučení při závěrečném zpracování.

OBSAH:

ANOTACE.....	7
KLÍČOVÁ SLOVA	7
ÚVOD A CÍLE	8
I. ČÁST RODINNÁ POLITIKA U NÁS A V EVROPĚ	10
1. Vymezení rodinné politiky.....	10
1.1 Typologie sociálních států.....	13
2. Individualizovaná společnost 20. století a její dopady na současnou podobu rodiny	16
2.1 Postavení dítěte v individualizované společnosti.....	18
3. Kam směřuje rodinná politika Evropské unie	20
3.1 Jaká jsou společná témata rodinné politiky v Evropské unii?.....	21
3. 2. Barcelonské cíle a jejich implementace napříč Evropou.....	22
4. Podpora rodiny ve vybraných zemích Evropské unie	29
4.1 Švédsko	29
4.2 Spolková republika Německo	30
4.3 Francie.....	31
4.4 Velká Británie	33
II. ČÁST	37
ČESKÁ SPOLEČNOST 20 LET PO PÁDU KOMUNISTICKÉHO REŽIMU A JEJÍ VZTAH K DĚTEM A RODINÁM	37
5. Historický pohled na podporu rodiny: vývoj od II. světové války do současnosti	37
5.1 Podpora zaměstnanosti žen aneb počátky kolektivní	37
výchovy – 50. a 60. léta 20. století.....	37

5.2 Prorodinná opatření a ústup od egalitářského modelu-	39
70. a 80. léta 20. století	39
5.3 Vliv socio-ekonomické transformace na postavení žen na	42
trhu práce – vývoj po roce 1989.....	42
6. Současné možnosti podpory rodiny v České republice.....	46
6.1 Přímá finanční podpora versus zajištění služeb na podporu rodiny	47
6.2 Podpůrné prvky na slučitelnost profesních a rodinných rolí.....	49
6.2.1 Mateřská a rodičovská dovolená v České republice	49
6.2.2 Problematika více rychlostní rodičovské dovolené.....	54
6.3 Specifika České republiky v rámci společné rodinné politiky Evropské unie	57
7. Problematika zajištění služeb péče o děti mladší tří let v ČR	60
7.1 Návrh prorodinných opatření – „Prorodinný balíček“	61
7.1.1 Institut vzájemné rodičovské výpomoci.....	61
7.1.2 Podpora služeb péče o děti v oblasti živnostenského podnikání.....	63
7.1.3 Institut miniškolky	70
7.2 Problematika současných jeslí v České republice.....	73
7.2.1 Zařazení jeslí pod zdravotnická zařízení.....	74
7.2.2 Problematika financování jeslí.....	79
7.2.3 Problematika „pětidenních jeslí“	81
7.3 Mateřská centra	83
7.3.1. Vznik mateřských center a jejich poslání.....	83
7.3.2 Síť mateřských center	85
7.3.3 Formy hlídání dětí v mateřských centrech	85
7.4 Návrh na zařazení dětí od dvou let věku do mateřských škol	87
III. ČÁST – BERLÍNSKÝ MODEL PÉČE O DĚTI DO TŘÍ LET.....	90
8. Možnosti péče o děti do tří let v Berlíně.....	90
8.1 Specifické postavení Berlína v rámci Německé spolkové republiky	90
8.2 Centrální řízení rodinné politiky v Německé spolkové republice.....	92
8.3 Zajištění služeb péče o děti do tří let v Berlíně.....	94
8.3.1 Kvalifikace pedagogického personálu	94
8.3.2. Neinstitutcionální péče o děti do tří let Kindertagespflege	95

8.3.3 Institucionální péče o děti do tří let – zařízení denní péče o děti	96
Kindertageseinrichtungen	96
8.4 Systém financování péče o děti v Berlíně – Kitagutschein system.....	100
8.5 Vyhodnocení dotazníků Berlín	102
8.6 Vyhodnocení dotazníků Praha	104
 ZÁVĚR	 109
 POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE:	 114

ANOTACE

Diplomová práce s názvem „Problematika zajišťování veřejně dostupné péče o děti do tří let – Česká republika v kontextu Evropské unie“ ve své první části nejprve přiblíží společná témata rodinné politiky Evropské unie a nastíní specifické strategie podpory rodiny ve vybraných evropských zemích. Ve druhé části pak přiblíží současné možnosti podpory rodiny v České republice a to s ohledem na problematiku zajišťování služeb péče o děti do tří let. Třetí část představí konkrétní model péče o děti do tří let, tak jak je realizován v hlavním městě Německé spolkové Republiky, Berlíně.

KLÍČOVÁ SLOVA

Rodinná politika, Evropská unie, „Barcelonské cíle“, podpora rodiny, „Prorodinný balíček“, služby péče o děti do tří let, jesle

ANNOTATION

The first section of this thesis, which is entitled “The issue of ensurance publicly available childcare for children under the age of three – the Czech Republic in the context of European Union”, starts by outlining the common themes of the European Union's family policy, followed by the specific strategies for supporting families in selected European countries. The second part then outlines the family support options in the Czech Republic, with special consideration for the issue of childcare services for children under three. The third part presents a concrete model for childcare for under-threes as it has been implemented in the capital of the Federal Republic of Germany, Berlin.

KEY WORDS

Family policy, European Union, "Barcelona objectives concerning childcare facilities for pre-school-age children", family support, proposal of pro-family measures – the "Pro-family Package", childcare facilities for children under three years, crèche

ÚVOD A CÍLE

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolila zajišťování veřejně dostupné péče o děti do tří let v České republice v kontextu Evropské unie. Hlavním cílem mé práce je na základě analýzy současné situace, nalézt a popsat problematické oblasti, které brání v rozvoji zajišťování různých forem péče o děti do tří let v České republice a zjistit, proč se strategie uplatňované v České republice se do značné míry liší od celoevropských trendů.

Práce se nezabývá konkrétními specifiky péče o děti do tří let, ale spíše systémovým řešením této otázky. Nebudeme zde tedy hodnotit, za jakých podmínek by měla péče o děti do tří let probíhat, jaké by měly být hygienické a personální standardy či jaké by mělo být materiální vybavení zařízení denní péče pro takto staré děti. Domnívám se, že na tyto bezesporu neméně důležité otázky si budeme moci odpovědět ve chvíli, kdy se česká společnost rozhodne jít společnou cestou s ostatními evropskými zeměmi, v současné době bych to považovala za poněkud předčasné.

Diplomová práce se skládá se ze tří hlavních částí, které jsou dále členěny na jednotlivé kapitoly a podkapitoly. V první části si nejprve představíme současné trendy v organizaci péče o děti do tří let v Evropské unii a přiblížíme si konkrétní formy podpory rodiny ve vybraných evropských zemích. V druhé části práce se pokusíme nalézt důvody, proč, Česká republika volí odlišné strategie, a přiblížíme si současné možnosti veřejně dostupné péče o děti do tří let v České republice. V závěrečné, třetí části se seznámíme s konkrétním modelem péče o děti do tří let, tak jak je realizován v sousedním Německu. V této části si též představíme výsledky dotazníkového šetření, které jsem realizovala jak v České republice, tak v Německu.

Domnívám se, že dnešní doba přinesla řadu změn v rodinném soužití, a právě na tyto změny by měla současná rodinná politika reagovat. Jistou inspirací by nám mohly být právě zkušenosti z ostatních evropských zemí, kde je rozvoj péče o děti do tří let poměrně kontinuální a není zatížen komunistickou minulostí.

V zahraničí se také můžeme setkat s celou řadou odborných publikací týkajících se organizace péče o děti do tří let, které jsou však na území České republiky dosud nedostupné. I proto jsem se v loňském školním roce 2008/2009 rozhodla získat určité praktické zkušenosti s touto problematikou a z vlastní iniciativy jsem absolvovala půlroční pracovní stáž v jednom z německých předškolních zařízení, kam jsou přijímány děti od jednoho roku. S těmito prakticky nabytými poznatky se seznámíme v závěrečné části této diplomové práce. Krom zahraniční literatury, kterou jsem získala během svého pobytu v Německu, jsem při získávání aktuálních informací využívala též internetových zdrojů. V českém prostředí mi pak nejvíce aktuálních informací přinesly vědecké publikace Sociologického ústavu Akademie věd ČR, zejména z oblasti gender sociologie, a výzkumné studie Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí.

Cílem této práce rozhodně není postavit péči o dítě do tří let nerodičovskou osobou na roveň celodenní péči o dítě v rodině, která by vždy měla zůstat na prvním místě. Spíše by měla přinést takové informace, které by umožnily nazírat tuto problematiku z poněkud širší perspektivy.

I. ČÁST RODINNÁ POLITIKA U NÁS A V EVROPĚ

V první kapitole se nejprve seznámíme se základními pojmy, se kterými budeme dále v rámci celé diplomové práce pracovat a uvedeme si základní typy rodinné politiky, které jsou uplatňovány v různých zemích Evropy. Ve druhé kapitole se dále budeme zabývat kontextem rodinné politiky, a to především změnami, které přinesl druhý demografický přechod ve vztahu k současné rodině. Ve třetí kapitole si představíme, jaká jsou současná společná témata rodinné politiky v Evropské unii, a ve čtvrté kapitole si představíme konkrétní příklady podpory rodiny ve vybraných evropských zemích.

1. Vymezení rodinné politiky

Asi nejucelenější pohled na vývoj rodinné politiky ve světě přináší odborná studie Barbory Matějkové a Jany Paloncyové (2004) z Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, která nám umožní lépe porozumět některým základním pojmům z oblasti sociální a rodinné politiky jednotlivých států. Jak samy autorky uvádějí, vývoj rodinné politiky je v jednotlivých národních státech závislý na historickém vývoji, na hodnotových orientacích, na mikro-a makroekonomické situaci, na kulturních faktorech a podobně. (Matějková, Paloncyová 2004)

Jak uvádí A. H. Gauthier až do 70. let byla rodinná politika v Evropě zaměřena především na jednopříjmovou rodinu, kde byl hlavním živitelem muž. Až později přibližně od 70. let 20. století, když se začala situace ve společnosti měnit, především v západní Evropě postupně došlo ke změně rodinných vzorců, snížila se celková porodnost, zvýšil se počet rozvodů a počty neúplných rodin, rozšířily se počty dětí narozených mimo manželství, stoupla ekonomická aktivita žen, změnila se též časová posloupnost životních událostí a celkové životní strategie.

Výsledkem těchto změn pak bylo postupné stárnutí celé populace. V sociologii jsou tyto společenské změny souhrnně nazývány **druhý demografický přechod**.

(Gauthier cit. podle Matějková, Paloncyová 2004)

Bylo tedy třeba, aby se i rodinná politika přizpůsobila těmto změnám, například zaváděním určitých propopulačních opatření či zavádění různých prostředků na podporu rodiny s dvěma příjmy. Ve východoevropských zemích k těmto významným změnám ve společnosti došlo zhruba o deset let později, tedy počátkem 90. let 20. století.

Představme si nyní několik termínů, které se přímo váží k rodinné politice, a v následujícím textu se s nimi budeme nadále setkávat:

1. porodné: nejčastěji jednorázová peněžitá pomoc při narození či adopci dítěte.

2. mateřská dovolená: dovolená matky v období před porodem a ihned po porodu, během níž platí pracovní smlouva; ve většině států je matce během této dovolené vyplácen tzv. příspěvek v mateřství. V českém kontextu se jedná o „Peněžitou pomoc v mateřství. Podle doporučení Mezinárodní organizace práce¹ má mateřská dovolená činit minimálně 12 týdnů s náhradou mzdy ve výši minimálně 67 % předchozí mzdy (denního vyměřovacího základu, s možností maxima); směrnice č. 92/85² vydaná Radou evropských společenství poté stanovuje minimální dobu mateřské dovolené na 14 týdnů. V současné době je však podán návrh na prodloužení minimální délky mateřské dovolené na 18 týdnů.

3. otcovská dovolená: dovolená otce v období kolem porodu a ihned po narození dítěte, během níž platí pracovní smlouva; existují dva základní typy otcovské dovolené: dovolená kolem porodu (často 2 – 3 dny) a dovolená po porodu jako obdoba mateřské dovolené (často 2 – 4 týdny). Během otcovské dovolené může být v některých státech vyplácen tzv. příspěvek v otcovství na základě podobných principů jako příspěvek v mateřství; Ve Švédsku, ale též v Německu je zavedena tzv. **otcovská kvóta**. Konkrétně jde o období, kdy může být i otec finančně podpořen, pokud nastoupí na otcovskou

¹ Mezinárodní organizace práce (*International Labour Organization*, zkratka ILO) je specializovanou organizací OSN, usilující o prosazování sociální spravedlnosti a mezinárodně uznávaných pracovních práv. (Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Mezin%C3%A1rodn%C3%AD_organizace_pr%C3%A1ce)

² Směrnice č. 92/85 o zavádění opatření pro zlepšení bezpečnosti a ochrany zdraví při práci těhotných zaměstnankyň a zaměstnankyň krátce po porodu nebo kojících zaměstnankyň, která stanoví trvání mateřské dovolené v minimální délce 14 týdnů, zákaz propuštění takové zaměstnankyně a také některé požadavky pro bezpečnost a ochranu zdraví na pracovišti těhotných a kojících žen. Významná je také směrnice č. 76/207, která zakotvuje právo žen na návrat na stejnou nebo obdobnou pracovní pozici po mateřské dovolené.

dovolenou. Jedná se v průměru o 2 měsíce, které si otec může vybrat do určité doby po narození dítěte. V českém prostředí však není tato forma podpory rodiny dosud legislativně zakotvena.

4. rodičovská dovolená: dlouhodobější dovolená pro oba rodiče určená pro péči o dítě po skončení mateřské/otcovské dovolené, během níž trvá pracovní smlouva.

5. rodinné dávky: mezi rodinné dávky zahrnujeme především přídavky na děti – dávky pro rodiny s dětmi, jež mohou být **plošné** (nárok na ně nezávisí na příjmu rodiny) nebo **testované** (nárok na ně závisí na příjmu rodiny či ekonomickém statusu rodičů); **diferencované** podle počtu, věku dětí, případně příjmu rodiny nebo **univerzální** (v jednotné výši); mezi další rodinné dávky patří dávky spojené většinou se specifickou situací rodiny (neúplné rodiny, příspěvky na externí péči o děti, dávky pro rodiny se zdravotně postiženým členem, formy sociálního příplatku apod.).

6. daňová politika ve vztahu k rodině: rodinná politika též uplatňuje ve vztahu k rodině různé výhody, co se týče odvádění daní do státní kasy. Jedná se zejména o možnost společného zdanění manželů či možnosti snížení daňového základu o odečitatelné položky a na možnosti snížení vypočtené daně v závislosti na rodinné situaci (podle počtu či věku dětí, v závislosti na tom, zda má manželka/manžel své vlastní příjmy apod.);

7. služby péče o děti: různé formy státem podporované péče o děti od jejich narození do 18 let.

Jak uvádějí Barbora Matějková a Jana Paloncyová (2004) ve svém výzkumu, rodinné politiky se v průběhu desetiletí vyvíjely v důsledku různých ideologií různými směry. Například skandinávské země zvolily vysokou míru státní podpory rodinám na základě rovnosti pohlaví, Německo (staré spolkové země) naopak bylo zastáncem tradičního dělení gender rolí na trhu práce s modelem muže živitele a ženy hospodyně.

Francouzská rodinná politika se zaměřovala na státní pronatalitní opatření, Velká Británie se pak přikláněla k neintervenciálnímu modelu uplatňujícímu státní zásahy pouze v případech zneužití či hmotné nouze. Tyto rozdíly v míře státní podpory rodinám byly patrné zejména v období od 80. let do poloviny 90. let. 20. století.

V posledních letech však důraz na rodinu a práci a změny v systémech mateřské a rodičovské dovolené přinesly zemím s různými modely rodinné politiky významné sblížení. Například Británie neslouží již dnes jako příklad čistě liberálního modelu bez státních zásahů, Německo se odklání od modelu tradičního dělení rolí práce mezi mužem a ženou, což si také ukážeme v jedné z následujících kapitol. (Gauthier podle Bagavos, Martin, 2001 cit. podle Matějková, Paloncyová 2004).

1.1 Typologie sociálních států

Kamerman a Kahn byli jedni z prvních analytiků rodinné politiky. V roce 1978 definovali pojmy „explicitní a implicitní rodinná politika“

Autorky výzkumu tyto termíny definují následovně:

„Explicitní koncept znamená, že země vytyčily zákonnou formu institucionální formulace rodinné politiky. Rodina je předmětem politických diskusí a politické cíle s ohledem na rodinu jsou jasně stanoveny.“

„Implicitní politiky nedisponují podobnou charakteristikou, ačkoliv země s implicitní rodinnou politikou mohou mít rovněž velmi rozvinuté politiky související s rodinou. Tyto politiky mají různě formulované cíle a nejsou určeny výhradně rodinám. Jsou to koncepty s problematikou žen a dětí, gender rolí, chudoby, zaměstnání apod.“

(Kamerman a Kahn 1978 cit. podle Matějková, Paloncyová 2004)

Rozdíl mezi explicitní a implicitní politikou je tudíž založen na existenci či neexistenci politického programu a zaměření jeho opatření na rodinu. Například skandinávské země mají dávky a služby orientované na rodinu na vyšší úrovni než Německo, ačkoliv cíle rodinných politik ve Skandinávii nebyly striktně stanoveny.

Mezi země s explicitní rodinnou politikou řadíme např. Německo, Belgie, Francii, mezi země s implicitní politikou potom Velkou Británií, Dánsko, Itálii a jiné.

(Matějková, Paloncyová, 2004).

Druhou nejvíce citovanou typologií je typologie sociálních států **Esping-Andersena**. Tato typologie sleduje, do jaké míry stát snižuje závislost občana na trhu práce, tj. do jaké míry garantuje jeho právo neúčastnit se trhu práce, aniž by to vážně ohrozilo jeho živobytí. S daným typem sociálního státu je úzce spjat i typ rodinné politiky. Tato Esping-Andersenova typologie byla různými autory přejímána a adaptována. (např. Korpi 1999, Gauthier 2002 cit podle Matějková, Paloncyová 2004).

Nejčastěji jsou rozlišovány následující čtyři typy:

1. Liberální režim (anglosaský) je charakteristický pasivní politikou zaměstnanosti, redukovanou pomocí neprivilegovaným skupinám, nízkým zastoupením státního sektoru na trhu práce, flexibilním pracovním trhem, slabou rolí odborů a jiných ochrannářských institucí, nízkými sociálními dávkami. Rodina není v tomto režimu nijak výrazně podporována, stát intervenuje pouze v krizových situacích. Mezi státy s tímto typem rodinné politiky patří USA, Švýcarsko či Velká Británie.

2. Sociálně demokratický systém (skandinávský) je založený na vysokém zdanění populace, aktivní politice zaměstnanosti, vysoké participaci žen na trhu práce, štědré sociální politice. Systém umožňuje svými ochrannářskými rysy lepší skloubení pracovní a rodinné sféry než systém liberální. Do této skupiny bychom mohli zařadit Norsko, Švédsko, Dánsko.

3. Konzervativní režim (bismarckovský) se zaměřuje především na ochranu osob, které nejsou zaměstnány z důvodu zdravotního postižení, ztráty pracovního místa, odchodu do důchodu apod. Sociální dávky jsou závislé na době pojištění a výši odváděného pojištění. V tomto systému je podporována tradiční dělba rolí muže a ženy, kdy je žena ekonomicky závislá na muži, živiteli rodiny. Ženy mají pečovat o děti a domácnost, pracovat na zkrácený úvazek. Malá státní podpora možnosti skloubit zaměstnání a rodinu má vliv na rodinné plány mladých lidí. Patří sem např. Německo či Nizozemsko a částečně též Francie. Ta se však svými pronatalitními opatřeními od klasických konzervativních zemí liší.

4. Režim prorodinně orientovaný (latinský) se vyskytuje v Itálii či Španělsku. Svým nevměšováním je podobný režimu liberálnímu, na rozdíl od něho se však spoléhá na pomoc rodiny v ochraně svých členů proti ekonomickým a sociálním rizikům. Tím je také možné do jisté míry vysvětlit pozdější odchod mladých lidí z domácnosti rodičů. Ekonomická aktivita žen v těchto zemích je velice nízká, konflikt rodiny a zaměstnání je tu velice výrazný a napomáhá u mladých žen k odkladu či odmítnutí založení vlastní rodiny.

(Matějková, Paloncyová 2004)

Autorky dále uvádějí: „K těmto čtyřem typům je možné přidat typ pátý: tzv. **postsocialistický režim** sociálního státu. Tento typ v současné době své charakteristické prvky teprve utváří, nachází se v určité přechodné fázi. Od počátku 90. let 20. století musí jeho reprezentanti v souvislosti s přechodem na tržní ekonomiku čelit pro ně relativně novým sociálním problémům, jako je chudoba, sociální vyloučení, nezaměstnanost. Postupně se opouští od prvků státního paternalismu a nivelizace, nový systém musí naopak podporovat odpovědné sociální chování obyvatel, postupně se utváří soukromý sektor. Míra ekonomického zapojení žen je zde vysoká, systém sociálních dávek však v současné době často nemotivuje k pracovnímu zapojení.“

(Matějková, Paloncyová 2004)

Dalším významným faktorem, který ovlivňuje typ rodinné politiky jednotlivých států, je v posledních letech velice diskutovaná **otázka rovných příležitostí mužů a žen**.

Podle Matějkové a Paloncyové (2004) můžeme z tohoto úhlu pohledu jednotlivé rodinné politiky hodnotit z hlediska toho, do jaké míry umožňují skloubit pracovní a rodinný život, do jaké míry jsou ženy diskriminovány na trhu práce v závislosti na svých rodinných povinnostech a do jaké míry jsou muži podporováni ke spolupráci v péči o děti a domácnost.

2. Individualizovaná společnost 20. století a její dopady na současnou podobu rodiny

Mezi současné autory, kteří se problematikou individualizované společnosti zabývají, patří bezesporu německý sociolog *Ulrich Beck* a jeho manželka *Elizabeth Beck-Gernsheim*, kteří působí na universitě v Mnichově, a francouzský sociolog *Francois de Singly* z univerzity René Descartes v Paříži.

V pojetí německého sociologa Ulricha Becka je individualizace procesem, který provázají dva protikladné aspekty. Na jedné straně je jevem nesporně pozitivním, protože znamená vyvázání jednotlivce z předem definovaných pravidel a povinností a vzestup jeho osobní svobody v rozhodování. Namísto předem dané normy nebo předem daných sociálních rolí je každá nová situace vyjednávaná mezi individui. Na druhé straně však skrze proces individualizace člověk ztrácí své pevné zakotvení a vnitřní stabilitu, a jeho život se tak stává v mnoha směrech složitější. Cítí tíhu vlastní zodpovědnosti za sebe sama, z toho, že se neustále musí rozhodovat mezi mnoha řešeními, a musí tak na sebe brát mnoho rizik.

(Beck 1995 cit. podle Dudová, Vohlídalová 2007)

Lidé v současnosti touží stále více po svobodě, odmítají být uzavřeni do jasně definovaných rolí, sociálních pozic a očekávání. Navíc v průběhu druhé poloviny 20. století se individualizace začíná dotýkat všech osob tvořících společnost. Zatímco dříve byla rezervována pouze mužům, individualizovanými jedinci se nyní stávají i ženy a v posledním období tak začínají být vnímány i děti.(Dudová, Vohlídalová 2007)

Současný individualismus je podle Francoise de Singly „*individualismem vztahovým*“, neboť lidé stále žijí ve vazbách s ostatními a tyto vazby jsou pro ně zcela zásadní, jsou ale volitelné a zrušitelné, křehkosti a nejistotě se tedy nelze vyhnout.

Individualizace neznamena, že by lidé toužili po samotě; chtějí mít ale větší počet různých vazeb a sociálních příslušností zároveň, namísto jedné jediné, která by plně určovala jejich život. (de Singly cit. podle Dudová, Vohlídalová 2007)

Podle Marty Vohlídalové ze Sociologického ústavu AV je třeba si uvědomit, že model rodiny, který se v obecném diskurzu jeví jako „přirozený“ a který je v současnosti mnohými oplakáván, tedy nukleární rodina složená z obou biologických rodičů a jejich dětí, v níž muž je v první řadě „živitelem“ a žena pečuje o děti a domácnost, je ve skutečnosti model existující ne příliš dlouhou dobu a je charakteristický zejména pro 19. století. Emil Durkheim ukázal, že právě tento typ rodinného uspořádání je již sám o sobě jedním z výsledků postupující individualizace. (Durkheim 1975 cit. podle Vohlídalová 2007)

K zásadním změnám v organizaci rodinného života došlo v první polovině 20. století, kdy se poprvé silně prosazuje požadavek lásky mezi manželi jako podmínka k založení rodiny. Rodina nabývá formu nukleární rodiny, v níž je manželství založené na vzájemné lásce a kde panuje silná dělba rolí a práce mezi mužem a ženou. Šťastná rodina jako celek garantuje štěstí každého ze svých členů. Výsledkem této fáze je mimo jiné babyboom, ke kterému v západních zemích došlo v 50. letech – lidé vstupují do manželství mladí a mají děti z lásky. Od 60. let 20. století je logika lásky v rodině ještě více posílena. Manželé by spolu měli zůstat, jen pokud se milují. Hlavní povinností rodičů je věnovat dětem lásku a pozornost. Pozice muže a ženy se zrovnoprávňují se vstupem žen do zaměstnání. (de Singly 2000, Beck, Beck-Gernsheim 1995 cit. podle Dudová, Vohlídalová 2007)

Cílem tohoto typu rodiny je umožnit individualizaci všem svým členům, a proto je tolik nestabilní. Současná rodina již není ekonomickou jednotkou, ale je založena na sdílení emocí. Je svazkem mezi dvěma svobodnými individui, která se dohadují na konkrétní podobě rodiny a vztahu. Chybí předem daný vzor či model určující, co je to rodina, mateřství, otcovství, jaké role má kdo zastávat.

A právě fakt, že manželství je založeno pouze na emocích a na dohodě mezi partnery, ho činí tolik zranitelným, nestabilním a zrušitelným. (Beck, Beck-Gernsheim 1995 cit. podle Dudová, Vohlídalová 2007).

Partnerský pár dnes znamená dvě osoby, které jsou spolu, jelikož se tak samy rozhodly a protože jim to poskytuje uspokojení. Podle F. de Singlyho představuje láska v současných společnostech hlavní vzor sociální vazby. (de Singly 2003 cit. podle Dudová, Vohlídalová 2007).

2.1 Postavení dítěte v individualizované společnosti

Vztah k dítěti prošel v posledních několika stoletích zásadním vývojem s tím, jak se vyvíjela i moderní rodina. Podle francouzského historika Philippa Arièse (1973) jsou city k dětem a k rodině veskrze moderní, dětství bylo objeveno teprve nedávno, zatímco v minulosti bylo toto období života téměř ignorováno. Rodina sice existovala jako skutečnost, ale nebyla chápána jako morální či sentimentální hodnota. Teprve postupně začínala být dětem věnována zvláštní pozornost a vznikl cit pro rodinu, zaměřený na děti a jejich výchovu. Ariès ukázal, že v západní společnosti docházelo postupně k soustředování pozornosti na dítě, rodina spatřovala v dětech stále větší hodnotu a zaměřovala na ně své zdroje; říká výslovně, že dítě se v rodině stalo „králem“. Tento vývoj se stupňoval až do 70. let 20. století, kdy vzniklo hnutí za emancipaci žen a došlo k posílení ideologie lásky v partnerském vztahu. Od té doby není již centrální pouze blaho dítěte a blaho rodiny jako celku, ale individuální blaho každého aktéra v rodině, tedy i žen – matek, které se do této doby obětovaly pro ostatní členy rodiny. (Ariès cit. podle Vohlídalová, Dudová 2007)

Podle F. de Singly si výchova dětí v současné rodině klade dva cíle: prvním cílem je úspěch ve škole, potažmo v životě, v zaměstnání; druhým cílem je osobní rozvoj dítěte, seberealizace; konstrukce identity dítěte tak, aby z něj vyrostlo autonomní, nezávislé a autentické individuum, které bude v harmonii se sebou samým a se světem a dokáže využívat své skryté zdroje. Druhý cíl souvisí právě s růstem individualizace ve společnosti a s novými hodnotami, které tato individualizace přináší. Výchova má směřovat k rozvoji osobnosti dítěte, jeho naplnění a vnitřní pohodě, konstrukci jeho osobní identity v souladu s jeho vnitřním Já a s jeho skrytými zdroji.

Zaměstnanost žen a rozvod v principu nebrání pohodě dětí, ale tím, že umožňují svobodu, nezávislost a seberealizaci žen, umožňují jejich matkám skutečně naslouchat svým dětem a být jim příkladem při vytváření jejich identity.

(de Singly 2005 cit. podle Vohlídalová, Dudová 2007)

Ulrich Beck a Elisabeth Beck-Gernsheim poukazují na to, že ačkoliv se v současnosti v západních zemích rodí stále méně dětí, dítě nebylo nikdy důležitější než právě dnes. Skrze dítě totiž dochází k uspokojování především emocionálních potřeb jejich rodičů. Motivace k tomu mít dítě je spojována s touhou po zakořenění, dodání smysluplnosti životu, po pocitech štěstí a vytvoření pevného citového pouta.

(Beck, Beck-Gernsheim 1995 cit. podle Vohlídalová, Dudová 2007)

V situaci, kdy je láska mezi mužem a ženou tolik křehká a nestabilní, se stává právě dítě objektem dlouhodobé a hluboké lásky rodičů. Dítě je totiž od narození vztaženo k rodiči a jeho vztah k němu není jen výsledek nějaké zrušitelné dohody. Tento vztah je tak logicky mnohem pevnější, než všechny ostatní vztahy. (Beck, Beck-Gernsheim 1995 cit. podle Vohlídalová, Dudová 2007)

Podle Ladislava Rabušice představuje dnes dítě pro rodiče především psychickou hodnotu – dává pocit dospělosti, naplnění, novosti v životě, umožňuje navazovat nové sociální vztahy, je zdrojem moci a současně kontroly nad někým jiným, může přinášet prestiž, umožňuje soutěžit a srovnávat se s ostatními. Naopak vychovat dítě je v současné době složitější, vyžaduje značné emocionální a finanční náklady, člověk se musí vzdát řady osobních výhod, dítě je „neefektivní podnik“. Dnešní tržní společnosti nejsou rodinám s dětmi příliš příznivé, neboť kladou důraz na mobilitu pracovníků a ideálem je vlastně jedinec, který není svazován povinnostmi k dětem a k rodině. (Rabušic 2001)

Pro mnohé rodiče je vztah s dítětem jedinou jistotou, kterou ve svém životě mají. Skutečná hodnota dítěte je tak v dnešní společnosti mnohdy vyšší než by se dalo z empirických dat usuzovat. Celoevropský trend nižší porodnosti tak paradoxně skutečnou hodnotu dítěte spíše zvyšuje než-li snižuje.

3. Kam směřuje rodinná politika Evropské unie

předchozí kapitole jsme si naznačili, k jakým změnám došlo ve vztahu k dítěti v posledních desetiletích. V této části si přiblížíme, jak na tyto společenské změny reaguje rodinná politika Evropské unie. Na úvod této kapitoly je nutné zdůraznit, že rodinná politika spadá výlučně do kompetencí jednotlivých států, přesto však může Evropská unie svými doporučeními přispět k jisté modernizaci rodinných politik napříč Evropou, a to především otevřením společné debaty nad aktuálními tématy, která řeší jednotlivé národní rodinné politiky. Rodinná politika Evropské unie úzce souvisí s politikou zaměstnanosti a sociálních věcí, která spadá pod kompetence **Evropské komise**, konkrétně pak pod „Generální ředitelství Evropské komise pro zaměstnanost, sociální věci a rovné příležitosti.“ Do roku 2009 byl právě za tuto agendu zodpovědný český eurokomisař Vladimír Špidla, bývalý premiér české vlády mezi léty 2002 – 2004. V Evropské komisi byl od roku 2004. Od začátku roku 2010 převezme tuto agendu maďarský eurokomisař László Andor, který ji povede až do roku 2014.

Mezi hlavní úkoly Evropské komise patří shromažďování demografických a sociologických dat a vytváření statistik, které mohou přinést zajímavé výsledky ohledně vývoje evropské společnosti. Zároveň je možné díky těmto údajům hledat společnou cestu, která nemusí být vždy shodná, ale měla by vést ke společnému cíli, tj. spokojenosti občanů Evropské unie, v našem kontextu pak ke spokojenosti rodin s malými dětmi. Je důležité zdůraznit, že odpovědné orgány Evropské unie žádná ze svých opatření nenařizují, tak jak tomu bylo například v době komunistické vlády v Československu, ale pouze vypracovávají jistá doporučení a otevírají na mezinárodní úrovni veřejnou debatu nad otázkami rodinné politiky, která by měla pozitivně ovlivnit rodinné prostředí v Evropě.

Mezi další významné orgány, které shromažďují a vyhodnocují konkrétní data ohledně rodinné politiky na mezinárodní úrovni, patří bezesporu **OECD**³ – konkrétně pak ředitelství pro zaměstnanost, práci a sociální věci.

Jako další, ale neméně významný zdroj informací týkající se rodinné politiky, je možné jmenovat též „**Evropskou alianci pro rodiny**“, která vznikla v roce 2007 a která si klade za cíl umožnit jednotlivým státům Evropy vyměňovat si zkušenosti v rámci rodinné politiky. Evropská aliance pro rodiny vzešla z německého předsednictví Evropské unie na popud bývalé spolkové ministryně pro rodinu Ursuly von der Layen.

3.1 Jaká jsou společná témata rodinné politiky v Evropské unii?

Obecně lze shrnout, že rodinná politika Evropské unie, stejně jako národní rodinné politiky, je nucena reagovat na stále probíhající změny ve společnosti, které jsme si již uvedli v předchozí kapitole.

Zejména se snaží reagovat na nově vzniklé formy rodinného soužití, zvyšující se počet dětí narozených mimo manželství, pozdější uzavírání prvního manželství, vyšší věk matek při narození prvního potomka, vyšší rozvodovost a další změny rodinného chování současné evropské společnosti.

Další významnou otázkou je problematika stárnutí evropské populace, která je zapříčiněna nízkou porodností. Celkové stárnutí evropské populace se projevuje zejména nižším podílem osob v produktivním věku, což může v budoucnu způsobit vážné ekonomické problémy. Rodinná politika EU tak sleduje cíl, jak co nejlépe využít potenciál zaměstnanosti a zejména usiluje o zvýšení podílu žen na pracovním trhu, zde se tedy rodinná politika jasně střetává s politikou zaměstnanosti.

³ **Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj** – zkráceně **OECD** z angl. *Organisation for Economic Co-operation and Development* je mezivládní organizace třiceti ekonomicky nejrozvinutějších států na světě, které přijaly principy demokracie a tržní ekonomiky. (zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Organizace_pro_hospod%C3%A1%C5%99skou_spolupr%C3%A1ci_a_rozvoj)

Poradní orgány Evropské unie vidí hlavní řešení, které by vedlo k vyšší zaměstnanosti žen zejména v zajištění **kvalitní a kvalifikované veřejné péče o děti předškolního věku a podpoře alternativních forem pracovních úvazků**. Evropská unie ve svých analýzách sleduje, jak jsou tyto služby v jednotlivých zemích EU dostupné, do jaké míry jsou využívány a snaží se o vytvoření jakési kvalitativní normy.

Na druhou stranu, však zdůrazňuje možnost volby, tak, aby určité procento žen, které se rozhodne věnovat se svému dítěti osobně doma, mělo též jistou finanční podporu státu. Konkrétní údaje o délce a finančních kompenzacích v mateřství ve vybraných evropských zemích si uvedeme v následující kapitole.

Významnou otázkou rodinné politiky Evropské unie je též otázka rovných příležitostí mužů a žen, která mimo jiné souvisí se změnami v dělbě práce v současných evropských rodinách a postupující emancipací žen. V rámci politiky rovných příležitostí Evropská unie svými doporučeními výrazně podporuje roli otce a usiluje o rovnoměrnější zapojení obou rodičů do péče o malé dítě. V této otázce jsou zatím nejprogresivnější zejména severské země – Švédsko, Norsko, Dánsko, ale od roku 2007 též Německo, které zavedlo dva měsíce otcovské dovolené. Na Islandu je pak doba mateřské a otcovské dovolené shodná, pro oba rodiče šest měsíců, existují, zde i jisté kombinace. V českém prostředí je pak toto téma poměrně nové a zůstává prozatím spíše na okraji zájmu. Jistý návrh se objevil na počátku roku 2009 v tzv. „Prorodinném balíčku“, kde je navrhována týdenní otcovská dovolená. Podle socioložky Zuzany Uhde by však tato kosmetická úprava české legislativy mohla vyznít kontraproduktivně, neboť během jednoho týdne péče o dítě může vypadat skutečně spíše jako „dovolená“ než jako časově i fyzicky náročná činnost.(Uhde 2008)

3. 2. Barcelonské cíle a jejich implementace napříč Evropou

S konkrétními doporučeními, která se týkají rodinné politiky EU, se můžeme blíže seznámit v podobě tzv. „**Barcelonských cílů**“, které byly představeny v březnu roku 2002 na setkání nejvyšších představitelů Evropské unie v Barceloně.

„Barcelonské cíle“ úzce souvisí s politikou zaměstnanosti, která usiluje o zvýšení podílu žen na trhu práce, a jako jedno z řešení této problematiky vidí v zajištění dostatku kvalitních služeb péče o předškolní děti v jednotlivých členských zemích.

Proto si Evropská unie v tomto prohlášení mimo jiné stanovila za cíl zajistit **do roku 2010** dostupnost péče o děti **od narození do tří let pro 33 %** dané věkové populace a pro věkovou skupinu **od tří let do věku povinné školní docházky dokonce pro 90 %** dětí.

Jak uvádí samotný dokument: „Tyto Barcelonské cíle“ jsou nedílnou součástí evropské strategie pro růst a zaměstnanost a mají zvýšit míru zaměstnanosti mladých rodičů, zejména žen, a přispět tak k větší rovnosti žen a mužů.“⁴

Je třeba připomenout, že tyto cíle schvalovaly pouze ty státy, které v té době patřily k Evropské unii, tedy státy tzv. EU-15⁵. Proto též státy, které v podstatě již pouze přijaly tyto předem dohodnuté cíle, mnohdy na tento fakt poukazují a s danými cíly se příliš neztotožňují. Asi nejhlasitějším kritikem těchto „Barcelonských cílů“ je právě Česká republika, která zejména v oblasti zajišťování péče o děti do tří let v mnohém nesdílí společné názory většiny států Evropské unie. Ve své kritice se opírá o špatné zkušenosti s kolektivní výchovou dětí mladších tří let v době komunistické vlády v Československu. Zároveň však odmítá většinu argumentů, které přináší novější výzkumy z této oblasti, stejně tak jako nebere v úvahu modernější formy péče o děti mladší tří let.

⁴ Zpráva Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů – Provádění barcelonských cílů týkajících se zařízení péče o děti předškolního věku [online] Brusel: Komise Evropských společenství, 2008 [online citováno 11. 11. 2009]. Dostupné z WWW <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52008DC0638:CS:HTML>

⁵ Mezi státy původní EU-15 řadíme: Rakousko, Belgie, Dánsko, Finsko, Francii, Německo, Řecko, Irsko, Itálii, Lucembursko, Nizozemí, Portugalsko, Španělsko, Švédsko a Velkou Británii.

Bývalý ministr práce a sociálních věcí Petr Nečas se o naplňování „Barcelonských cílů“ v oblasti zajištění péče o děti mladší tří let vyjádřil takto:

„Mohu na tomto místě zcela odpovědně říci, že Česká republika tento požadavek nenaplní ani nebude zvyšovat své úsilí, aby ho naplnila. Podobné cíle, které připomínají centrální plánování z dob komunismu, by měly být znovu promyšleny.“⁶

Zjevná kritika ze strany vládních představitelů České republiky rozpoutala v loňském roce poměrně ostrou debatu mezi zastánci prosazování „rovných příležitostí mužů a žen“ a českou vládou. Reakcí na kritiku „Barcelonských cílů“ byla i tisková zpráva vydaná Gender Studies o.p.s., ve které se mimo jiné uvádí:

„Cílem není hnát do práce rodiče, kteří nemají zájem jít do práce, ale umožnit rodičům, kteří zájem mají, využít možnost péče o dítě nerodičovskou osobou a vrátit se na pracovní trh. „Barcelonské cíle“ ukládají, aby v roce 2010 mělo 33 % dětí do tří let přístup k jakékoli formě péče o děti. Jeselská zařízení existující v současné době v řadě evropských zemí nejsou srovnatelná s jeslemi sedmdesátých let dvacátého století u nás, kdy se preferovala kolektivní péče a jednotnost. V současné době vycházejí vstříc potřebám rodičů a dětí a novým trendům, nelze je tedy srovnávat s „rozvinutým systémem jeslí z doby totality“. Stejně jako není možné odsuzovat veškerou kolektivní péči o předškolní děti, bez ohledu na její kvality. Například ve Švédsku patří institucionalizovaná péče o děti, která je součástí vzdělávacího systému, k péči vyznačující se vysokou kvalitou.“⁷

S vyjádřením Gender Studies nemohu než souhlasit, proto jsem se také rozhodla o bližší rozbor situace zajištění péče o děti mladší tří let v České republice ve své diplomové práci.

⁶ Projev ministra P. Nečase na konferenci „Rodinná politika a politika zaměstnanosti – kolize nebo komplementarita?“ [online] Praha: MPSV, 2009 [online citováno 11. 11. 2009]. Dostupné z WWW http://www.mpsv.cz/files/clanky/6603/1_Petr_Necas_CZ.pdf

⁷ Tisková zpráva Gender Studies, o.p.s. [online] Praha: Gender Studies,o.p.s., 2009 [online citováno 11. 11. 2009]. Dostupné z WWW http://www.padesatprocent.cz/docs/TZ_barcelonske_cile.doc

Evropská unie v posledních letech pečlivě sleduje naplňování těchto cílů a snaží se rozvíjet své strategie sladování rodinného a pracovního života v Evropě. V říjnu roku 2008 byla zveřejněna zpráva⁸, týkající se pokroku, který jednotlivé země Evropské unie udělaly na cestě k plnění těchto „Barcelonských cílů“ v poskytování péče o předškolní děti. **Podle této zprávy jen pět členských zemí – Dánsko, Nizozemí, Švédsko, Belgie a Španělsko překonalo cíle v souvislosti s 33 % nabídkou různých forem péče o děti do tří let, zatímco pět dalších, – Portugalsko, Velká Británie, Francie, Lucembursko a Slovinsko – se tomuto cíli přibližuje.** Česká republika se umístila v roce 2006 v evropské pětadvacítky na před posledním místě s méně než dvěmi procenty dětí do tří let umístěnými v institucionálních předškolních zařízeních. Uvedené míry využití se však týkají všech dětí bez ohledu na týdenní počet hodin. Délka pobytu v daných zařízeních se v jednotlivých zemích značně liší a podíl těch zařízení, která fungují pouze po omezenou dobu, je v mnoha zemích velmi vysoký. Typickým příkladem v tomto ohledu je Nizozemsko a Velká Británie, jelikož zde děti mladší tří let skoro výhradně navštěvují zařízení fungující po omezenou dobu, tedy např. pouze na dopoledne.

Podívejme se nyní blíže, jaké rozdíly byly v rámci plnění „Barcelonských cílů“ napříč Evropskou unií zjištěny.

➤ **Financování předškolní péče v Evropské unii**

Pro rodinu jsou finančně nákladné zejména zařízení péče pro děti mladší tří let. Pro uvedená zařízení existují různé druhy veřejného financování od přímého veřejného financování zajišťujícího všeobecnou dostupnost přes finanční příspěvky rodičů odstupňované podle jejich příjmů, až po systémy podporující poptávku prostřednictvím daňového odpočtu nákladů na péči o děti nebo formou poskytování poukázek na služby.

⁸ Zpráva Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů – Implementace barcelonských cílů týkajících se zařízení péče o děti předškolního věku. Dostupná na <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52008DC0638:CS:HTML>

V posledním případě je kladen důraz na svobodnou volbu způsobu péče a důležitou úlohu zde hraje soukromý sektor. Tyto různé „modely“ existují ve většině členských států současně. Existují tedy souběžně různé možnosti péče o děti za rozdílné ceny.

I při zohlednění příjmu rodičů zatěžují v některých členských státech náklady na zařízení péče o děti mnohem více rozpočet domácností s nízkým příjmem než rozpočet ostatních domácností. Dochází také ke stále zřetelnějšímu rozdělení mezi finančně dostupnými místy v jeslích poskytovanými veřejným sektorem na jedné straně a velkými možnostmi soukromé péče, avšak finančně méně dostupnými, na straně druhé.

➤ **Soukromý sektor péče o předškolní děti**

S rozvojem soukromého sektoru je také třeba zmínit otázku kvality poskytované péče, neboť kvalita zařízení péče o děti představuje pro rodiče prvořadou otázku, která určuje, zda se rozhodnou své děti těmto zařízením svěřit. Domnívám se, že poskytování služeb péče o předškolní děti na soukromé bázi dozajista rozšiřuje škálu výběru, ale na druhou stranu znesnadňuje kontrolní postupy kvality péče poskytované dětem. Kvalita závisí hned na několika faktorech, které je potřeba sledovat. Jedná se zejména o: druh nabízené služby, počet pracovníků vzhledem k počtu dětí, vzdělání personálu a kvalitu vzdělávacího prostředí. Komise již zdůraznila nutnost podporovat kvalitu zařízení péče o děti předškolního věku – zejména vypracováním dobrovolného rámce kvality. Zlepšení kvality vyžaduje dodržování přísných standardů, které je zajišťováno kontrolami, ale i minimálním vzděláním u všech pracovníků oboru, zlepšení pracovních podmínek a možnosti celoživotního vzdělávání, jakož i patřičného finančního ohodnocení těchto povolání.

➤ **Služby hlídání dětí versus předškolní výchova**

Ze zprávy dále vyplývá, že existuje značný rozdíl mezi službami hlídání dětí – určených spíše pro nejmenší děti a předškolní výchovou-určenou pro děti od tří let a více let.

Výjimku tvoří státy, které vytvořily integrované zařízení pro děti od raného až do školního věku.

Ovlivňuje to jak způsob, jakým je péče o děti pojmána, tak úroveň požadovaného vzdělání pracovníků i jejich průměrné mzdy, které jsou velmi odlišné v každé zemi i v rámci téže země v závislosti na druhu služeb.

➤ **Výzvy a perspektivy do budoucna**

Komise nemá péči o děti v přímé pravomoci, ale plánuje pokračovat v pravidelném sledování „Barcelonských cílů“ v rámci strategie pro růst a zaměstnanost a bude toto sledování podporovat pomocí srovnatelných, včasných a kvalitních statistik.

Rozvoj zařízení péče o děti a jejich příspěvek k rovnosti žen a mužů budou i nadále analyzovány ve výroční zprávě o rovnosti žen a mužů, kterou Komise každoročně předává na jarním zasedání Evropské rady. Evropská komise bude též nadále usilovat o zlepšení kvality péče o děti, včetně vzdělání a ohodnocení pracovníků v tomto oboru.

Komise hodlá dále napomáhat výměně národních zkušeností týkajících se zařízení péče o děti, a to zejména v rámci svého programu výměny osvědčených postupů v oblasti rovnosti žen a mužů. Komise bude rovněž iniciovat výzkum zaměřený na pracovní podmínky a ohodnocení pracovníků v oboru předškolní péče o děti.

Shrnutí:

Na závěr si tedy bodově shrneme základní cíle rodinné politiky Evropské unie:

- Akceptace různých forem rodinného uspořádání
- Snaha o dosažení rovnováhy mezi rodinou a zaměstnáním
- Podpora rovných příležitostí – podpora rovnoměrného rozdělení rodičovských rolí
- Snaha o zvýšení dostupnosti a kvality zařízení péče o děti

Kam tedy směřuje rodinná politika Evropské unie? Na základě výše uvedených bodů zjišťujeme, že většina opatření souvisí s nepříznivým demografickým vývojem evropské společnosti. Hrozby stárnoucí populace a nedostatek ekonomicky aktivních osob v produktivním věku, vede Evropskou unii k podpoře zaměstnanosti žen a s tím související podpoře rozšiřování možností péče o děti předškolního věku. Evropská unie považuje dlouhodobější přímou finanční podporu rodiny ze strany státu za ekonomicky nevýhodnou. Proto se rozhodla jít cestou zajištění kvalitní, finančně dostupné péče o děti nerodičovskou osobou. Bylo by však mylné se domnívat, že svojí politikou bere dětem mateřskou lásku, kterou si mezi sebou matka s dítětem vytváří v prvních letech života. Z pohledu České republiky je právě toto téma velice citlivé. Otázka proč je Česká republika v plnění právě tohoto cíle spíše zdrženlivá, může mít mnohé důvody. Předně je zde špatná zkušenost z dob komunismu, kdy politika zaměstnanosti svým způsobem nutila ženy, k brzkému návratu do zaměstnání a kolektivní zařízení si obecně nezískala dobrou pověst. Druhým důvodem budou jistě finance, neboť systematická podpora veřejných zařízení péče o děti mladší tří let ze strany státu je značně nákladná, dalším důvodem pak může být obecné povědomí o tom, že dítě do tří let má být v nejlepším případě vychováváno v úzkém rodinném kruhu. Tento „luxus“ si však řada žen v zemích Evropské unie nemůže dovolit. Česká republika se na počátku 21. století stále ještě potýká s mýtem „krkavčí matky“, která se na úkor svého dítěte věnuje kariéře.

Směrování Evropská unie na rozdíl od české rodinné politiky zdůrazňuje možnost volby a svými doporučeními chce zajistit ženám, které se chtějí, případně musejí například z finančních důvodů navrátit na trh práce, kvalitní péči o jejich děti. Evropská unie usiluje o to, aby existoval jistý evropský standard v péči o předškolní děti, který by měl mimo jiné pozitivní dopad pro skupiny socio-ekonomicky znevýhodněných obyvatel, tak, aby všechny děti získaly rovné šance před vstupem na základní školu.

V následující kapitole se seznámíme s konkrétními přístupy podpory rodiny ve čtyřech evropských zemích.

4. Podpora rodiny ve vybraných zemích Evropské unie

Vzhledem k tomu, že systém mateřské a rodičovské dovolené je v každém státě zcela odlišný, přiblížíme v následující části pouze několik zajímavostí, tak abychom získali určitý přehled, který nám dovolí konkrétní údaje porovnat se situací v České republice. Postupně si představíme formy podpory, které jsou rodičům nabízeny v těchto čtyřech evropských zemích: Švédsko, Spolková republika Německo, Francie a Velká Británie.

4.1 Švédsko

V severských zemích je výrazně podporována role otce. Tyto země také dosahují nejvyššího procenta otců na rodičovské dovolené. Ve Švédsku je rodičovská dovolená hrazena **13 měsíců** (480 pracovních dní) a odpovídá **80 % původního platu rodiče**, poté je vyplácena **paušální částka po dobu 3 měsíců** (90 pracovních dní). Minimální částka je stanovena na 180 SEK (Švédských korun) na den. Měsíčně tedy okolo 5 400 SEK (14 040 Kč). Pro každého z rodičů jsou přiděleny dva měsíce rodičovské dovolené a zbývajících devět měsíců je možné si rozdělit podle potřeby, zpravidla však delší rodičovskou dovolenou stále volí ženy. Dva měsíce rodičovské dovolené může otec uplatnit až do osmi let věku dítěte. Pokud by však otec své dva měsíce rodičovské nevyužil, rodina o tyto dva měsíce přijde. Existuje také varianta čerpání poloviční částky rodičovského příspěvku po dobu 26 měsíců. Otec má navíc 10 dní placeného volna po narození dítěte, které by měl vyčerpat do 60 dní po narození.

(Saxonberg 2008)

V roce 2008 byla též zavedena finanční kompenzace pro rodiče, kteří se rozhodnou pečovat o své děti doma a nevyužívat tak služeb předškolního zařízení. Tento příspěvek na péči o dítě od jednoho do tří let v domácím prostředí se nazývá „**Child-raising allowance**“ a maximální částka odpovídá 3 000 SEK (7 800 Kč) měsíčně.

V praxi pak nejčastěji zůstávají s dětmi po narození ženy, přibližně 9 – 12 měsíců, a poté si otec vybere svoji dvouměsíční část. Švédsko je též zemí, kde jsou ve velké míře využívány zařízení denní péče o děti mladší tří let, které se ve společnosti těší velké oblibě a jsou přijímány jako samozřejmost. Tato zařízení jsou hojně dotována ze státního či komunálního rozpočtu a stát dohlíží na jejich kvalitu. Každé z těchto zařízení musí mít určité procento osob s vysokoškolským vzděláním. Navíc je obcím zákonem nařízeno zajistit dostatek míst pro děti předškolního věku. Zajímavostí je, že zde není striktně oddělena věková skupina dětí mladších tří let a dětí od tří do šesti let. Tato zařízení jsou zřizována pro celé předškolní období, tedy od narození do šesti let, a spadají pod ministerstvo školství. (Saxonberg 2008)

4.2 Spolková republika Německo

Podobná strategie jako ve Švédsku je od roku 2007 uplatňována též v **Německu**. Zde je mateřská dovolená ustanovena pouze na **14 týdnů – necelé čtyři měsíce**, ale na druhou stranu je finančně dobře kompenzována, neboť se rovná **100 % předchozího platu**. Po skončení mateřské dovolené následuje rodičovská dovolená, která je finančně kryta **14 měsíců**. Prvních **12 měsíců** je určeno matce a zbývající **dva měsíce jsou určeny pro otce**. Stejně tak si mohou oba společně vybrat **sedm měsíců** rodičovské dovolené. Výše rodičovského příspěvku (Elterngeld) se rovná **67 % předchozího výdělku**., maximální částka je stanovena na 1800 Euro (46 500 Kč), minimum pak na 300 Euro (7 800 Kč). Nejedná se tedy o paušální částku, tak jak tomu je v České republice. Pokud si otec své dva měsíce nevybere, otcovská dovolená mu po třetím roce dítěte propadne. V době, kdy matka, případně otec pobírá rodičovskou dovolenou, nesmí být zaměstnán na více než 30 hodin týdně.

Podobně jako ve Švédsku i v Německu existuje zákonný nárok na snížený pracovní úvazek, pravidla jsou však přísnější. Žena musí být zaměstnána v podniku, který má více jak 15 zaměstnanců a to déle než půl roku. (Sloboda 2006)

Před rokem 2007 bylo možné si zvolit jednoletou nebo dvouletou rodičovskou dovolenou, která však nepřinášela tak vysoké kompenzace, a existovaly dvě varianty příspěvků. Buď 300 Euro (7 800 Kč) po dobu tří let dítěte, nebo 450 Euro (11 700 Kč) po dobu dvou let, tato opatření však již byla zrušena.

Německo se však narozdíl od Švédska, kde podobná opatření fungují již delší dobu, potýká s celkovým nedostatkem zajištění denní péče o děti mladší tří let nerodičovskou osobou, a právě proto se v posledních letech snaží investovat nemalé peníze do výstavby těchto zařízení. Problematiku zajištění péče o děti do tří let v Německu si podrobněji rozebereme v závěrečné části diplomové práce.

4.3 Francie

Jiným zajímavým příkladem je rodinná politika ve **Francii**. Zde je mateřská dovolená stanovena na **16 týdnů (4 měsíce)**, z toho šest týdnů před narozením a tedy pouze deset týdnů po narození dítěte. V rámci propopulační politiky náleží matce při narození třetího a dalšího dítěte v pořadí, delší mateřská dovolená, konkrétně **26 týdnů**.

V období mateřské dovolené je matce, která byla sociálně pojištěna a v posledních dvou letech byla minimálně šest měsíců zaměstnána, vypláceno **100 % předchozí mzdy**, poté jsou již kompenzace poměrně malé a vztahují se mimo jiné též na pokrytí zajištění péče o dítě jinou než mateřskou osobou. Pokud se rodiče rozhodnou, že se budou dítěti věnovat osobně, mohou zažádat o příspěvek, který v současné době dosahuje výše **552 Euro (14 352 Kč)**, v případě, že zcela přeruší své zaměstnání. Pokud jsou zaměstnáni na poloviční úvazek výška této částky je **419 Euro (10 816 Kč)**, pokud mají pracovní úvazek vyšší, částka se snižuje na **317 Euro (8 242 Kč)**. O tento příspěvek, mohou žádat oba rodiče, pokud se oba rozhodli na čas omezit své pracovní aktivity. Při narození prvního dítěte je tento příspěvek možné využívat pouze **6 měsíců**, což je z pohledu české tříleté rodičovské dovolené, velmi krátká doba, zejména pokud jde o narození prvního dítěte, kdy se matka v podstatě teprve sžívá se svojí novou rolí.

Vzhledem k tomu, jak je systém státní podpory ve Francii nastaven, mohou francouzské ženy o své první dítě samostatně pečovat nejdéle rok, není však nikterak ojedinělé, že se již v průběhu prvního roku dítěte vracejí na své pracovní místo, alespoň na zkrácený pracovní úvazek. Systém péče o děti do tří let je zde rozmanitý a stát tyto služby finančně podporuje. Bohužel jsem neměla příležitost se osobně přesvědčit o kvalitě poskytovaných služeb. Osobně francouzský systém nepovažuji za příliš přívětivý k rodině a zejména k samotným dětem, neboť příspěvky po dobu šesti měsíců jsou na francouzské poměry velmi nízké a stát takto v podstatě počítá s brzkým návratem žen do zaměstnání.

Mezi zařízení denní péče o děti mladší tří let můžeme zařadit:

- **Les crèches collectives** – kolektivní (skupinové) jesle, zařízení, pro větší skupiny dětí rozdělené podle věku.
- **Les crèches familiales** – rodinné jesle, zaměstnávají státem registrované pečovatelky, které mohou pečovat až o 4 děti do 4 let v domácím prostředí.
- **Les crèches parentele** – rodičovské jesle, jsou zřizovány asociací rodičů na příležitostné i pravidelné hlídání, maximální velikost skupiny je 20 dětí, na jednu vychovatelku připadne 5 dětí, které ještě nechodí, nebo 8 dětí které již chodí.
- **L'asistentte maternelle** – Státem uznávaná registrovaná pečovatelka, která může ve svém domácím prostředí pečovat až o 4 děti do šesti let, od roku 2009 se mohou vychovatelky sdružovat a poté mohou společně pečovat o větší počet dětí, max. velikost je 16 dětí na 4 pečovatelky.
- **Le jardin d'enfants** – zařízení péče o děti ve věku od 2 do 6 let.
- **L'école maternelle** – mateřská škola, sekce velmi malých dětí od 2 let.⁹

⁹ Mateřskou školu navštěvuje asi 22% – 35% dětí ve věku 2 let

4.4 Velká Británie

Ani ve **Velké Británii** nemohou rodiče počítat s příliš vysokou finanční podporou ze strany státu. Mateřská dovolená je zde od roku 2007 stanovena na **13 měsíců** (52 týdnů), z toho pouze necelých **10 měsíců** (39 týdnů) je finančně kompenzováno, a to ženám, které byly před nástupem na mateřskou dovolenou zaměstnány alespoň 6 měsíců bez přerušení u stejného zaměstnavatele. Pokud žena splňuje tyto podmínky, náleží jí po dobu prvních šesti měsíců finanční částka, která odpovídá **90 % její předchozí mzdy**, po zbytek mateřské dovolené (33 týdnů) pobírá částku, která může dosáhnout nejvíce 123 GBP (Britských liber) týdně, měsíčně tedy okolo 492 GBP (13 776 Kč). Rodičovství je zde dále podpořeno dalšími možnými zaměstnaneckými benefity, tyto částky však v žádném případě nemohou nahradit plat jednoho z rodičů. Ženy se tak podobně jako v Francii navrací poměrně brzo na své původní pracovní místo. Finanční podpora státu je zaměřena zejména na skupiny osob, které nemají tak vysoké příjmy. Zvláštní podpory ze strany státu se též dostává rodičům, kteří dosud studují. Velká Británie tak svým způsobem stále zastává model liberálního sociálního státu, který je založen zejména na podpoře rodin a osob socio-ekonomicky znevýhodněných. Rodiny s vyššími příjmy jsou tak většinou v péči o své potomky odkázány na vlastní finanční prostředky.

Nižší přímá finanční podpora rodiny je kompenzována právě rozvojem zajištění péče nerodičovskou osobou. Škála zařízení denní péče o předškolní děti je v Anglii velice široká a liší se nejen formou péče (malá skupinka dětí s jednou stálou vychovatelkou či kolektivní zařízení pro 40 – 60 dětí), ale též délkou provozní doby, cenovou dostupností či prostředím, kde je o děti pečováno. Vláda se v posledních letech snaží o zavedení jistého standardu kvality péče o předškolní děti v podobě dokumentu nazvaného „**Early Years Foundation Stage**“ (**Základní stupeň pro raný věk**), který by měl všem dětem zaručit stejnou kvalitu péče. V tomto dokumentu se klade důraz zejména na spolupráci rodiny a poskytovatele péče o dítě a jako hlavní výchovně vzdělávací prvek určuje hru – „*learn through play*“ (učení hrou).

Státem registrovaná zařízení péče o děti předškolního věku, včetně registrovaných pečovatelek, tzv. **Childminders**, které tyto služby nabízí ve svém domácím prostředí, musí splňovat určité standardy a jsou pravidelně kontrolovány národní inspekcí **Ofsted** - **Office for Standards in Education, Children's Services and Skills**.

Mezi nabízené služby péče o děti od 0 – 5 ti let v Anglii patří:

- **Nursery classes in primary school** – třídy pro předškolní děti při základních školách
- **Day nurseries** – Zařízení péče o děti v předškolním věku s prodlouženou otevírací dobou, většinou od 7 hodin ráno do 7 hodin večer
- **Nursery schools** – zařízení pro předškolní děti od 0 – 5ti let, otevírací doba je většinou od 9 hodin ráno do 16 hodin odpoledne
- **Childminders** – registrované pečovatelky, které pečují o maximálně 4 děti ve své domácnosti
- **Nannies** – registrované chůvy, pečující o dítě v jeho domácím prostředí
- **Pre-school Playgroups** – herní skupiny, zajišťují spíše polodenní program, 2,5 – 4 hodiny denně
- **Sure Start Children's Centres** – centra pro děti a rodinu, která jsou finančně dostupná širší veřejnosti a zajišťují jak hlídání dětí, tak odbornou pomoc rodinám s malými dětmi. Jde o pomoc ze strany státu rodinám ze socioekonomicky znevýhodněného prostředí. Tato centra fungují jako komunitní centra, která sdružují odborníky z oblasti – zdravotnictví, sociálních služeb, vzdělávání a stejně tak nabízí občanům dané komunity se do fungování centra zapojit jako dobrovolník. V současné době jich existuje okolo 3000.

Shrnutí:

Postupně jsme si představili konkrétní možnosti, které jsou rodinám s malými dětmi nabízeny ve čtyřech velkých evropských zemích. Záměrně jsem vybrala tyto čtyři státy, neboť každá z těchto zemí zastává odlišný typ rodinné politiky.

Jak vyplývá z textu, ani jedna z těchto zemí nepodporuje ženy s malými dětmi, tak dlouho, jako je tomu v České republice, která je se svou 3 – 4letou finančně podporovanou rodičovskou dovolenou na prvním místě v Evropě. Západní společnost od matek jednoduše neočekává, že se po narození dítěte na několik let jakoby vytrátí z pracovního trhu, ale naopak se snaží, aby svoji mateřskou roli mohly postupně skloubit se zaměstnáním či studiem. Systém péče nerodičovskou osobou o děti mladší tří let, je v těchto evropských zemích chápán jako zcela běžná forma podpory rodiny a mohl by být pro české prostředí v mnohém poučný a inspirativní. Je pravděpodobné, že generace současných rodičů narozených v době socialismu, má ještě ve vzpomínkách kolektivní zařízení péče o takto malé děti, kterými byly jesle, a proto zde z jejich strany neplyne žádný velký zájem. Na druhou stranu, kdyby jejich vlastní zkušenosti byly pozitivní, možná by se situace vyvíjela poněkud odlišně. Český stát by měl usilovat o to, aby současná generace rodičů měla možnost posoudit, jaký je skutečný vliv péče o děti mimo prostředí rodiny.

Je potřeba změnit názor většinové společnosti o tom, že „kolektivní zařízení“¹⁰ dětem mladším tří let významně škodí. A nabídnout současným rodičům a jejich dětem takové služby péče, které změní jejich názor. Rodiče těžko budou vytvářet poptávku po něčem, co není, nebo s čím mají ze svého dětství neblahou zkušenost. Bylo by vhodné jim nejprve nabídnout kvalitní služby a teprve poté hodnotit, zda o ně je či není zájem. Dále je třeba upozornit, že většina těchto zařízení v zahraničí nemá charakter „nemocničního“ zařízení, tak jak tomu bylo a bohužel stále ještě je u nás.

¹⁰ Domnívám se, že pojem „kolektivní zařízení“ svým názvem ne zcela odpovídá formám péče, které jsou rodičům v současné době ve většině evropských zemí nabízeny, neboť ve skutečnosti jsou formy péče o děti do tří let mnohem rozmanitější. Pod pojmem kolektivní zařízení si většina z nás představí skupinu 15 - 20 dětí na jednu vychovatelku, což je značně zavádějící, neboť ve skutečnosti mohou mít „kolektivní zařízení“ péče o děti do tří let také podobu malé skupinky dětí např. 5 - 6 dětí na dvě vychovatelky.

Česká vláda po roce 1989 dlouho dobu oblast sociálních a výchovně-vzdělávacích služeb pro rodinu opomíjela, a proto v ní doposud platí legislativa z dob socialismu. Této problematice se budeme blíže věnovat v druhé části diplomové práce.

Je potřeba si stále připomínat, že současné zahraniční jesle či jiná zařízení pro děti mladší tří let, ať již je budeme nazývat jakkoli, se snaží vycházet především ze zájmů a potřeb samotného dítěte a jeho rodičů, usilují o individuální přístup k dětem a nesnaží se z nich vychovat univerzálního občana, ale samostatně uvažující všestranně rozvinutou osobnost.

II. ČÁST

ČESKÁ SPOLEČNOST 20 LET PO PÁDU KOMUNISTICKÉHO REŽIMU A JEJÍ VZTAH K DĚTEM A RODINÁM

V následujících kapitolách si přiblížíme problematiku podpory rodiny v českém kontextu. Nejprve se budeme stručně věnovat historii podpory rodiny v době socialistického Československa a postupně si představíme, jaké důsledky přinesly tehdejší opatření pro současnou rodinnou politiku v České republice. V další části si pak blíže rozebereme specifika České republiky v rámci společné rodinné politiky Evropské unie a ukážeme si, jak se vyvíjela finanční podpora rodiny po roce 1989 a jakým směrem se česká vláda pravděpodobně hodlá ubírat do budoucna. Přiblížíme si také úskalí, která vládní návrhy přináší, i možnosti, jak celou situaci vylepšit.

5. Historický pohled na podporu rodiny: vývoj od II. světové války do současnosti

5.1 Podpora zaměstnanosti žen aneb počátky kolektivní

výchovy – 50. a 60. léta 20. století

Po druhé světové válce byl důraz položen zejména na ekonomický rozvoj země. V roce 1945 byl vydán dekret č. 88/1945 Sb. *O všeobecné pracovní povinnosti*.

V tomto dekretu se sice o ženách explicitně nepsalo, ale *Národní fronta žen* diskutovala o podobě ženské participace na trhu práce velmi intenzivně. Obě větve poválečného ženského hnutí, demokratická *Rada československých žen* (RČŽ) a komunistická *Národní fronta žen* (NFŽ), přes rozdílnou strukturu a politické smýšlení, diskutovaly o podobě ženské participace na trhu práce velmi intenzivně. Až na ojedinělé postoje demokratky i komunistky podporovaly zásadu, že žena má stejné právo uplatnit se na trhu práce jako muž.

Spatřujeme zde tedy poprvé jisté snahy o emancipaci žen, které se již v této době vnímaly nejen jako ženy „pečovatelky“ a strážkyně rodinného krbu, ale chtěly se také dobrovolně podílet na zlepšení ekonomické situace po válce. Za partnera matek v péči o děti a domácnost pokládaly stát a osobně se přimlouvaly za zřizování jeslí, mateřských škol a dalších státem dotovaných služeb pro rodinu. (Uhrová 2005 cit. podle Hašková 2007)

V roce 1948 vstoupil v platnost *zákon o jednotném školství* (č. 95/ 1948), kterým se staly mateřské školy součástí jednotné školské soustavy, od té doby jejich počet prudce rostl. Předškolní zařízení pracovala podle jednotných osnov, které byly postupně upravovány a vylepšovány, v této době bohužel mimo jiné i v duchu socialistického budovatelství. Počet jeslí postupně stoupal.

Zatímco v roce 1950 existovalo v celém Československu přibližně 500 jeslí, v roce 1965 byl jejich počet více než dvojnásobný (cca 1 100) a o dalších 20 let později již bylo v provozu kolem 1 400 jeslí (Kučera 2001 cit. podle Höhne 2008). V průměru připadalo 6 míst v jeslích na 1 dětskou sestru nebo pěstounku. V padesátých letech stoupla návštěvnost jeslí ze 3 % na 7 % dětí z příslušné věkové skupiny, v šedesátých letech stoupla až na 13 % Poptávka po zařízeních péče o děti během socialismu značně převyšovala jejich nabídku.¹¹

Školský zákon z roku 1960 (č. 186/ 1960) řadí mezi předškolní zařízení též jesle a společná zařízení jeslí a mateřských škol, mateřské školy a dětské útulky. V době socialismu byly tedy jesle součástí jednotné vzdělávací soustavy. Změna nastala až v roce 1991, kdy byla zařízení péče o děti mladší tří let ze školské soustavy vyňata. (Kuchařová, Svobodová 2006)

¹¹ HAŠKOVÁ H. Potřebujeme jesle? [Online]. 2008 [Citováno 11-11- 2009] Dostupné z WWW :http://www.evalabusova.cz/rozhovory/h_haskovou.php

Přestože se mezi léty 1950 – 1970 zvyšoval podíl dětí jak v jeslích, tak v mateřských školách, ke zvýšení porodnosti nedocházelo. Ta se nadále snižovala i v průběhu let šedesátých. Ve stejné době se navíc začaly objevovat první kritiky těchto kolektivních zařízení. Pediatři upozorňovali zejména na vysokou nemocnost v kolektivních zařízeních a dětské psychologové poukazovali na rizika spojená a se špatným psychickým vývojem a ranou socializací v rámci kolektivu. Zde je však nutné připomenout, že ve skutečnosti se většina kritických závěrů vědeckých výzkumů týkala péče o děti v dětských domovech či v celotýdenních jeslích, kde byl kontakt s rodiči skutečně značně omezen.

5.2 Prorodinná opatření a ústup od egalitářského modelu-

70. a 80. léta 20. století

Rodiny byly od počátku 70. let výrazně podporovány formou přímých i nepřímých prostředků sociální politiky. Kritika kolektivních zařízení, stále klesající porodnost a také poukazy na efektivitu práce pracujících matek a jejich častější absenci v zaměstnání přinesly na počátku 70. let jisté změny. Postupně docházelo k prodlužování mateřské dovolené. Roku 1964 byla mateřská dovolená prodloužena na 22 týdnů a v roce 1968 až na 26 týdnů. V roce 1970 byla zavedena tzv. **další mateřská dovolená**, která trvala 1 rok a v průběhu 80. let byla prodloužena až na 3 roky. (Hašková 2007)

Postupně byla také navýšena jednorázová částka při narození dítěte, nejprve na 1000 Kč a v roce 1972 na 2000 Kč, dále byly zavedeny příspěvky v mateřství pro ženy celodenně pečující nejméně o dvě závislé děti. (Höhne 2008)

Nově byla zahájena podpora bytové výstavby a novomanželům byly poskytovány výhodné půjčky. Čím početnější rodina, tím byly půjčky výhodnější. Kromě toho byla i nadále rozšiřována síť zařízení předškolní, školní i mimoškolní péče a výchovy.

Podíl dětí příslušné věkové kategorie v jeslích dosahoval v průběhu 70. let 18 % dané věkové populace, na konci 80. let pak ještě o něco více. Zvyšoval se též počet dvouletých dětí v mateřských školách. (Hašková 2007)

Tehdejší rodinná politika socialistického Československa se tak tiše začala odvracet od egalitářského modelu a přišla s řadou populačních opatření, která v průběhu 70. let přinesla kýžené změny v demografickém chování zejména mladé generace. Došlo k velkému, i když krátkodobému zvýšení porodnosti – nastal babyboom 70. let.

Mladí lidé vstupovali dříve do manželství a brzy po uzavření sňatku, očekávali prvního potomka. Rodina byla v době socialismu pro mnohé jediným místem seberealizace. (Höhne 2008)

Tehdejší opatření pro kombinování práce a rodiny v rámci populační politiky se podle Haškové (2007) soustředila zejména na dva aspekty:

- a/ na prodlužování délky doby, po níž mohly zůstat matky pečující o předškolní děti v domácnosti
- b/ na rozšiřování sítě celodenních zařízení předškolní péče a výchovy pro děti těchto matek, které se již vrátily do zaměstnání.

Obyvatelé tehdejšího Československa byli populačními opatřeními svým způsobem zahrnuti do „**rodinného kouta**“ (Tomášek, 2007). Výrazné změny přinesl až politický převrat na konci 80. let.

Jesle byly v Československu po dlouhou dobu jediným zařízením péče o děti do tří let a byly velmi uniformní, navíc založené na principu zdravotnického zařízení, nelze se tedy divit, že si obecně mezi rodiči nezískaly velikou přízeň. Stát krom těchto zařízení rodinám nenabízel relevantní alternativy¹², stejně tak jako matkám malých dětí

¹² V 60. letech se sice objevily snahy o zavedení tzv. mikrojeslí (neinstitucionální péče o děti mladší tří let v domácnosti pečovatelky) jejich počet byl však značně nedostatečný, proto je nelze považovat za relevantní alternativu k běžné kolektivní výchově. V roce 1978 existovalo přibližně 383 mikrojeslí, které

nedokázal nabídnout flexibilnější pracovní úvazky, a proto se většina z nich po „další mateřské dovolené“ vracela do práce na plný úvazek.

Jak uvádí Hana Hašková (2007):

„Zatímco se politická rétorika 50. let nesla v duchu emancipace žen, která se měla uskutečnit zejména prostřednictvím jejich ekonomické nezávislosti, a v duchu podpory veřejných zařízení předškolní péče a výchovy, propopulační politika 70. let se pak soustředila na prodloužení období celodenní péče matky o dítě v rodině, při pokračující podpoře veřejných zařízení péče a výchovy pro děti těch matek, které se již na trh práce vrátily.“

Jak dále Hašková (2007) uvádí, ačkoli byla celodenní institucionální péče o předškolní děti podporována, ustavil se model přerušované pracovní dráhy ženy a kontinuální pracovní dráhy muže. Ženy po narození prvního dítěte odcházely na mateřskou dovolenou, a pokud jim to finanční situace dovolila, zůstávaly doma s dětmi, co nejdéle, tedy až do tří let. Ženy, které musely z finančních důvodů nastoupit do zaměstnání dříve, měly možnost využít jeslí. Ty si však nikdy v české populaci nezískaly velkou oblibu. Zvláště problematické bylo chápání jeslí jako zdravotnického zařízení, což v podstatě přetrvává do dnešní doby.

Na druhou stranu mateřské školy se i v době socialismu těšily mezi rodiči veliké oblibě, což v průběhu 70. a 80. let prohlubovalo chápání tří let věku dítěte jako signifikantní hranice pro přechod mezi rodinou a kolektivním zařízením.(Hašková 2007)

S tímto chápáním se potýká česká společnost do dnešní doby.

Zásadní problém je nutné hledat v kvalitě a zejména formě péče o děti mladší tří let v tehdejších socialistických jeslích, neboť to, že si jesle nikdy nezískaly popularitu, je

nabízeli služby pro 1855 dětí. Myšlenka mikrojeslí se znovu objevuje v novodobých koncepcích MPSV avšak v poněkud pozměněné podobě.(Kuchařová, Svobodová 2006)

jedním z důvodů, proč současní rodiče pohlíží na zařízení péče o děti mladší tří let s výrazným despektem.

5.3 Vliv socio-ekonomické transformace na postavení žen na

trhu práce – vývoj po roce 1989

Ačkoli byla česká společnost na konci 80. let vzdálena rovnému postavení žen a mužů, ženská účast na trhu práce nebyla v rámci centrálně plánované ekonomiky s „nulovou nezaměstnaností“, pracovními smlouvami na dobu neurčitou a více či méně dostupnými zařízeními předškolní péče a výchovy nijak ohrožena. Podíl žen (a matek) na celkovém počtu zaměstnaných byl v evropském srovnání vysoký. Během socio-ekonomické transformace 90. let se však pozice žen na trhu práce výrazně změnila. (Hašková 2007)

Jedním z problémů byla postupně vzrůstající nezaměstnanost, ale též genderově konzervativní postoje k péči o malé děti, které se v průběhu 90. let promítly do uplatnění genderově slepých politik. Celospolečensky přijímané konzervativní postoje vůči ženám, které ženu vidí na prvním místě jako pečovatelku, vedly k ohrožení postavení žen na trhu práce. (Hašková 2007)

Podle Víška (2006) odchod matek s malými dětmi z trhu práce doporučovala státům bývalé východní Evropy dokonce i *Světová banka* jako jednu ze strategií uvolňování tlaků na měnících se východoevropských trzích. V ČR v polovině 90. let, kdy byl očekáván výrazný nárůst nezaměstnanosti, v důsledku probíhající restrukturalizace na trhu, byl prodloužen rodičovský příspěvek pro celodenně pečujícího rodiče až do **čtyř let věku dítěte**. (Víšek 2006 cit. podle Hašková 2007)

Vzhledem k významnému úbytku porodnosti docházelo po celá 90. léta k rychlému poklesu počtu zařízení předškolní péče a výchovy. Od počátku 90. let, kdy bylo na českém území **1043 jeslí a mikrojeslí** jejich počet radikálně klesal až na současný

minimální počet, který v roce 2005 dosahoval **54 státních jeslí**¹³, které jsou navíc soustředěny převážně ve velkých městech. Mezi léty 1990 – 2005 tak bylo zrušeno více než 94 % všech těchto zařízení. (Kuchařová, Svobodová 2006)

Problematiku současných jeslí si podrobněji rozebereme v kapitole č 7.2.

Jedním z důvodů rušení těchto zařízení a celkově nižšího zájmu o ně byla podle Věry Kuchařové (2006) změna hodnotové orientace, která s sebou mimo jiné přinesla již zmiňovaný pokles porodnosti.¹⁴

Lze říci, že prodloužení rodičovského příspěvku pro celodenně pečujícího rodiče na čtyři roky bylo v souladu se sociálně politickými opatřeními 90. let. Ta se podle Hany Haškové (2007) soustředila na zachování sociálního smíru a průchodnosti ekonomických reforem zaváděním mnoha sociálních transferů a uvolňováním tlaků na trhu práce, a to ať formou předčasných odchodů do důchodu, nebo právě finanční podporou rodičům pečujícím o děti celodenně. V obou případech tak určitá část lidí, která by byla nezaměstnaná, zůstala skryta ve skupině ekonomicky neaktivních lidí a zároveň získala určitý, ač minimální, příjem – rodičovský příspěvek či předčasný důchod.

Bohužel tato politika, která nebyla v průběhu 90. let doplněna o efektivní politiku zaměstnanosti, vedla k tomu, že právě v České republice má mateřství nejsilnější negativní vliv na ženskou zaměstnanost.

To, že většina žen v České republice zůstává v průměru 3,7 let¹⁵ na rodičovské dovolené, do značné míry podporuje tradiční model rodiny, kdy jeden z manželů vydělává a druhý se stará o potomky a pobírá rodičovský příspěvek. V dnešní době však dochází k diverzifikaci forem rodiny a mnohým ženám již tento tradiční model ne zcela

¹³ Podle nejaktuálnějších informací z *Ústavu zdravotnických informací a statistiky ČR*, bylo ke konci roku 2008 registrováno pouze 46 jeslí (Zdroj: www.uzis.cz)

¹⁴ Úhrnná plodnost na jednu ženu v roce 1989 byla průměrně 1,9, na konci 90. let však dosahovala hodnoty pouze 1,1. V současné době se pohybuje okolo 1,3.
(Zdroj: http://www.demografie.info/?cz_porodnosthistorie)

¹⁵ Matějková (2005) zjistila, že mezi ženami, které již po rodičovské dovolené nastoupily do zaměstnání, byla průměrná délka domácí péče o 1. dítě 3,7 roku (resp. 44 měsíců), u vysokoškolaček pak pouze 3,1 roku. S druhým dítětem se byla průměrná doba domácí péče o něco kratší průměrně 3,4 roku a u vysokoškolaček 2,9 roku. (Matějková 2005 cit. podle Bartáková 2008)

vyhovuje, proto je potřeba hledat nové cesty podpory rodiny například větší podporou rodičovské péče o děti mladší tří let. Problematická se jeví zejména situace matek – samoživitelek, které se po dobu své rodičovské dovolené pohybují v podstatě na hranici chudoby.

Jak dále uvádí Hana Hašková (2007), teprve na konci 90. let, kdy již statistiky dlouhodobě ukazovaly na to, že se matky s malými dětmi staly jednou z nejohroženějších skupin dlouhodobou nezaměstnaností, a zejména sílící kritika Evropské unie, začala česká vláda formulovat tzv. *Národní akční plán zaměstnanosti*¹⁶ a došlo také k několika pozitivním legislativním změnám, týkajícím se rodičovského příspěvku. Zatímco na počátku 90. let měly ženy pobírající rodičovský příspěvek jen velmi omezenou možnost výdělků, od roku 2004 již nebyl stanoven limit výdělků¹⁷ a navíc byla rozšířena též možnost využívání předškolního zařízení na omezenou dobu (5 dní v měsíci), aniž by matka přišla o rodičovský příspěvek. Rodičovský příspěvek byl navýšen na 40 % průměrné hrubé mzdy.

Hana Hašková (2007) však dále upozorňuje, že zvýšení rodičovského příspěvku (bez relace k výši platu – tedy příspěvek stejný pro všechny) může vést u skupin nejvíce ohrožených nezaměstnaností¹⁸ také k prodloužení doby strávené mimo pracovní trh, což naopak zvýší riziko jejich následné dlouhodobé nezaměstnanosti, která je často cestou k chudobě a závislosti na sociálních dávkách.

Mezi hlavní problematická opatření, která vedou k vyčlenění žen z trhu práce, patří podle Haškové (2007):

¹⁶ Akční plán zaměstnanosti si mimo jiné vytyčil, že zvláštní pozornost bude věnována sladění práce a rodinného života, hlavně prostřednictvím poskytování služeb péče o děti a další závislé osoby, podporou sdílení rodinných a profesních povinností a usnadňování návratu do zaměstnání. (Zdroj: Dostupný na <http://www.mpsv.cz/files/clanky/282/140704b.pdf>)

¹⁷ Jednalo se o novelu zákona o státní sociální podpoře (zákon č.453/2003 Sb.).

¹⁸ Nejvíce ohroženými skupinami na trhu práce se rozumí zejména: osoby se zdravotním postižením, dlouhodobě nezaměstnaní a opakovaně evidovaní, osoby do 25 let věku a absolventi vysokých škol po dobu dvou let po úspěšném ukončení studia, nejdéle však do 30 let věku, osoby starší 50 let, uchazeči bez vzdělání popř. se základním vzděláním a matky s malými dětmi.

- Minimalizace dostupnosti předškolních zařízení péče o děti do tří let
- Finanční podpora matek celodenně pečujících o děti do 4 let
- Nulová iniciativa ve smyslu zavádění opatření pro efektivní integraci otců do péče o děti
- Minimální podpora pro efektivní zavádění rodině přátelských forem práce

To vše poukazuje na přetrvávání genderově konzervativních postojů k péči o malé dítě a nezájem nejsilnějších politických aktérů o dosahování genderové rovnosti. Pokud se stát rozhodne pro jisté změny v jedné oblasti kombinování práce a rodiny, např. v oblasti úpravy rodičovské dovolené a rodičovského příspěvku, měly by být doprovázeny odpovídajícími změnami i v dalších oblastech, tedy například možnostmi dostupné a kvalitní předškolní péče o děti či zavedením rodině přátelských flexibilních forem práce. (Hašková 2007)

Zdá se, že dosavadní úpravy mateřské a rodičovské dovolené po roce 1989 zatím příliš nevycházely ze současných evropských trendů, tak jak jsme si je představili v kapitole č. 3, ale i nadále se drží tradičního modelu, ve kterém ženy po narození dětí na několik let více méně odcházejí z pracovního trhu. Z vlastního výzkumného šetření však mohu doložit, že tento konzervativní postoj české rodinné politiky mnoha českým ženám vyhovuje, neboť samotné mateřství považují za zcela naplňující a v podstatě ani samy neusilují o dřívější návrat do zaměstnání. Přesto se však domnívám, že by český stát měl svými rozhodnutími brát ohledy také na ženy, které ať již z vlastního zájmu nebo z nutnosti usilují o dřívější návrat do zaměstnání a měl by jejich zájmy podporovat stejně jako zájmy žen, které se rozhodnou celodenně pečovat o své děti v domácím prostředí.

6. Současné možnosti podpory rodiny v České republice

V následující kapitole si představíme, jaká konkrétní opatření se českým rodinám ze strany českého státu nabízí.

Současnou podobu rodinné politiky má ve své kompetenci **Ministerstvo práce a sociálních věcí**, dále jen MPSV, které se svými aktivitami přímo podílí na koncipování a realizaci rodinné politiky v České republice. V širším slova smyslu ovšem spadá problematika rodiny také do kompetence některých dalších orgánů státní správy, které se zabývají oblastmi s bezprostředním vztahem k rodině. Jedná se především o resorty zdravotnictví, školství, mládeže a tělovýchovy, místního rozvoje, vnitra a spravedlnosti. Tato resortní roztržitost přináší mnohé komplikace v naplňování cílů, které si MPSV vytyčilo. Jak uvádí **Národní zpráva o rodině**¹⁹, kterou MPSV zveřejnilo v roce 2004, v České republice dosud neexistuje jednotně koordinovaný systém rodinné politiky.

Opatření na podporu rodiny jsou navrhována a realizována ve věcné kompetenci jednotlivých resortů podle vládních a resortních priorit. Důsledkem je nízká vzájemná informovanost, neboť chybí společný systém sledování stavu rodinné politiky. Neméně závažným problémem je také častá protichůdnost některých opatření, nebo naopak jejich dublování. To se týká především těch nástrojů rodinné politiky, které jsou sdíleny několika resorty.

Jedním z příkladů roztržitosti kompetencí rodinné politiky je právě problematika jeslí, které jsou i v současné době vedeny jako zařízení zdravotně-preventivní péče a spadají

¹⁹ Národní zpráva o rodině [online] . Praha: MPSV, 2004 [citováno 11-11-2009] .Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/900/zprava_zkr.pdf

pod Ministerstvo zdravotnictví. Jaké konkrétní negativní důsledky přináší toto zařazení, si ukážeme v kapitole č. 7.

6.1 Přímá finanční podpora versus zajištění služeb na podporu rodiny

Jeden z hlavních pilířů podpory rodiny tvoří **přímá finanční podpora**, která je uskutečňována na základě legislativních opatření.

Předně se jedná o **státní sociální podporu**, která vyplývá ze *zákona č.117/1995 Sb., o státní sociální podpoře*. V rámci systému státní sociální podpory je poskytován: *přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, sociální příplatek, příspěvek na bydlení, porodné, pohřebné a dávky pěstounské péče*.

Přímá finanční podpora pro sociálně slabší skupiny obyvatel se pak nazývá **pomoc v hmotné nouzi**. Pomoc v hmotné nouzi upravuje *zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi*. Podle zákona o pomoci v hmotné nouzi se poskytuje pomoc rodině, pokud rodina nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb jejích členů – současně nemůže být příjem z objektivních důvodů zvýšen.

Třetí forma přímé finanční podpory ze strany státu se vztahuje k osobám se zdravotním postižením, které mají značně omezené možnosti uplatnit se na trhu práce. Tato forma přímé finanční podpory se nazývá **dávky sociální péče pro osoby se zdravotním postižením**. Výši těchto dávek a konkrétní formy sociální péče pro osoby se zdravotním postižením upravuje *vyhláška č. 182/1991 Sb.*, kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení a zákon o působnosti orgánů ČR v sociálním zabezpečení.

Pro účely této práce se budeme podrobněji věnovat pouze státní sociální podpoře respektive rodičovskému příspěvku, který je určen většině rodin.

Mezi další významné formy podpory rodiny bezesporu patří též **zajištění služeb na podporu rodiny**.

V zásadě můžeme rozlišit tři typy aktivit zaměřených na podporu rodiny:

1/ Sociální služby, které jsou zaměřeny na pomoc a podporu jednotlivým členům rodiny nebo rodině jako celku, které se nachází v nepříznivé sociální situaci. Hlavním cílem poskytováním těchto sociálních služeb je zejména prevence sociálního vyloučení.

Druhým typem služeb, které MPSV ze svého rozpočtu podporuje, jsou:

2/ Služby na podporu fungující rodiny, které mají preventivní a podpůrný charakter. Jejich účelem je usnadňovat a posilovat partnerské a manželské soužití a rodičovství, podporovat rodiny v péči o děti a při harmonizaci soukromého a pracovního života rodiny. Systém služeb na podporu fungující rodiny se v České republice teprve rozvíjí a bude potřeba ho nadále rozšiřovat a zkvalitňovat.

Problematiku zajištění služeb na podporu fungující rodiny, do které přímo spadá též zajištění služeb péče o děti do tří let, si blíže představíme v kapitole č. 7.

Třetím typem služeb, které MPSV podporuje, jsou:

3/ Činnosti poskytované v rámci sociálně-právní ochrany dětí

- Preventivní činnost v rámci sociálně-právní ochrany dětí
- Poradenská činnost v rámci sociálně-právní ochrany dětí
- Činnost v rámci sociálně-právní ochrany dětí v náhradní rodinné péči
- Práce s dětmi vyžadující zvýšenou pozornost v rámci sociálně-právní ochrany dětí
- Zřizování zařízení sociálně-právní ochrany dětí

6.2 Podpůrné prvky na slučitelnost profesních a rodinných rolí

MPSV ve svých dokumentech uvádí též podpůrné prvky na **slučitelnost profesních a rodinných rolí**.

Dle údajů z MPSV je předpokladem lepší slučitelnosti profesních a rodinných rolí zejména *existence opatření pracovněprávní povahy a existence finančně a teritoriálně dostupných služeb péče o děti* (zejména do tří let jejich věku, předškolního a mladšího školního věku dítěte).

Mezi opatření pracovněprávní povahy, která jsou zakotvena v legislativě České republiky, patří zejména mateřská a na ni navazující rodičovská dovolená.

6.2.1 Mateřská a rodičovská dovolená v České republice

Mateřská dovolená je v ČR v současnosti vymezena takto:²⁰

- Zaměstnankyni (matce) náleží v souvislosti s porodem a péčí o narozené dítě mateřská dovolená po dobu **28 týdnů (196 dní)**; porodila-li zároveň dvě nebo více dětí, náleží jí mateřská dovolená po dobu 37 týdnů (259 dní).
- Po tuto dobu nepřísluší zaměstnankyni/zaměstnanci náhrada mzdy nebo platu, má však nárok na *dávky nemocenského pojištění* dle z.č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců a z.č. 88/1968 Sb., o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavcích na děti z nemocenského pojištění a *dávky státní sociální podpory* dle z.č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře (viz.*rodičovský příspěvek*).

²⁰ Uvádím pouze zkrácenou verzi zákona, přesné vymezení dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/4#fpr>

- Vrátili-li se zaměstnankyně do práce po skončení mateřské dovolené nebo zaměstnanec po skončení rodičovské dovolené v rozsahu doby, po kterou je žena oprávněna čerpat mateřskou dovolenou (28 a 37 týdnů), je zaměstnavatel povinen zařadit je na jejich původní práci a pracoviště.
- Není-li to možné proto, že tato práce odpadla nebo pracoviště bylo zrušeno, musí je zaměstnavatel zařadit podle pracovní smlouvy.

Finanční částka, která je vyplácena na základě nemocenského pojištění se nazývá

Peněžitá pomoc v mateřství, dále jen PPM.

Základní podmínky nároku na tuto dávku jsou stanoveny takto:

V den, od něhož je dávka přiznávána, musí trvat účast na nemocenském pojištění nebo ochranná lhůta v posledních dvou letech před tímto dnem musí trvat účast na nemocenském pojištění po dobu aspoň **270 dnů (kolem 9. měsíců)**.

U „**osob samostatně výdělečně činných**“ dále jen OSVČ, je další podmínkou nároku na peněžitou pomoc v mateřství účast na nemocenském pojištění jako OSVČ po dobu aspoň **180 kalendářních dnů** v posledním roce přede dnem počátku podpůrčí doby.

Zákon **umožňuje střídání matky dítěte s jejím manželem či otcem dítěte v péči o dítě**, a to na základě písemné dohody, přičemž každý z nich má při této péči o dítě nárok na výplatu peněžitě pomoci v mateřství po dobu a za podmínek stanovených zákonem o nemocenském pojištění. **Střídání se umožňuje od počátku 7. týdne** ode dne porodu a četnost střídání omezena není. V případě střídání v péči o dítě se zastaví výplata peněžitě pomoci v mateřství matce a začne se vyplácet tato dávka muži z jeho nemocenského pojištění, pokud splňuje podmínky nároku na její výplatu, a naopak.

S přihlédnutím na dopady celosvětové ekonomické krize byl v roce 2009 vypracován tzv. „Balíček úsporných opatření“. Cílem tohoto návrhu, který byl na podzim roku 2009 schválen poslaneckou sněmovnou, je snížit schodek státního rozpočtu z 230 na 163 miliard korun. „Balíček úsporných opatření“ se s největší pravděpodobností v roce 2010 dotkne též **peněžitě pomoci v mateřství**. V návrhu se jednalo též o snížení porodného z 13 000 Kč na 10 000 Kč a celkové snížení rodičovského příspěvku o 10 %, tyto návrhy však neprošly poslaneckou sněmovnou. Výše peněžitě pomoci v mateřství však

byla v rámci úsporného balíčku na rok 2010 snížena, a bude tak činit 60 % denního vyměřovacího základu – DVZ.²¹ V roce 2008 tato částka činila 69 % DVZ a v roce 2009 70 % DVZ.

V tabulce č. 1 si ukážeme, jaké přibližné výše dosahovala peněžitá pomoc v mateřství za uplynulé tři roky.

Tabulka č. 1 - Vývoj výše PPM za uplynulé tři roky

Průměrná hrubá mzda za měsíc před nástupem na mateřskou dovolenou v korunách	Výše PPM za 1 měsíc – 30 dní 2008	Výše PPM za 1 měsíc – 30 dní 2009	Výše PPM za 1 měsíc – 30 dní 2010
10 000	6 840	6 930	5 340
15 000	10 230	10 380	8 010
20 000	12 750	13 830	10 680
25 000	14 370	16 980	13 170
45 000	14 370	23 370	18 690
73 000	14 370	28 890	23 490
75 000	14 370	28 890	23 490

²¹ DVZ je částka uvedená na výplatní pásce zpravidla jako průměr pro výpočet nemocenského pojištění

Je zajímavé si povšimnout, jak se PPM změnila v roce 2009. Zatímco v roce 2008 byla hranice maximální výše PPM k hrubé mzdě okolo 24 000 Kč, v loňském roce 2009 se tato hranice značně posunula, a to až k průměrné hrubé mzdě 72 000 Kč, tím se maximální výše PPM od ledna 2009 zvýšila z **14 370 Kč** měsíčně na **28 890 Kč** měsíčně.

Vzhledem k úsporným opatřením byla pro rok 2010 tato hranice opět o něco snížena a maximální částka by tak v tomto roce měla dosahovat **23 490 Kč** za měsíc (30 dní).

Platí, že čím vyšší byl původní průměrný plat, tím větší jsou redukce na denním vyměřovacím základu a z něj pak odvozena výsledná částka PPM.

Je-li PPM nižší než rodičovský příspěvek, náleží ženě doplatek rodičovského příspěvku do měsíční výše rodičovského příspěvku, tedy do současných **7600 Kč**.

Po vyčerpání mateřské dovolené, může matka či otec dítěte nastoupit na **rodičovskou dovolenou**²²

- K prohloubení péče o dítě je zaměstnavatel povinen poskytnout zaměstnankyni a zaměstnanci na jejich žádost **rodičovskou dovolenou**. Rodičovská dovolená se poskytuje matce dítěte po skončení mateřské dovolené a otci od narození dítěte, a to v rozsahu, o jaký o ni požádají, ne však déle než do doby, kdy dítě dosáhne tří let věku.
- Zaměstnankyně i zaměstnanec, kteří se vrací po rodičovské dovolené zpět do práce, musí být zařazeni podle pracovní smlouvy.
- Po dobu čerpání rodičovské dovolené v rozsahu rodičovské dovolené matky nepřísluší zaměstnankyni/zaměstnanci náhrady mzdy nebo platu; nýbrž **nárok na dávku státní sociální podpory** – tzv. **rodičovský příspěvek** dle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

²² Uvádím opět pouze zkrácenou verzi zákona, přesné vymezení dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/4#fpr>

Vraťme se, nyní krátce do historie a připomeňme si historický vývoj rodičovského příspěvku, který se až do roku 1990 nazýval „mateřský“ a byl určen výhradně ženám. Jak jsme si již uvedli, rodičovský příspěvek se v období socialismu postupně prodlužoval a to až do věku tří let dítěte.

V době socialismu měl také značnou pro-populační úlohu, neboť dvou a později i tříletý rodičovský příspěvek náležel právě ženám, které celodenně pečovaly o více než jedno dítě. Do roku 1990 měla žena nárok na rodičovský příspěvek, jen pokud neměla zároveň žádné příjmy. (Dudová 2008)

Výše tohoto příspěvku byla postupně zvyšována. Vzhledem k růstu mezd však jeho hodnota klesala. Významný zlom přišel v roce 1995, kdy byl celý zákon o rodičovském příspěvku zrušen a přesunut do zákona o státní sociální podpoře. Délka rodičovského příspěvku byla v té době prodloužena na čtyři roky. (Dudová 2008)

Postupně byla také rozšířena možnost, aby rodič pobíral rodičovský příspěvek i za podmínky, kdy dítě navštěvuje jesle či mateřskou školu. Doba pobytu dítěte v předškolním zařízení však byla omezena. V roce 1998 to byly tři dny v měsíci, v roce 2001 pět dní v měsíci a od roku 2004 je to u dětí mladších tří let pět dní v měsíci a u dětí starších tří let čtyři hodiny denně (v podstatě dopoledne). Toto opatření je bohužel v rámci rodinné politiky uplatňováno dodnes a je značně problematické, neboť u mnohých předškolních dětí značně komplikuje jejich adaptaci na nové prostředí předškolního zařízení. Mnozí pedagogičtí pracovníci jej právem kritizují.

Do roku 2004 byl také značně omezen příjem rodičů, kteří pobírali rodičovský příspěvek.

K výraznému navýšení rodičovského příspěvku došlo až v roce 2007, kdy byla výše této částky stanovena na **40 % průměrné měsíční mzdy v nepodnikatelské sféře**. Tato částka odpovídá dnešním **7 600 Kč**.

6.2.2 Problematika více rychlostní rodičovské dovolené

Od 1. ledna 2009 je rodičovský příspěvek nově stanoven ve třech výměrách daných v pevných měsíčních částkách – **zvýšené** (11 400 Kč), **základní** (7 600 Kč), **snížené** (3 800 Kč).

Nárok na rodičovský příspěvek má rodič, který po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině.

Rodič si může zvolit čerpání rodičovského příspěvku po dobu **dvou, tří nebo čtyř let**. Volbou doby čerpání si rodič zároveň volí i k ní příslušnou výši příspěvku, a to:

- **rychlejší čerpání** rodičovského příspěvku – po peněžité pomoci v mateřství ve zvýšené výměře (11 400 Kč) do 24 měsíců věku dítěte; o tuto formu čerpání však může požádat pouze rodič, který má nárok na PPM ve výši alespoň 380 Kč za kalendářní den;
- **klasické čerpání** – po PPM v základní výměře (7 600 Kč) do 36 měsíců věku dítěte; o tuto formu čerpání může požádat pouze rodič, který má nárok na PPM;
- **pomalejší čerpání** – po PPM nebo od narození dítěte (nevznikl-li nárok na PPM) v základní výměře (7 600 Kč) do 21 měsíců věku dítěte a dále ve snížené výměře (3 800 Kč) do 48 měsíců věku dítěte.

(Zdroj MPSV, dostupné na WWW:

http://www.mpsv.cz/files/clanky/7144/statni_socialni_podpora.pdf)

Tabulka č. 2 – Formy čerpání rodičovského příspěvku

FORMA ČERPÁNÍ RODIČOVSKÉHO PŘÍSPĚVKU	VĚK DÍTĚTE				
	0 týdnů - 22 týdnů	22 týdnů -21 měs.	21 měs. - 24 měs.	24 měs. -36mės.	36 měs.- 48 měs.
rychlejší čerpání	PPM	Zvýšená výměra			
klasické čerpání	PPM	základní výměra			
pomalejší čerpání (po PPM)	PPM	základní výměra	snížená výměra		
Pomalejší čerpání (nárok na PPM nevznikl)	základní výměra		snížená výměra		
Zvýšená výměra 11 400,- Kč					
Základní výměra 7 600,- Kč					
Snížená výměra 3 800,- Kč		Informace k 23. 7. 2008			

Zdroj: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7144/statni_socialni_podpora.pdf

Poměrně problematické je zejména první „rychlejší čerpání“ rodičovského příspěvku, neboť si jej mohou zvolit v podstatě jen ženy, které měly průměrnou hrubou mzdu přes **16 500 Kč**. Od příštího roku se navíc tato hranice ještě o něco posune, aby žena získala v rámci PPM daných 380 Kč na den, bude muset její průměrná hrubá mzda dosahovat **21 500 Kč**.

Dvouleté čerpání rodičovského příspěvku se tak například netýká ani matek – studentek. Těm automaticky připadne pomalejší čerpání, neboť vzhledem k tomu, že doposud nebyly zaměstnány, nemají nárok na peněžitou pomoc v mateřství. Stejně tak na rychlejší čerpání rodičovského příspěvku nemají nárok ženy s nižšími příjmy.

Existuje zde sice možnost převedení PPM v mateřství a následného rodičovského příspěvku na otce dítěte, pokud se jeho ekonomická situace jeví výhodnější než u ženy, ale tato varianta se zdá z pohledu mnoha odborníků krkolomná a administrativně poměrně náročná. Přesto ji MPSV umožňuje. (Dudová 2008)

Dalším významným otazníkem zůstává zajištění péče o děti mladší tří let, neboť jestli je v současné době nedostatek a mateřské školy v některých regionech v posledních letech bojují s místy pro děti tříleté, natož pak dvouleté.

Další nevýhodou je fakt, že matka si musí délku pobírání rodičovského příspěvku zvolit poměrně brzy po narození dítěte (do 6. měsíců věku dítěte) a její rozhodnutí je již nevratné. Matka, která zvolí dvouletou variantu, má sice nárok si ji prodloužit o jeden rok, ale již bez finanční podpory. Matka, která by zvolila pomalejší čerpání a posléze chtěla nastoupit do práce dříve, by ve chvíli, kdyby dítě umístila do státního předškolního zařízení či jestli na více než pět dní v měsíci, přišla o zbytek rodičovského příspěvku. Nabízí se tedy pouze zajištění péče v soukromém sektoru či v rámci širší rodiny.

Reforma rodičovské dovolené přinesla jisté pozitivní změny zejména dobře ekonomicky situovaným ženám, ale jeví se bohužel jako příliš jednostranná, neboť se zaměřuje pouze na přímou finanční podporu a nijak nerozšiřuje systém služeb péče o děti mladší tří let, které by stát finančně podporoval a dohlížel na jejich kvalitu.

Český stát tak pravděpodobně počítá s tím, že ženy s vyššími příjmy budou schopné zajistit svým dětem „kvalitní“ péči v soukromém sektoru, zatímco ostatní ženy – matky se budou celodenně věnovat svým potomkům minimálně do tří let věku.

Lze se přitom domnívat, že přestože je v českém prostředí stále ještě silně zakonzervován názor, že dítě mladší tří let má vyrůstat v úzkém kruhu rodinném, mnohé matky, pokud by měly možnost zajistit pro své dítě kvalitní, časově flexibilní a finančně dostupnou péči, by této službě využily. To dokazuje též dotazníkové šetření, které si představíme v závěrečné části diplomové práce.

Jisté návrhy na rozšíření služeb péče o předškolní děti se přeci jenom v roce 2009 objevily, a to ve formě tzv. „Prorodinného balíčku“, zásadní problém těchto návrhů však spočívá v přílišné „privatizaci péče“. (Uhde 2008) Některé konkrétní návrhy „Prorodinného balíčku“ si představíme v kapitole č. 7.

6.3 Specifika České republiky v rámci společné rodinné politiky Evropské unie

V předchozí kapitole jsme si představili současný model podpory rodiny v České republice. V následující kapitole se pak pokusíme najít jistá specifika České republiky v rámci společné rodinné politiky Evropské unie.

Vývoj v České republice před rokem 1989 i po něm se odlišuje od vývoje, jenž sledujeme od 90. let v zemích Evropské unie. Tam se totiž přes přetrvávající odlišnosti rodinných politik povětšinou prosadil trend přenesení péče o děti, včetně dětí mladších tří let, z části mimo rodinu a současně narostla podpora větší genderové rovnosti na trhu práce i v péči o děti. (Sirovátka 2008)

Jak jsme si již uvedli, česká společnost se i nadále přiklání k poměrně tradičnímu modelu rodiny, kde hlavním živitelem zůstává muž a žena pečuje o děti a domácnost.

Sirovátka (2008) označuje tento současný model jako „**modifikovaný model živitele**“, kde muž zaujímá významnější roli na trhu práce než žena a naopak se méně podílí na práci v domácnosti. Ženy pak nejenže pečují o domácnost a děti, ale po skončení rodičovské dovolené většina z nich nastupuje do zaměstnání na plný pracovní úvazek. (Kuchařová a kol. 2006)

Téma flexibilnějších pracovních příležitostí pro ženy – matky se v českém prostředí začalo veřejně diskutovat až v posledních dvou letech (Křížková 2007), a to zejména díky kritikám ze strany Evropské unie. V České republice je obecně ženám nabízeno mnohem méně polovičních pracovních úvazků než je tomu v ostatních zemích EU-27. V porovnání s EU-27 pouze 8,5 % žen v ČR pracuje na poloviční úvazek, oproti 31,2 % v průměru v Evropské unii. (Report on Equality between woman and man 2009, European Commission). Problém též spočívá v nedostatečném finančním ohodnocení práce na poloviční úvazek, které se v mnoha případech může rovnat výši rodičovského příspěvku. Snaha žen najít si takové zaměstnání ještě v průběhu rodičovské dovolené je proto v postatě minimální.

Žen s dětmi do tří let je tak zaměstnáno méně než 10 %, s dětmi tříletými 30 %, s dětmi čtyřletými 60 % a se staršími pak 75 – 80 %.(Bartáková 2008)

Z těchto údajů je patrné, že většina žen si hledá vhodné zaměstnání až po ukončení rodičovské dovolené. Stát navíc umožňuje pobírat finanční kompenzace (rodičovský příspěvek) až do čtyř let věku dítěte, proto se délka rodičovské často prodlužuje až na čtyři roky. Není však výjimkou, že žena se dvěma dětmi zůstává na rodičovské dovolené po dobu pěti až sedmi let (Kuchařová a kol. 2006). Tento trend má zejména pro ženy s nižší kvalifikací neblahé důsledky při znovu zapojení na trhu práce. Jedná se zejména o zastarání kvalifikace, riziko ztráty či snížení lidského kapitálu pečující osoby, snížení sebevědomí ve světě práce, dlouhodobou ekonomickou závislost na partnerovi či sociálním státu. (McDonald 1997 cit. podle Bartáková 2008)

Podle Heleny Bartákové (2008) má Česká republika ve srovnání s Evropskou unií nadstandardně dlouhou rodičovskou dovolenou do tří let věku dítěte s garancí pracovního místa u původního zaměstnavatele. Možnost pobírat rodičovský příspěvek do čtyř let věku dítěte bez garance pracovní smlouvy je pak v Evropě zcela unikátní.

Poměrně vysoké finanční kompenzace na rodičovské dovolené mohou přispět k delšímu setrvání žen mimo pracovní trh a v dlouhodobém horizontu pak vůbec k růstu bariér při návratu na trh práce.

Bartáková (2008) dále uvádí, že vzdělanější matky obecně zůstávají na trhu práce výrazně častěji než matky z nižších vzdělanostních skupin. Podle výzkumu Sylvy Höhne z VÚPSV se také potvrzuje, že rodiče s vyšším vzděláním se v porovnání s rodiči se základním vzděláním daleko častěji vyslovují pro nefinanční podobu podpory rodiny, za kterou považují zejména dostupnost předškolních zařízení, pružnou pracovní dobu či pracovně právní aspekt ochrany rodičů v zaměstnání. (Höhne, 2008)

Obecně lze tedy konstatovat, že výše dávek přímé finanční podpory nahrává spíše sociálně slabší skupině obyvatelstva České republiky.

Velice výrazný je také dopad rodičovství na zaměstnanost žen. Podle statistik Evropské komise existuje značný rozdíl v zaměstnanosti žen s dětmi do 12 let a žen bez dětí ve věkové kategorii 25 – 49 let. V České republice je tento rozdíl největší v Evropské unii.

V roce 2007 byl průměrný negativní vliv rodičovství na zaměstnanost žen v zemích Evropské unie 12 procentních bodů. V České republice však tento indikátor dosahoval až 32 procentních bodů. Podobně jako Česká republika jsou na tom též ostatní postkomunistické státy (Maďarsko 27, Slovensko 24) naopak země, kde již delší dobu existuje nabídka flexibilnějších forem práce a stát finančně podporuje formy nerodičovské péče o děti mladší tří let, tato hodnota dosahuje míry pod 10 procent. (Report on equality between man and woman 2009, European Commission)

Logickým důsledkem pak je, že zatímco české ženy po narození dítěte svoji pracovní aktivitu na několik let snižují nebo přímo odchází z pracovního trhu, muži naopak pracují více než kdy dříve.

Z pohledu ženy na rodičovské dovolené se mi však toto zjištění nejeví jako příliš příznivé ani pro matku ani pro dítě samotné, neboť většina péče o dítě a domácnost náleží právě ženě. Současné ideály egalitárního modelu jsou tak v realu jen těžko splnitelné. Po skončení rodičovské dovolené se navíc ženy dostávají do situace, kdy se snaží skloubit jak vlastní zaměstnání, tak péči o děti a domácnost. Existuje zde tak trvalé riziko tzv. „dvojití směny“ a to sice fakt, že žena zastává na prvním místě roli pečovatelky, ale též se, stejně jako její manžel či partner, jistým dílem finančně podílí na chodu domácnosti. Nejde tedy již o typický model ženy v domácnosti.

Přestože podle empirických zjištění je dnes česká populace ve svých obecných preferencích značně nakloněna genderové rovnosti v oblasti sladění zaměstnání a rodiny, paradoxně reálná dělba práce v rodině (péče o domácnost a děti) odpovídá již zmíněnému modelu modifikovaného živitele. (Sirovátka 2008)

Český stát na rozdíl od zbytku Evropy investuje nemalé finanční prostředky na přímou finanční podporu rodin bez rozdílu jejich finanční situace, což přináší několik negativních důsledků pro českou společnost.

- Závislost sociálně slabších skupin na sociálních dávkách – řada žen s nižším vzděláním, které po rodičovské dovolené nemohou sehnat práci, končí na úřadě práce, případně volí strategii dalšího těhotenství. (Bartáková 2008)
- Podpora tradičního pojetí rodiny – kde je muž živitel a žena pečovatelka. Tento model se z pohledu současné evropské společnosti, jeví jako značně konzervativní, neboť druhý demografický přechod mimo jiné přinesl řadu neformálních soužití a velký počet rozvodů. Moderní rodinná politika by měla umět na tyto změny reagovat. V současné době existuje řada rodin, které by rády zvolily jinou strategii, stát jim však žádné jiné formy podpory nenabízí. Služby péče o děti mladší tří let musí rodina hledat v soukromém sektoru.
- Stát počítá s dlouhodobým přerušením pracovní či studijní dráhy žen v důsledku mateřství, čímž ženy – matky znevýhodňuje. Stát jim sice nabízí jisté finanční kompenzace za to, že budou celodenně pečovat o děti v rodině, ale tím, že nezajistí systém péče o děti mladší tří let, případně flexibilnější formy práce jim v podstatě neumožňuje být jinak aktivní – studovat či pracovat

7. Problematika zajištění služeb péče o děti mladší tří let v ČR

Jak jsme si ukázali v předchozí kapitole, český stát zakládá svoji rodinnou politiku zejména na přímé finanční podpoře rodinám a to ve formě plošných dávek státní sociální podpory, na kterou ročně vydá několik miliard korun. V roce 2008 bylo rodinám podle statistik MPSV na dávkách státní sociální podpory vyplaceno celkem 41,9 miliard Kč z toho na rodičovský příspěvek připadlo 28,3 miliard Kč, což představuje přibližně 67,6 % z celkových výdajů. (Základní ukazatele z oblasti sociálního zabezpečení ve vývojových řadách a grafech, MPSV, 2008) Představili jsme si také jisté nevýhody, které tento systém plošné státní sociální podpory rodiny přináší.

V následující části si přiblížíme, jaké jsou současné možnosti péče o děti do tří let nerodičovskou osobou v České republice. Na úvod si však blíže představíme, jaké změny navrhuje v této oblasti tzv. „Prorodinný balíček“, vládní návrh, který v roce 2009 představilo MPSV.

7.1 Návrh prorodinných opatření – „Prorodinný balíček“

Mezi představované návrhy na podporu zajištění péče o předškolní děti patří:

1. Zavedení institutu vzájemné rodičovské výpomoci – legalizovaná sousedská výpomoc
2. Podpora služeb péče o děti v oblasti živnostenského podnikání
3. Zavedení služby péče o děti poskytované na nekomerčním základě – institut miniškolky
4. Zavedení daňových výhod pro zaměstnavatele poskytující nebo zajišťující svým zaměstnancům péči o děti
5. Zavedení slevy na pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanost
6. Zavedení otcovské dávky

Podívejme se nyní blíže na tyto konkrétní návrhy.

7.1.1 Institut vzájemné rodičovské výpomoci

Jako jednu z možností rozšíření spektra péče o předškolní děti navrhuje MPSV zapojení rodičů do péče i o cizí děti. Jistá forma sousedské výpomoci již v současné době funguje, většinou jde však spíše o nepravidelné, krátkodobé hlídání, navíc ve sféře „šedé ekonomiky“. Cílem tohoto návrhu je tuto formu péče legalizovat a umožnit tak matkám na rodičovské dovolené jistý přivýdělek.

Vzájemnou rodičovskou výpomocí se rozumí poskytování péče o nevlastní dítě (dětí) evidovaným poskytovatelem v jeho domácnosti za limitovanou úplatu. Jde o péči rodinného typu poskytovanou na individuálním základě a v úzké spolupráci se zákonnými zástupci dítěte (dětí). Poskytovatelem vzájemné rodičovské výpomoci může být osoba, která celodenně a řádně pečuje alespoň o jedno dítě do 7 let věku a nebyla v minulosti trestně stíhána. Poskytovatel vzájemné rodičovské výpomoci může mít v současné péči **nejvýše čtyři děti do sedmi let věku**. Do tohoto počtu se započítávají i vlastní děti. Podmínkou poskytování péče o svěřené dítě (dětí) je přítomnost vlastního dítěte do sedmi let věku.

Poskytovatel může vykonávat vzájemnou rodičovskou výpomoc jen za podmínky, že před započítáním jejího výkonu uzavřel pojistnou smlouvu pro případ odpovědnosti za škodu způsobenou poskytováním vzájemné rodičovské výpomoci nebo v přímé souvislosti s ním. Pojištění musí trvat po celou dobu, po kterou bude poskytovatel vzájemnou rodičovskou výpomoc poskytovat, a musí se vztahovat na odpovědnost za škodu vzniklou na zdraví a životě dítěte a na odpovědnost za škodu vzniklou na věci. Poskytovatel musí mít dlouhodobě k dispozici využitelné místnosti pro poskytování péče. Poloha těchto místností musí být vhodná pro péči o děti. Velikost místností musí zajišťovat, že děti budou moci uspokojit své potřeby ohledně her a pohybových aktivit odpovídajících jejich věku. Musí být vytvořeny podmínky ke spánku a odpočinku. Vybavenost místností, ve kterých bude o děti pečováno, musí být vhodná pro děti, musí odpovídat jejich věku a musí být uzpůsobena tak, aby bylo možné co nejvíce předcházet úrazům a poraněním nebo újmě na zdraví.

Všechny místnosti, ve kterých bude vykonávána péče v rámci vzájemné rodičovské výpomoci, musí být hygienicky nezávadné. Poskytovatel je oprávněn za poskytování vzájemné rodičovské výpomoci přijmout úplatu nejvýše do částky **15 000 Kč měsíčně**, přičemž úplata za péči o jedno svěřené dítě může činit nejvýše částku **5 000 Kč měsíčně**. Úplata za poskytování vzájemné rodičovské výpomoci je osvobozena od daně z příjmů fyzických osob. Vzájemná rodičovská výpomoc nezakládá účast na nemocenském a důchodovém pojištění, a proto se z příjmu z této činnosti neodvádí pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Z příjmu se rovněž neplatí pojistné na veřejné zdravotní pojištění.

(Zdroj MPSV: http://www.mpsv.cz/files/clanky/5898/komplet_balik.pdf)

Problematickou otázkou však z pohledu mnoha odborníků zůstává, zda je samotný status rodiče, který pečuje o dítě mladší sedmi let dostatečnou kvalifikací pro péči o cizí děti. Z pohledu předškolního pedagoga rozhodně ne.

Podle výzkumu Evy Kuchařové existují i mezi samotnými rodiči jisté pochybnosti (Kuchařová a kol. 2009b)

„Co se týká poskytování vzájemné rodičovské výpomoci, informátorky uváděly následující problematické nejasné oblasti: právní vymezení zodpovědnosti chůvy; počet a věk hlídanych dětí; podmínka, že chůva musí být matkou starající se o dítě přibližně stejného věku jako děti svěřené do její péče; domácnost chůvy jako jediné místo péče o děti; otázka důvěry v chůvu a v neposlední řadě tradiční místo mateřské školy v oblasti péče o předškolní dítě a možnosti mateřského centra.“

Tento návrh je však sporný v mnoha dalších bodech. Osobně shledávám jisté nedostatky např. v domácnosti pečovatele jako výchovně-vzdělávacího prostředí pro předškolní děti, zajištění bezpečnosti svěřených dětí při pobytu na zahradě či dětském hřišti, zajištění stravy – například příprava obědů pro čtyři různě staré děti, péče jedné osoby o větší počet dětí – v případě nemoci této osoby či úrazu některého z dětí je třeba hledat náhradního pečovatele.

Problematické je též věkové rozložení svěřených dětí, které umožňuje velké věkové rozdíly mezi dětmi – od kojence až po dítě před nástupem školní docházky. Celkově tento návrh spoléhá na klíčové schopnosti a vlastní zodpovědnost pověřené osoby, přesto, že na ni předem neklade žádné „velké“ požadavky. Problematická je také výše výdělku, takto registrované chůvy, která může dosáhnout až 15 000 Kč čistého. Výše částky, kterou si tak mohou rodiče na rodičovské dovolené vydělat, by silně konkurovala tabulkovým platům kvalifikovaných učitelek mateřských škol a svým způsobem by tak mohlo dojít k degradaci této profese. Celkově je tento návrh velmi obecný a v případě jeho realizace by bylo vhodné jej konzultovat s odborníky z oboru předškolní pedagogiky. Prorodinný balíček též neuvádí, kdo by měl na vybavení prostor domácnosti pečovatele a tyto velice obecné standardy dohlížet.

7.1.2 Podpora služeb péče o děti v oblasti živnostenského podnikání

Cílem návrhu na podporu služeb péče o děti v oblasti živnostenského podnikání je snaha o zmírnění hygienických a kvalifikačních požadavků na provoz těchto živností.

Tento návrh se z mého pohledu od počátku jeví jako nekorektní ve vztahu ke státním mateřským školám, které jsou ve srovnání se soukromým sektorem svázány řadou přísných a ne vždy zcela účelných zákonů, které musí dodržovat.

Nejprve si však představíme na základě jakých živností, mohou být v České republice zakládána **soukromá zařízení denní péče o předškolní děti**, včetně péče o děti mladší tří let.

Dle *zákona o živnostenském podnikání č.455/1991 Sb.* může být péče o děti uskutečňována v režimu:

1. Vázané živnosti „Péče o dítě do tří let věku v denním režimu“

Dle přílohy č. 2 k zákonu je podmínkou provozování této živnosti odborná způsobilost k výkonu povolání všeobecné sestry nebo zdravotnického asistenta nebo ošetrovatele nebo porodní asistentky nebo záchranáře podle zvláštního právního předpisu,²³

nebo odborná způsobilost k výkonu povolání sociálního pracovníka nebo pracovníka v sociálních službách podle zvláštního právního předpisu, *zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.*

Obsah této živnosti je vymezen jako „výchovná péče o svěřené děti do tří let věku v denním nebo v celotýdenním režimu zaměřená na rozvoj rozumových a řečových schopností, pohybových, pracovních, hudebních, výtvarných schopností a kulturně hygienických návyků přiměřených věku dítěte. Zajišťování bezpečnosti a zdraví dětí, jejich pobytu na čerstvém vzduchu, stravování, spánku v odpovídajícím hygienickém prostředí a osobní hygieny dětí, včetně poskytování první pomoci.“

Pokud je tato živnost poskytována v provozovně, vztahuje se na ni též *Vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých.*

²³ zákon č. 96/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských zdravotnických povolání a k výkonu činností souvisejících s poskytováním zdravotní péče a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o nelékařských zdravotnických povoláních), ve znění zákona č. 125/2005 Sb.

2. Volná živnost č. 72 „Mimoškolní výchova a vzdělávání, pořádání kurzů, školení, včetně lektorské činnosti“

Nevyžaduje žádnou odbornou kvalifikaci. Obsahem této volné živnosti je výchova dětí nad tři roky věku v předškolních zařízeních, výuka v soukromých školách a zařízeních sloužících odbornému vzdělávání, pokud tato nejsou zařazena do rejstříku škol a školských zařízení.

3. Volná živnost č. 79 „Poskytování služeb pro rodinu a domácnost“

Těž nevyžaduje žádnou odbornou kvalifikaci. Obsahem této živnosti je poskytování služeb pro rodinu a domácnost, zejména zajišťování chodu domácnosti (vaření, úklid, praní, žehlení, péče o zahradu a podobně), individuální péče o děti nad tři roky věku v rodinách, příležitostné krátkodobé hlídání dětí (včetně dětí do tří let věku), péče o osoby vyžadující zvýšenou péči, obstarávání nákupů a jiných záležitostí souvisejících s chodem domácnosti a jiná obstaravatelská činnost.

Z výše citované **vázané živnosti „Péče o dítě do tří let věku v denním režimu“** vyplývá, že je péče o děti mladší tří let i v rámci soukromého sektoru v současné době svěřena do péče zejména zdravotnického personálu (případně sociálním pracovníkům), což vyplývá z historického vývoje péče o nejmenší děti v socialismu a tento přezitek doposud nebyl odstraněn. Z mého pohledu je pak značně znepokojivé, že na osoby, které se rozhodnou otevřít vlastní soukromé předškolní zařízení pro děti starší tří let, nejsou ze strany českého státu kladeny žádné nároky na odbornou kvalifikaci, neboť živnost **„Mimoškolní výchova a vzdělávání, pořádání kurzů, školení, včetně lektorské činnosti“** je zařazena mezi živnosti volné. O kvalifikaci předškolního pedagoga, případně kvalifikaci učitelky mateřské školy, není zmínka ani u jedné z těchto živností přestože mají tyto profese k výchově a péči o předškolní děti pravděpodobně nejbližší.

Současný návrh navíc uvažuje o dalším zmírnění kvalifikačních požadavků pro získání vázané živnosti „Péče o dítě do tří let věku v denním režimu“ tak, aby živnostenské oprávnění mohly získávat i osoby, které absolvovaly pouze jakýsi blíže nespecifikovaný

rekvalifikační kurz. Uvažovaný návrh tak spíše řeší, jak umožnit získat živnostenské oprávnění co nejširší skupině osob, na místo, aby uvažoval o tom, jak zajistit jistou kvalitu a standard v této oblasti podnikání.

V současné době za kvalitu nabízených služeb v soukromém sektoru zodpovídá provozovatel tohoto zařízení a úroveň soukromých předškolních zařízení tak může být velice rozdílná.

➤ **Soukromá zařízení denní péče o předškolní děti**

Obecně lze říci, že nejvíce soukromých zařízení pro předškolní děti nalezneme na území hlavního města a v ostatních velkých městech České republiky, kde je pravděpodobně největší poptávka ze strany rodičů. Řada z těchto soukromých mateřských škol je zaměřena na zahraniční klientelu a hlavním komunikačním jazykem je angličtina, případně jiný světový jazyk. V posledních letech, pravděpodobně v důsledku nedostatku míst ve státních mateřských školách, se začínají objevovat též soukromé mateřské školy s českým jazykem, kde je anglický jazyk pouze doplňující, nikoliv však hlavní. Některá z těchto soukromých zařízení zakládají sami rodiče, kteří by rádi dopřáli svým i ostatním dětem jistý „nadstandard“ v rámci předškolního vzdělávání. Založení soukromé mateřské školy se jim však stává také zdrojem jistého příjmu. Nově se též objevují soukromé mateřské školy zaměřené na pedagogiku M. Montessori. Podle dostupných informací z internetových stránek soukromých mateřských škol některé z nich také nabízí místa dětem mladším tří let, neboť je o tuto službu ze strany rodičů jistý zájem. Lze se tedy domnívat, že většina živnostníků, tak pravděpodobně nerespektuje zákon.

Český stát tím, že povoluje podnikat v této oblasti v podstatě každému, vytváří sice potenciálně více možností pro rodiny s malými dětmi, zároveň jim však nijak negarantuje kvalitu poskytované péče v soukromých zařízeních.

Další možností, kterou česká vláda podporuje je též zakládání firemních mateřských škol, které jsou na tom se zajištěním kvality péče v podstatě stejně jako ostatní soukromé mateřské školy.

Výrazným handicapem soukromého sektoru péče o předškolní děti je pak zejména výše školného, které neumožňuje přístup k těmto službám všem vrstvám obyvatelstva a podporuje tak ve společnosti jisté nerovnosti. Podpora soukromého sektoru ze strany státu tak opět nahrává spíše rodinám s vyššími příjmy, které si tyto služby mohou finančně dovolit.

Pokud opomineme vzdělávací programy soukromých mateřských škol, které velmi často vycházejí z některého zahraničního kurikula a jsou tak poměrně často neodbornou implementací něčeho, co v českém prostředí nemá žádnou tradici, je třeba zmínit jedno velké pozitivum. Na rozdíl od státních mateřských škol je zde větší prostor pro realizaci individuálního přístupu, neboť počet dětí ve třídě je mnohem menší, což je výhodou, jak pro děti, tak pro učitele.

➤ **Individuální hlídání dětí do tří let**

Individuální hlídání dětí do tří let lze v současnosti legálně provozovat na základě vázané živnosti **„Péče o dítě do tří let v denním režimu“**, případně na základě volné živnosti **„Poskytování služeb pro rodinu a domácnost“**, zde je však péče o děti do tří let vymezena pouze jako příležitostné krátkodobé hlídání. Tato definice však již není blíže specifikována např. konkrétním počtem hodin, a tudíž se můžeme domnívat, že některé soukromé chůvy využívají právě této živnosti, přesto že pečují o děti mladší tří let celodenně.

Podle výzkumu Evy Kuchařové bylo V České republice v roce 2008 registrováno pouze 93 živností „péče o dítě do tří let v denním režimu“, z toho nadpoloviční většina v hlavním městě Praze. (Kuchařová a kol. 2009b)

Počet registrovaných „chův“, je tedy vzhledem k počtu obyvatelstva České republiky zcela zanedbatelný. Individuální péče o dítě v jeho domácím prostředí je pak též významnou oblastí „šedé ekonomiky“. Zejména pokud se jedná o výpomoc mezi a známými.

Běžně pak tyto služby na „černém trhu“ nabízí též studentky různých oborů, které mají hlídání dětí jako jistou formu přívýdělku.

Zejména ve velkých městech nalezneme pak celou řadu firem – agentur, které tyto formy péče o dítě nabízejí nebo zprostředkovávají. Podle výzkumu Evy Kuchařové tyto agentury fungují v podstatě na dvojím principu. Prvním typem je pouze *zprostředkování kontaktů na vhodné kandidátky* za jistý jednorázový poplatek. Jakým způsobem dál služby péče o dítě probíhají, záleží na konkrétní domluvě mezi oběma stranami. Může se tedy stávat i to, že jsou dále poskytovány neoficiálně, tj. „načerno“. Druhým typem je *přímý výběr vhodných kandidátek*, které mají uzavřenou smlouvu přímo s danou firmou, která zodpovídá za kvalitu nabízených služeb. (Kuchařová a kol. 2009b)

Podle dostupných informací z internetových stránek několika pražských agentur na hlídání, se kterými jsem se blíže seznámila, lze usuzovat, že výběr vhodných kandidátek je poměrně přísný a odpovídá tak ceně, kterou rodiče za dané služby platí. Otázkou zůstává, zda jsou všechna tato kritéria dodržována.

Mezi nejčastější požadavky na pozici chůvy patří:

- Věk minimálně 18 let
- Doklad o dosaženém minimálně středoškolském vzdělání včetně odborných kursů a školení. Mezi vhodné obory jsou nejčastěji uváděny zdravotnické, pedagogické či sociální, případně kombinace těchto oborů
- Doklad o profesní praxi – reference z posledního zaměstnání, reference z rodiny, u které daná chůva působila, pracovní doporučení, zkušenost s hlídáním minimálně dva roky, jako praxe jsou též uznávány pobyty au-pair v zahraničí
- Doklad o bezúhonnosti – výpis z rejstříku trestů ne starší tří měsíců

- Vlastní dovednosti chůvy – hra na hudební nástroj, řidičský průkaz, jazykové znalosti a jiné zájmy
- Lékařské potvrzení o výborném zdravotním stavu

Mezi vlastnosti, které by chůva měla splňovat, patří kladný vztah k dětem, komunikační schopnosti, trpělivost, spolehlivost, dochvilnost a příjemné vystupování.

Některé firmy si své „chůvy – pečovatelky“ samy školí. Jedná se zejména o kurzy první pomoci či základy pedagogiky a vývojové psychologie. Kandidátky na pozici chůvy pak často musí projít různými psychologickými a vědomostními testy. Například psychologickými testy osobnosti, testy odolnosti vůči stresu, testy vědomostí z oblasti pediatrie a první pomoci. Některé kandidátky musí absolvovat zkoušky z cizího jazyka, jiné musí projít testem zjišťujícím způsob chování, cítění a jednání. Celkem zajímavou zkouškou se pak jeví „vstupní hodina u zkušební rodiny“.

Kritéria výběru vhodných kandidátek si tedy určuje každá firma podle vlastního uvážení, ze strany českého státu zde tedy podobně jako u soukromých mateřských škol neexistuje žádná kontrola kvality nabízených služeb.

Obecně však lze říci, že forma individuální péče o dítě v domácnosti klienta tzv. babysitting, nemá v České republice velkou tradici, neboť v době socialismu takováto forma péče o dítě v podstatě neexistovala. Řada rodičů tak i v dnešní době chápá babysitting spíše jako službu, kterou si může dovolit pouze určitá vrstva obyvatelstva. V menších městech může být navíc tato forma péče spojena s předsudky „špatné matky“, která své dítě svěří do péče najaté chůvě.

Finanční náročnost opravdu nasvědčuje tomu, že tato služba je určena zejména rodinám s vyššími příjmy, neboť cena hlídání v domácnosti klienta se pohybuje od **120 – 150 Kč za hodinu** včetně DPH²⁴ pokud se jedná o pravidelné hlídání, v případě krátkodobého hlídání, může být cena ještě vyšší.

²⁴ Péče o děti podléhá od 1. 1. 2010 20 % DPH

Přestože vysoká cena této služby skýtá jisté výhody, které si na závěr kapitoly představíme, nelze se domnívat, že by tato forma péče o děti mladší tří let mohla nahradit kvalitní a finančně dostupnou veřejnou péči v předškolním zařízení. Soukromá chůva tak vždy zůstane jistým „luxusem“.

Na závěr bych uvedla několik výhod, které u této formy péče o dítě spatřuji. Předně se jedná o zcela individuální péči, chůva se tak po celou dobu věnuje pouze jednomu svěřenému dítěti podobně jako jeho rodiče. Navíc je péče v domácím prostředí pro rodiče časově velice flexibilní a závisí pouze na domluvě s chůvou. Rodiče mohou využít jak krátkodobého hlídání, tak celodenního hlídání například dvakrát či třikrát týdně. Stejně tak jako mohou využít služeb chůvy ve večerních hodinách. Další výhodou je, že dítě zůstává ve svém rodinném prostředí, rodiče nemusí dítě ráno nikam vodit a dítě si nemusí zvykat na nové neznámé prostředí a kolektiv dětí. Individuální péče v domácím prostředí také chrání malé dítě před nemocemi, které se šíří v dětském kolektivu. Navíc v případě, že dítě přesto onemocní, chůva se o něj může i tak postarat, zvláště pokud má zdravotnické vzdělání. Výhodou pro rodiče je též platba od hodiny, neboť rodiče tak zaplatí pouze čas, který chůva s jejich dítětem opravdu strávila. V řadě soukromých předškolních zařízení, ale též státních jeslí se platí školné paušálně za měsíc a je většinou nevratné. Často je též zápis dítěte spojen s nevratným registračním poplatkem.

7.1.3 Institut miniškolky

Další z forem péče o děti předškolního věku, které navrhuje „Prorodinný balíček“ je tzv. Miniškolka.

Miniškolka je službou péče o děti, která není provozována za účelem dosažení zisku. Zřizuje se nejvýše pro **čtyři děti ve věku od šesti měsíců do sedmi let**. Do tohoto počtu dětí se započítává i vlastní dítě/děti pečovatele/ky ve věku do sedmi let věku. V rámci jednoho místa lze zřídit více miniškolek za předpokladu, že bude dodržen charakter miniškolky v plném rozsahu.

Miniškolku mohou zřizovat: fyzické nebo právnické osoby, které jsou zaměstnavateli, a to pro děti svých zaměstnanců, dále občanská sdružení, církevní právnické osoby, obecně prospěšné společnosti, kraje v rámci činností zajišťovaných v samostatné působnosti, obce v rámci činností zajišťovaných v samostatné působnosti, organizační složky státu dle § 3 zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů.

Miniškolky mohou být zřizovány v domácnosti pečovatele/ky nebo v upravených místnostech vhodných objektů. Pečovatelka, která má uzavřenou pracovní smlouvu se zřizovatelem, musí mít obdobnou kvalifikaci jako osoby, které provozují vázanou živnost „péče o dítě do tří let“, musí tedy splňovat kvalifikaci zdravotnického charakteru. Pečovatelka, která by měla kvalifikaci učitelky mateřské školy, může v miniškolce pečovat pouze o děti starší tří let. Na úhradu nákladů na provoz miniškolky přispívají rodiče dle dohody se zřizovatelem.

(Zdroj: MPSV- http://www.mpsv.cz/files/clanky/5898/komplet_balik.pdf)

Zásadní problém zřizování tzv. miniškoly vidím v příliš širokém věkovém rozpětí dětí, které je stanoveno od šesti měsíců do sedmi let, neboť zatímco pro děti mladší tří let je malá skupina velkou výhodou, u dětí starších tří let se takto navrhovaná skupina stává spíše nevýhodou. Navíc opět je zde navrhována nutnost zdravotnické kvalifikace a také možnost provozovat tuto miniškolku v domácím prostředí, přičemž nároky na vybavenost tzv. miniškolky jsou velmi obecné. Podobně jako u institutu vzájemné rodičovské výpomoci, je problematická přítomnost pouze jednoho vychovatele (jedné pečovatelky), na kterého tak připadá celková zodpovědnost.

Osobně shledávám jako smyslupnější podporu tzv. mikrojeslí, které měly již jistou tradici v minulosti. Za důležitou pokládám také přítomnost minimálně dvou dospělých osob, pokud je skupina dětí do tří let větší než tři děti.

Další z navrhovaných opatření již nebudeme blíže analyzovat, neboť se netýkají přímo péče o děti mladší tří let nerodičovskou osobou a navíc celková koncepce je pouze návrhem.

Z výše uvedeného je však zřejmé, že český stát se snaží najít cesty, které by co nejméně zatížily státní rozpočet, a sází tak zejména na soukromé zdroje, ale bohužel poněkud opomíjí otázku kvality péče o předškolní děti, která vyžaduje určitou minimální kvalifikaci.

V zásadě lze konstatovat, že v České republice v současné době chybí odborná kvalifikace odpovídající specifické činnosti, jakou péče o dítě do tří let věku je. Nové návrhy však tuto skutečnost nijak zvlášť nereflektují a nadále vycházejí z historicky ukotveného klasifikování denní péče o dítě mladší tří let jako péče poskytované osobou se zdravotnickým vzděláním. (Hašková 2008)

Jistě není třeba zdravotnický personál v péči o děti mladší tří let zcela zavrhnout, důležité však je doplnit jejich kvalifikaci právě o znalosti z pedagogiky předškolního věku, případně naopak, využít potenciál učitelek mateřských škol, které by měly zájem podílet se na péči o děti mladší tří let, a rozvíjet jejich znalosti z oblasti pediatrie, první pomoci či výživy batolat.

Obor „**Rané dětství**“ (Early years, Frühkindheit) je vyučován na řadě zahraničních škol a univerzit a je mu tam věnováno také velké množství odborné literatury. V českém kontextu je zatím jediným průkopníkem tohoto oboru Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, která v loňském školním roce 2008/2009 poprvé otevřela specializaci v rámci navazujícího magisterského studia předškolní pedagogiky zaměřenou právě na „**Rané dětství**“.

Jak uvádí Zuzana Uhde ze Sociologického ústavu AV, současná vládní koncepce se zaměřuje na možnosti komerčního zajištění péče a zcela opomíjí nutnost podpory a rozvoje jak kvality, tak dostupnosti veřejných institucí péče o děti – jeslí a školek. Nastartovává tak trend privatizace péče, který povede k prohloubení nerovnosti mezi muži a ženami a rovněž mezi jednotlivými skupinami žen. (Uhde 2008)

Progresivní rodinná politika by podle socioložky Zuzany Uhde (2008) měla:

- Zajistit dostupnou a státem garantovanou péči o děti ve veřejných zařízeních
- Zajistit flexibilní využití podpory rodičovství
- Podporovat aktivní začlenění mužů do péče o děti

7.2 Problematika současných jeslí v České republice

V této podkapitole si blíže představíme problematiku současných jeslí, které jsou jediným oficiálním zařízením denní péče o děti mladší tří let. Přiblížíme si obecné podmínky zřizování jeslí v České republice, jejich financování a kvalifikační nároky na personál. Jak bylo již zmíněno v kapitole č. 5, jesle si nikdy mezi obyvateli Československa nezískaly dobrou pověst a jejich využívání bylo spíše nutností než dobrovolným rozhodnutím. Bohužel ani v současné době nemají jesle velkou oblíbenost mezi rodiči a jsou mnoha ženami chápány spíše jako služba pro sociálně slabší vrstvy obyvatelstva než-li jako prostor pro získávání prvních sociálních kontaktů v raném dětství. I to má své jasné důvody, které si představíme v následující části textu. Do jeslí dnes dochází zhruba 0,5% dětí z populace dětí ve věku do tří let. (Kuchařová, Svobodová 2006) Územní rozložení jeslí je v České republice velmi nerovnoměrné.

Podle dostupných informací z Ústavu zdravotnických informací a statistiky ČR bylo ke konci roku 2008 evidováno celkem **46 jeslí** s celkovým počtem **1 413 míst**.²⁵ Nejvíce jeslí je v Ústeckém kraji, v hlavním městě Praze a ve Zlínském kraji, v Karlovarském a v Libereckém kraji naopak nejsou žádné. V Pardubickém kraji jsou pouze jedny. Jesle jsou navíc soustředěny převážně ve velkých městech, tudíž lidé z vesnic a menších měst nemají možnost jejich služby využít. (Kuchařová, 2006)

²⁵ Činnost kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let a dalších zařízení pro děti v roce 2008 [online]. Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR, 2009 [citováno 11-11-2009]. Dostupné na WWW: http://www.uzis.cz/download.php?ctg=20&search_name=kojeneck®ion=100&kind=21&mnu_id=6200

Podle nejnovějšího výzkumu VÚPSV současné jesle navštěvují nejvíce děti mezi druhým a třetím rokem (54 %) a naopak děti mladší jednoho roku se v jeslích vyskytují spíše výjimečně. (Kuchařová a kol. 2009b)

Problematické postavení současných jeslí vyplývá hned z několika důvodů:

1/ Zařazení jeslí pod zdravotnická zařízení, přestože nabízejí služby zdravým dětem, a s ním související nutnost zdravotnické kvalifikace

2/ Nulová finanční podpora ze strany státu, která přináší vyšší finanční náročnost pro rodiče

3/ Neslučitelnost pobírání rodičovského příspěvku při umístění dítě do jeslí na více než pět dní v měsíci

Tyto tři body si nyní podrobněji rozebereme.

7.2.1 Zařazení jeslí pod zdravotnická zařízení

Současné jesle podle *zák. č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu* i nadále přináleží **k zařízením léčebně preventivní péče stejně tak jako kojenecké ústavy a dětské domovy**, kde se však jedná o celodenní péči, která do značné míry zcela nahrazuje vlastní rodinné prostředí. Srovnávat péči o děti v jeslích, kam děti dochází na několik hodin denně, s celodenní péčí v kojeneckém ústavu či v dětském domově, kde je absence vlastní fungující rodiny zcela zásadní, pak není adekvátní.

Dále je chod jeslí upraven *metodickým pokynem Ministerstva zdravotnictví z roku 1968*. Podle tohoto pokynu jsou do jeslí přijímány děti zpravidla od ukončení mateřské dovolené do tří let. (Kuchařová, Svobodová 2006)

Další zákony, které se vztahují k otázce zřizování jeslí není třeba zmiňovat, neboť nepřímou souvisí se zařazením jeslí mezi zdravotnická zařízení.

Z výše citovaných zákonů je však patrné, že z pohledu rozvoje péče o děti mladší tří let v ČR by bylo vhodné provést revizi těchto zákonů a navrhnout jejich novelizaci.

Zákony, které vznikaly ještě v době socialismu, jsou v dnešní době značně zastaralé a některé současné jesle tak i nadále působí jako sterilní zdravotnické zařízení.

V jeslích se bohužel i v dnešní době můžeme setkat se zdravotnickým personálem v uniformách a s dětmi, které pravděpodobně z důvodů přísné hygieny nosí erární oblečení. O nevhodnosti uniformního oblečení v jeslích se přitom zmiňuje již v 60. letech 20. století dětská lékařka Marie Damborská (1963) ve své knize „Citový život a vývoj řeči kojenců v kolektivních zařízeních“.

„Personál kolem dětí starších šesti měsíců by neměl být uniformován. Doporučujeme světlé, různobarevné šaty, jež by respektovaly plně požadavky hygienické i estetické. Snižuje se tím únavná jednotvárnost prostředí a dětem se usnadňuje diferenciaci osob, které o ně pečují. Požadavek neuniformovanosti rozšiřujeme i na děti. Není žádoucí, aby všechny děti byly stejně oblečeny.“

Marie Damborská (1963) ve své knize též poukazuje na význam pedagogického a psychologického vzdělání u zdravotnického personálu, který pečuje o nejmenší děti v kolektivních zařízeních, čímž dává jasně najevo, že samotné zdravotnické vzdělání je k výkonu tohoto povolání nedostatečné. Zcela zásadní problém pak shledává v samotném přístupu zdravotnického personálu k dětem.

„Sebelépe vzdělaná i odborně vedená sestra nesplní dobře svůj velmi odpovědný úkol ve výchově dítěte, nemá-li k němu vřelý vztah a není-li schopna jej dítěti přiměřeným způsobem projevit.“

V roce 1966 vydala Marie Damborská ve spolupráci s Jaroslavem Kochem na svoji dobu velice moderní učebnici pro střední zdravotnické školy pod názvem „Psychologie a pedagogika dítěte“ – Učební texty pro střední zdravotnické školy (obor dětská sestra).

V zásadě lze říci, že pokud by byla tato učebnice revidována, mohla by se stát základním studijním materiálem pro budoucí pečovatelky v zařízeních denní péče o děti mladší tří let, neboť obsahově je velice kvalitní a v praxi využitelná.

Současné moderní jesle, které jsou zřizovány v mnoha evropských městech, jsou zařízení zaměřená především na sociální rozvoj osobnosti dítěte a výchovné prostředí k tomuto rozvoji nepochybně přispívá. Sterilní prostředí českých jeslí však těmto evropským trendům neodpovídá. Nelze se tedy divit rodičům, že o takovýto typ zařízení nejeví velký zájem. Současné jesle má se své kompetenci Ministerstvo zdravotnictví, ale v zásadě na ně ze svého rozpočtu nepřispívá a ani neusiluje o to, aby jesle nadále zůstávaly v jeho kompetencích.

Otázkou však zůstává, které ministerstvo stávající zařízení do své kompetence převezme. Nabízejí se v podstatě dvě varianty. Pokud bude zachován charakter jeslí jakožto zařízení sociální péče, které je prvotně zaměřeno na pomoc sociálně slabším vrstvám obyvatelstva, mohly by současné jesle připadnout MPSV. Z mého pohledu by však bylo vhodnější pozměnit koncepci současných jeslí a zařadit je mezi předškolní zařízení, neboť stejně jako mateřské školy tvoří jistý předstupeň povinného vzdělávání. Jesle by tak mohly spadat do kompetencí MŠMT, což má své logické opodstatnění, a mateřské školy by mohly zřizovat specializované třídy pro děti mladší tří let. Předškolní období, by tak bylo pojímáno jako celek, nikoliv jako oddělené období do tří let věku a od tří do šesti let věku.

Podle výzkumu Evy Kuchařové je **opodstatněnost oddělování péče do tří a od tří let** diskutabilní a diskutovaná, a to ve více zemích. Ani odborné studie nemají na tento problém jednotný názor. Děti mladší tří let mají většinou odlišné nároky, ale vývoj v této době je individuálně odlišný. Důležitější je možnost přizpůsobit provoz případného jednotného zařazení různorodým potřebám dětí. Ačkoliv děti mladší tří let potřebují péči více se blížící rodinnému prostředí, zatímco starší děti lépe prosperují v kolektivu, neodporuje to v zásadě možnosti, aby se tak dělo pod jednou střechou ve specializovaných odděleních, vzájemně kooperujících. (Kuchařová a kol. Závěrečná zpráva o řešení projektu HR162/07)

Jesle v současné době zřizují obce či města podle vlastního rozhodnutí a zvážení místních potřeb. Neexistuje žádný právní dokument, který by zřízení jeslí ukládal obcím jako povinnost. Vzhledem k finanční náročnosti jejich provozu existují jesle zpravidla již jen ve větších městech.

Jesle jsou zřizovány jako součásti **center sociálních služeb** nebo přímo **zdravotnických zařízení**. Jesle mohou být zřízeny jako příspěvková organizace nebo organizační složka obce. (Kuchařová a kol. 2009b)

Na internetových stránkách jednotlivých městských částí hlavního města Prahy, které jesle zřizují, jsem se setkala se zařazením jeslí spíše do oblasti sociální péče. Jesle tak spadají například pod – *Středisko sociálních služeb, Oddělení sociální prevence, Pečovatelské centrum, Obvodní ústav sociálně-zdravotnický, Centrum sociální a ošetrovatelské pomoci* nebo *Denní stacionář pro děti*. Městská část Praha 4 pak jako jediná zřizuje více než jedny jesle, které jsou zařazeny pod *Zdravotnická zařízení MČ Praha 4* a jejich zařízení se jeví jako nejprogresivnější.

Obecně se lze domnívat, že pro mnohé rodiče může mít tato skutečnost jistý negativní nádech nebo v nich může evokovat právě skutečnost, že je služba primárně určena sociálně slabším vrstvám obyvatelstva nebo prostě těm, kteří pomoc opravdu potřebují. Moderní jesle by však měly být místem pro všechny vrstvy obyvatelstva a měly by sloužit hlavně dětem, podobně jako mateřská škola, není tedy vhodné je takto vyčleňovat.

V zásadě bych pak netrvala na zachování termínu jesle, který s sebou též nese negativní konotace z minulosti. Bylo by vhodné vést na toto téma otevřenou debatu a najít vhodný název těchto zařízení, který by rodičům vyhovoval.

Pod vlivem stávajících zákonů, které vznikaly ještě v době socialismu je v jeslích vyžadována kvalifikace zdravotní sestry nebo vysokoškolský „ekvivalent“. Změnou těchto zákonů by pak bylo vhodné zdravotnický personál doplnit o personál s pedagogickou kvalifikací.

Iva Šmídová (2007) z fakulty sociálních věd Masarykovy univerzity k tématu dodává:

„Co se týká rané péče, převládá v České republice diskurz zdravotnický a vývojově psychologický na úkor diskurzu pedagogického a sociologického.“²⁶

V České republice v současné době chybí odborná kvalifikace odpovídající specifické činnosti, jakou péče o dítě do tří let věku je, bylo by tedy vhodné věnovat tomuto oboru v rámci středních pedagogických a zdravotnických škol větší pozornost a rozšiřovat tak spektrum potenciální kvalifikované pracovní síly v těchto zařízeních. Stejně tak by bylo možné pořádat rekvalifikační kurzy pro vážné zájemce o toto povolání, například z řad žen na rodičovské dovolené. Neméně vhodné by pak bylo rozvíjet studijní obor „Rané dětství“ na vysokých školách.

Podle socioložky Hany Haškové (2008) pak na české politické scéně chybí debata o tom, jak by měla vypadat kvalitní zařízení denní péče o děti mladší tří let. Tato diskuze je v zásadě blokována konzervativním postojem vlády, jejíž prioritou je v této oblasti celodenní péče o dítě poskytovaná jeho matkou. Podle Hany Haškové by namísto nekonečného opakování otázky: zařízení péče o předškolní děti – ano, či ne, měla pozornost soustředit na propracování koncepce institucí denní péče o předškolní děti tak, aby tyto instituce poskytovaly kvalitní, důvěryhodnou, kontrolovatelnou a finančně, časově i fyzicky dostupnou péči o děti.

Jak jsem již zmínila výše, skutečnost, že většina českých matek, upřednostňuje i nadále celodenní péči o svého potomka do tří let věku v domácím prostředí, by neměla být handicapem pro ty rodiče, kteří se rozhodnou využít veřejně nabízené služby.

Tato služba by měla mít flexibilní, kvalitní a neměla by fungovat na principu volby: práce, nebo péče o potomka.

Český stát by měl pracovat na jejím zkvalitňování a nikoliv hledat alternativy, které v českém prostředí nemají žádnou tradici, tak jak jsou navrhovány v „Prorodinném balíčku“.

²⁶ Šmídová cit. podle Wichterlová 2007

Zařízení denní péče o děti mladší tří let by mělo být schopno uspokojit různé potřeby rodičů a mělo by být ve své nabídce služeb dostatečně flexibilní. Řada rodičů dětí mladších tří let by například ocenila možnost navštěvovat takové zařízení jen na pár dní v týdnu, například dvě až tři dopoledne, případně odpoledne. Tuto možnost však mají zatím pouze v soukromém či nestátním neziskovém sektoru. Státní jesle jsou v tomto ohledu velice nepružné. Navíc rodiče, kteří se rozhodnou jesle využívat na více než pět dní v měsíci, přicházejí o rodičovský příspěvek.

7.2.2 Problematika financování jeslí

Jesle jsou financovány z rozpočtů obcí, které na jejich provoz nedostávají žádné příspěvky ze státního rozpočtu.

Mezi stěženy právní normy, stanovující odpovědnost za financování jeslí, patří *Zákon č. 48/1997 Sb. o veřejném zdravotním pojištění* který stanoví, že zdravotní péče poskytovaná v kojeneckých ústavech, dětských domovech a jeslích se hradí z rozpočtu zřizovatele. Současně *zákon č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu* stanoví, že zaopatření v jeslích je poskytováno za plnou či částečnou finanční úhradu, což v praxi znamená, že jakýkoli příspěvek na provoz ze strany zřizovatele je nenárokový, ze strany státního rozpočtu pak zcela vyloučený a že pobyt v jeslích nelze poskytovat zcela zdarma. (Kuchařová a kol. Závěrečná zpráva o řešení projektu HR162/07)

Z výše uvedených právních norem vyplývá, že český stát ponechává financování služeb péče o děti mladší tří let v režii obcí, které mohou samy rozhodnout, zda tento typ služby ve svém regionu podpoří či nikoliv a zda je pro danou obec finančně realizovatelný.

Výši příspěvku rodičů na péči v jeslích stanovuje obec, která rozhoduje, v jaké míře bude na provoz jeslí sama přispívat a v jaké výši se budou podílet rodiče. Na rozhodnutí obce také plně záleží, zda při stanovení výše příspěvku bude přihlížet k sociální situaci rodiny, k výši jejich příjmů. Je také možné, aby náklady na péči o dítě v jeslích byly plně hrazeny ze strany rodičů. (Kuchařová a kol., Závěrečná zpráva o řešení projektu HR162/07)

Z rozpočtů zřizovatelů jsou hrazeny všechny náklady na provoz jeslí (provozní náklady, mzdové náklady, údržba, vybavení, opravy). Další příjmy jeslí, z kterých jsou hrazeny provozní náklady, tvoří platby rodičů dětí, které jesle navštěvují, formou školného a stravného. (Kuchařová a kol., Závěrečná zpráva o řešení projektu HR162/07)

Podle výzkumu Evy Kuchařové je podíl příspěvků rodičů a obcí v jednotlivých zařízeních srovnatelný, 80 – 85 % *finančních prostředků pochází z rozpočtu obce* a 15 – 20 % z *příspěvků rodičů* v závislosti na velikosti jeslí a lokalitě.

(Kuchařová a kol., Závěrečná zpráva o řešení projektu HR162/07)

Vzhledem k tomu, že jesle nemají žádnou finanční podporu ze strany státu a jejich financování tak připadne pouze obci či dané městské části, je výše školného v jeslích v porovnání s úplatou ve státní mateřské škole vyšší, což je jeden z hlavních nedostatků současné koncepce. V zásadě to však odpovídá konzervativnímu postoji české vlády v rámci rozšiřování těchto služeb. Stejně jako skutečnost, že v případě, kdy je dítě do jeslí umístěno na více než pět dní v měsíci rodina přichází o rodičovský příspěvek. Jesle většinou fungují na principu každodenní docházky, případně „pětidenní docházky“, která však skýtá jistá úskalí zejména pro dítě. V podstatě však neexistuje flexibilnější varianta, kterou by mohla matka zvolit, aniž by přišla o rodičovský příspěvek.

Podle dostupných informací z internetových stránek jednotlivých městských částí v Praze se cena, kterou rodiče za jesle zaplatí, odvíjí zejména od místa bydliště. Rodiče s trvalým pobytem v dané městské části zaplatí maximálně **2000 Kč za měsíc**. Rodiče bez trvalého pobytu pak zaplatí až **7 000 Kč za měsíc**, průměrně však okolo **5000 Kč za měsíc**.

Cena „Pětidenních jeslí“ je v zásadě méně výhodná než každodenní pobyt dítěte a platí se buďto paušálně za měsíc nebo za jednotlivé dny. Cena za den je maximálně **350 Kč** a paušální částka pak **1 500 Kč** za měsíc. Tyto ceny opět platí pouze pro děti s trvalým bydlištěm v dané městské části, pro ostatní jsou ceny vyšší.

Některé obecní jesle též využívají svého potenciálu ke krátkodobému hlídání, které je většinou stanoveno od hodiny a pohybuje od **50 Kč za hodinu** po **85 Kč za hodinu**.

Další položkou, kterou musí rodiče uhradit, je stravné – zde se cena pohybuje od **35 Kč** po **60 Kč** na den.

7.2.3 Problematika „pětidenních jeslí“

Jak jsme si již zmínili, rodiče, kteří chtějí i nadále pobírat rodičovský příspěvek, mohou umístit své dítě do jeslí pouze na pět dní v měsíci.

Jesle se tak stávají pouze jakousi odlehčovací službou, která se jeví výhodná především z pohledu rodičů, nikoliv však z pohledu dětí samotných. Z hlediska psychologie působí využívání zařízení péče o dítě mladší tří let na pět dní v měsíci mnohým dětem problémy. Adaptace na nové prostředí nemůže být plynulá a dítě tak může psychicky trádat.

Podle výzkumu Evy Kuchařové z VÚPSV spatřovaly zaměstnankyně těchto institucionálních zařízení hlavní negativa především ve stresu a psychické zátěži, kterou může nepravidelná adaptace na nové prostředí a nové osoby pro takto malé děti představovat. Problémy může dítěti způsobit také časová prodleva mezi jednotlivými návštěvami jeslí a nejednotnost výchovného působení na děti.

Naopak mezi pozitiva, která tato služba přináší rodičům, patří podle zmíněných respondentek např. možnost přivýdělků, udržování kontaktu se zaměstnáním i možnost zařídit nutné záležitosti bez současné přítomnosti dítěte – např. návštěvu lékaře, úřadů, kadeřníka, vzdělávacích kurzů, větší úklid v bytě apod. (Kuchařová a kol., Závěrečná zpráva o řešení projektu HR162/07)

Přesto se lze domnívat, že rodiče, kteří by se rádi vrátili k zaměstnání např. na dva dny v týdnu, musejí hlídání v jeslích kombinovat s dalšími formami péče o dítě, např. využít pomoci příbuzných nebo placenou chůvu.

Pro ilustraci si nyní uvedeme některé z názorů vychovatelek na danou problematiku, zjištěné v rámci výzkumu Evy Kuchařové a kol.²⁷

„Mezi pozitiva je možné zařadit situace, kdy si maminky vyřídí důležité a potřebné formality bez dětí. Mezi negativa: děti si špatně zvykají, po skončení adaptace mají velké proluky v docházce. Nedaří se na ně výchovně působit a učit je správným návykům, pokud je rodiče nedodržují také. Pokud chceme dítě něčemu naučit a správně na něj působit, je obtížné toho docílit, pokud chodí jedenkrát za týden. Pokud matka bere rodičovský příspěvek, měla by o dítě pečovat po celý měsíc. Výchova je rozdělena mezi sousedky, kamarádky, babičky, jelikož matka dochází do zaměstnání, bere rodičovský příspěvek a stejně o dítě nepečuje celý měsíc, ale do zařízení jej může dát pouze na pět dní. Pak je výchova a působení na dítě nejednotné.“

„Kontakt s vrstevníky a prvotními vychovateli; promyšlená výchovně vzdělávací práce; stálost, řád a smysl v podnětech; jistota, i když máma odejde, opět se vrátí. Jeden den v týdnu je málo – dítě má problém si zvyknout na prostředí jeslí, ideální je denní docházka a nebo 2 – 3 dny v týdnu.“

„Nesouhlasím s touto možností. Děti umístěné v jeslích na pět dnů více psychicky strádají a těžko si na pobyt zvykají. Jako negativní se mi jeví skutečnost, že matky jsou zaměstnané a o děti pečuje víc lidí – není dobrá citová vazba.“

²⁷KUCHAŘOVÁ a kol., Závěrečná zpráva o řešení projektu HR162/07, „Zmapování dostupnosti a podmínek pobytu dětí v jeslích, mateřských školách, školních družinách a obdobných zařízeních a jiných neinstitucionálních forem péče o děti v ČR včetně identifikace překážek jejich využívání s návrhy možných opatření k jejich rozvoji“ [online] Praha: VÚPSV . [citováno 13-11-2009] Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7073/pece_o_deti.pdf

Z odpovědí je tedy patrné, že zatímco rodičům tato služba přináší spíše pozitiva z pohledu dítěte je to spíše naopak.

Z mého pohledu se jako jedno z řešení využívání rodičovského příspěvku nabízí investovat část peněz, které připadnou na přímou finanční podporu rodin, právě na financování služeb spojených s péčí o dítě. Rodiče, kteří by se rozhodli pro využívání veřejné služby péče o děti mladší tří let, by tak dostávali nižší rodičovský příspěvek, ale mohli by využívat služeb jeslí neomezeně a část rodičovského příspěvku by připadla právě jeslím. Pokud by se navíc změnila současná podoba veřejných jeslí, zájem o tyto služby by se jistě ze strany rodičů zvýšil.

7.3 Mateřská centra

V následující kapitole si přiblížíme fungování tzv. *mateřských center*, která mají v české společnosti zcela nezastupitelnou roli, neboť vznikají převážně z vlastní iniciativy rodičů, tedy zejména matek na rodičovské dovolené.

7.3.1. Vznik mateřských center a jejich poslání

Mateřská a rodinná centra patří mezi *nestátní neziskové organizace*, dále jen *NNO* – nejsou tedy komerční a na jejich provozu se nedá výrazně zbohatnout. Vznik nestátní neziskové organizace vychází z vlastní iniciativy občanů. Mezi NNO řadíme občanská sdružení, nadace a nadační fondy, obecně prospěšné společnosti, zájmová sdružení právnických osob, církve a náboženské společnosti. Mateřská centra bývají nejčastěji zakládána jako občanská sdružení.

Mateřská centra (zkráceně MC), představují sociální síť, která je otevřena každému, kdo ji vyhledá. Každé mateřské centrum je v zásadě specifické a úspěšnost jeho fungování je v rukách samotných rodičů.

Z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že velice záleží na tom, kde dané mateřské centrum vzniká a kdo se podílí na jeho vzniku a posléze i provozu.

Ačkoli hlavním posláním mateřských center není hlídání dětí, pro mnohé děti jsou mateřská centra místem prvních sociálních kontaktů s vrstevníky. Mateřská centra představují místo vzájemného setkávání rodičů, zejména matek na rodičovské dovolené, které se díky celodenní péči o dítě mnohdy dostávají do jisté izolace. Rodiče si zde mohou vyměňovat vlastní zkušenosti s péčí o děti a děti zde mohou navazovat první sociální kontakty. Většina MC provozuje tzv. *otevřené herny*, kde se za jistý minimální poplatek mohou maminky se svými dětmi scházet. Často jsou tyto herny využívány k dopoledním řízeným činnostem pod vedením některé z maminek. Mateřská centra tak využívají celou řadu dobrovolníků z řad rodičů. Mateřská centra též nabízí různé výchovně-vzdělávací aktivity jak pro děti, tak pro jejich rodiče. Kurzy pro děti mladší tří let jsou většinou organizovány v doprovodu rodičů a pro děti starší pak bez doprovodu – jedná se zejména o kurzy hudební, výtvarné, pohybové, základy cizího jazyka, nově též např. základy pedagogiky M. Montessori. Další možností jsou zájmové kurzy pro rodiče, mezi které se též řadí různé vzdělávací semináře a přednášky, které se vztahují k rodičovství a rodině jako takové. Výjimkou nejsou ani společné víkendové akce pro rodiče s dětmi, mezi které patří zejména oslavy vztahující se k jednotlivým ročním obdobím a podobně. V mateřském centru je možné uspořádat v podstatě cokoli, o co mají rodiče zájem.

Jistým úskalím některých mateřských center může být poměrně malá profesionalizace, neboť jak uvádí Olga Nešporová, převážná většina neziskových organizací upřednostňuje a více oceňuje u svých pracovníků především nadšení a osobní nasazení pro vykonávání určité činnosti před formálním vzděláním. (Nešporová, Svobodová, 2006)

A právě v této poměrně malé profesionalizaci vidím jisté úskalí mateřských center, neboť ani zde neexistuje žádná forma kontroly výchovně-vzdělávacích aktivit pro nejmenší děti ze strany státu a zodpovědnost je tedy ponechána na samotných rodičích, kteří dané mateřské centrum se svými dětmi navštěvují.

Další problematickou oblastí mateřských center je způsob financování, neboť jak poznamenává Eva Svobodová (2006) vedení mateřského centra a zejména získávání finančních prostředků na jeho provoz je poměrně složité a vyžaduje jisté řídicí a organizační schopnosti.

7.3.2 Sít' mateřských center

Mateřská centra mají v České republice poměrně kvalitní základnu, kterou představuje občanské sdružení **Sít' mateřských center**. Sít' mateřských center podporuje vznik nových mateřských center a svým způsobem též usiluje o zvyšování kvality služeb, které mateřská centra po celé České republice nabízejí. Sít' MC byla založena roku 2001 a u jejího zrodu stálo občanské sdružení „Pražské matky“, v čele s Rut Kolínskou.²⁸ Rut Kolínská byla též v roce 1992 zakladatelkou prvního mateřského centra v Praze. Inspirací pro rozvoj této formy podpory rodiny a zejména matek na rodičovské dovolené bylo Německo, odkud myšlenka zakládání mateřských center pochází. První mateřské centrum v Německu, bylo založeno již v roce 1981. V českém prostředí se tato myšlenka od počátku dobře ujala, což může být způsobeno mimo jiné dlouhou rodičovskou dovolenou a potřebou matek vyjít z jisté izolace, kterou jim celodenní péče o dítě přináší. V současné době má Sít' mateřských center 320 členů²⁹, z toho nejvíce MC je v hlavním městě Praze.

7.3.3 Formy hlídání dětí v mateřských centrech

Mateřská centra rozhodně nelze považovat za jakousi konkurenci jeslí, neboť zajištění služeb hlídání dětí představuje z pohledu základní filozofie MC spíše doplňkovou službu, jejíž nabídka závisí na poptávce rodičů v dané komunitě.

(Kuchařová a kol. Závěrečná zpráva o řešení projektu HR162/07)

²⁸ Rut Kolínská je prezidentkou Sítě Mateřských center, o.s., až do dnešní doby.

²⁹ Zdroj: <http://www.materska-centra.cz/clenove/seznam-clenu/>

Podle výzkumu Evy Kuchařové (Závěrečná zpráva o řešení projektu HR162/07), který mapoval nabídku těchto služeb, je možné vymezit tři nejobvyklejší formy hlídání v mateřských centrech.

Poměrně častá praxe je **krátkodobé pohlídání dítěte jinou matkou/známou osobou přímo v MC**. Tuto formu využívají matky, které se mezi sebou dobře znají a v podstatě si takto „kamarádsky“ bezplatně vypomůžou. Vše záleží na jejich vlastní domluvě.

Většina mateřských center též nabízí **hlídání dětí v době konání jednorázové přednášky, odborného semináře či pravidelného kursu organizovaného MC**.

Tento typ hlídání však již nemá zcela jasné právní zastřešení, zejména v případě hlídání dětí mladších tří let. Matky při tomto typu hlídání dětí často stvrzují svým podpisem, že za své dítě po celou dobu hlídání nesou zodpovědnost.

Posledním typem hlídání je tzv. **„dopolední školička“**. Jedná se o dopolední zhruba tříhodinový program jednou až dvakrát týdně, který je určen dětem od tří let. Tato služba má strukturovaný program s různými aktivitami, který je placený podobně jako ostatní aktivity. Oběd ani odpolední spánek není zajištěn, svačinku mají obvykle děti s sebou.

Z výše zmíněného je tedy patrné, že celodenní hlídání dětí není v kompetencích mateřských center.

Mateřská centra se přesto na rozvoji služeb péče o předškolní děti svým způsobem podílejí, a to zejména svými vzdělávacími aktivitami pro rodiče. V budoucnu by tak bylo možné využít této dobře fungující občanské platformy a pořádat v rámci mateřských center například rekvalifikační kurzy pro registrované pečovatelky, které by měly v kompetencích péči o děti do tří let.

7.4 Návrh na zařazení dětí od dvou let věku do mateřských škol

Na základě usnesení vlády ze dne 18. ledna 2010 bylo uloženo ministryni školství, mládeže a tělovýchovy zpracovat ve spolupráci s ministryní zdravotnictví, ministrem práce a sociálních věcí, ministrem financí a ministrem pro lidská práva návrh dalšího postupu týkající se problematiky systémového řešení agendy denní péče o děti do zahájení povinné školní docházky. Vláda doporučila rozpracovat tu část návrhu, která se týká snížení věkové hranice dětí pro vstup do mateřské školy na dva roky. Nově se tedy česká vláda rozhodla koncepčně řešit problematiku zajištění péče o děti od dvou let, což v zásadě odpovídá možnosti dvouleté rodičovské dovolené, která byla zavedena již v roce 2008. Problematika péče o děti do dvou let, by měla zůstat ve stávající podobě. Předpokládá se, že by po rozšíření kapacity mohlo mateřské školy navštěvovat až 50 % populačního ročníku. V loňském školním roce 2008/2009 navštěvovalo mateřskou školu 26 384³⁰ dětí mladších tří let, což odpovídá 24,8 % populačního ročníku. MŠMT³¹ však zdůrazňuje, že navržené změny nelze realizovat bez navýšení finančních prostředků ze státního rozpočtu. Pokud bude státní rozpočet na tuto problematiku navýšen, MŠMT se nebrání započítí diskuse o širší reformě předškolní péče, jejíž součástí by bylo též sjednocení předškolní péče pod jedno ministerstvo. V současné době již byla zřízena meziresortní pracovní skupina³², která se touto problematikou zabývá. Jejím úkolem je předložit ekonomickou, sociální a právní analýzu zařazení dětí od dvou let do mateřských škol.

➤ Návrh řešení denní péče o děti do tří let předkládaný MŠMT

MŠMT navrhuje jednak podporovat připravované změny v gesci Ministerstva práce a sociálních věcí, které byly navrženy v „Prorodinném balíčku“.

³⁰ Ústav pro informace ve vzdělání: Statistická ročenka školství 2008/2009, Dostupné z WWW. <http://www.uiv.cz/clanek/726/1658>

³¹ Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy

³² V této pracovní skupině působí členové několika ministerstev, konkrétně pak zástupci: MŠMT, MPSV, MZ (Ministerstvo zdravotnictví), MF (Ministerstvo financí), MLP (Ministerstvo pro lidská práva)

Tyto návrhy by měly být alternativní nabídkou služeb péče o děti do tří let s cílem umožnit rodičům lépe sladit profesní a rodinný život. Konkrétní opatření a jejich úskalí jsme si blíže představili v úvodu této kapitoly.

Problematiku zajištění péče pro děti od dvou let spatřuje MŠMT v možnosti jejich zařazení do státem finančně podporovaných mateřských škol. Mateřské školy by tak měly získat možnost zřizovat specializované třídy pro děti od dvou do tří let, případně integrovat děti od dvou let do věkově smíšené třídy. Hranice dvou let by měla být dolní hranicí věku pro přijetí do mateřské školy a neměla by být dále snižována.

S možností zařazení dětí od dvou let do běžné mateřské školy též souvisí **nutnost stanovit nižší počty dětí ve třídě**. To se však ukazuje značně problematické, neboť stávající kapacita mateřských škol v některých regionech není v současné době dostačující ani pro děti od tří let. Demografické studie však poukazují na postupný pokles porodnosti a s ním související pokles dětí v mateřských školách.

Zařazení dětí od dvou let do MŠ by si též vyžádalo **zvýšené nároky na státní rozpočet**, které souvisí zejména s potřebou navýšení počtu personálu v mateřských školách. Předkládaný návrh MŠMT počítá přibližně se **2 mld. Kč**. V této částce však nejsou obsaženy náklady na další vzdělávání pedagogických pracovníků, zvýšené náklady obcí na případné rozšíření mateřských škol, potřebné materiální vybavení a jiné.

Možnost zařazování dětí od dvou let do MŠ by si též vyžádala potřebné **změny v právních předpisech a jiných dokumentech**. Kromě zákonů by musel být též upraven Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP – PV). Nově by měla být vypracována metodika práce s dětmi mladšími tří let.

Podle předpokládaného harmonogramu by měl být kompletní návrh legislativních změn a ekonomického zajištění předložen v prosinci 2010. Zahájení činnosti mateřských škol podle nové právní úpravy je teoreticky naplánován na září 2012.

Předpokládané postupné navyšování počtu dvouletých dětí v mateřských školách bude závislé na rozšiřujících se kapacitách stávajících MŠ, respektive na snižování populace dětí 3 – 5letých a s tím spojené uvolňování kapacit mateřských škol pro děti mladší. Podle údajů ÚIV³³ by se měl počet dětí v MŠ zvyšovat do roku 2013, pak by měl nastat pokles počtu dětí.

MŠMT dále zdůrazňuje, že navrhované změny budou pro zřizovatele dobrovolné a bude záležet na ředitelce mateřské školy, jestli se pro dané změny rozhodne či ne. Ředitelé mateřských škol budou též určovat kritéria pro přijímání dětí k předškolnímu vzdělávání a budou tak moci stanovit preference určitých věkových kategorií.

Navrhované změny lze hodnotit v zásadě pozitivně, neboť se na rozdíl od navrhovaných změn v „Prorodinném balíčku“ jeví systémově a koncepčně lépe propracované. Cesta k jejich realizaci však bude ještě dlouhá a bude vyžadovat značné investice ze státního rozpočtu. Realizace tohoto návrhu, tak do značné míry souvisí s finančními možnostmi českého státu. Otázkou také zůstává, kolik mateřských škol bude ochotno přistoupit na nově navrhované podmínky a zda vzniknou nová místa i v regionech, kde je o místa v mateřských školách největší nouze.

³³ ÚIV- Ústav pro informace ve vzdělání

III. ČÁST – BERLÍNSKÝ MODEL PÉČE O DĚTI DO TŘÍ LET

8. Možnosti péče o děti do tří let v Berlíně

V závěrečné části si představíme konkrétní model péče o děti do tří let, tak jak je realizován v hlavním městě Německé spolkové republiky, Berlíně. V loňském školním roce 2008/2009 jsem měla příležitost zapojit se do fungování jednoho z berlínských předškolních zařízení, kam jsou přijímány děti od osmi měsíců. Během svého pobytu jsem měla možnost poznat, jak takové zařízení funguje, jaká jsou úskalí rané péče, ale též jaké výhody přináší pedagogicky připravené prostředí a širší sociální skupina již takto malým dětem. V rámci svého působení v Německu jsem se snažila získat poněkud ucelenější představu, jak předškolní zařízení pro děti mladší tří let v Berlíně fungují, a proto jsem v průběhu svého půlročního pobytu navštívila několik dalších předškolních zařízení tohoto typu, alespoň na kratší dobu. Také jsem se v dotazníkovém šetření pokusila zjistit, do jaké míry jsou rodiče malých dětí spokojeni s dostupnou péčí, od kolika let jejich děti navštěvují předškolní zařízení a zda by rodiče uvítali delší rodičovskou dovolenou, tak jako tomu je například v České republice. Výsledky dotazníkového šetření si představíme v závěru této kapitoly.

8.1 Specifické postavení Berlína v rámci Německé spolkové republiky

Berlín je jednou ze spolkových zemí, který tvoří podobně jako Hamburk či Brémy jakýsi městský stát. Výkonnou moc na úrovni spolkové země představuje berlínský senát. V čele města pak stojí primátor, který je volen poslaneckou sněmovnou, a který dále jmenuje jednotlivé senátory. Jisté specifické postavení Berlína v rámci Spolkové republiky Německo přináší Berlínu jeho pohnutá minulost a zejména poválečné rozdělení města na čtyři sektory, které pod vlivem politických událostí vedlo k rozdělení města na západní a východní část. Obyvatelstvo jednoho města tak od konce II. světové války prožívalo zcela jinou historii.

Výrazné změny přinesl až pád „berlínské zdi“ v roce 1989 a následné sjednocení **Německé demokratické republiky (NDR)** se **Spolkovou republikou Německo (SRN)**. Berlín se tak opět stal hlavním městem a sídlem federální vlády. Bývalá NDR podobně jako bývalé Československo spadalo po dobu čtyřiceti let pod komunistickou nadvládu východního bloku a lze tedy v jeho vývoji sledovat jistou paralelu právě s vývojem v bývalém Československu. Zde narážím například na podobnou zkušenost obou zemí s uplatňováním tzv. rané kolektivní výchovy. Přístup současné německé vlády je však poněkud odlišný, než je tomu v České republice. V zásadě lze říci, že Německo se své minulosti nezříká, ale snaží se chyby minulosti neopakovat.

Berlínské obyvatelstvo je velice různorodé a jednotlivé městské části se od sebe výrazně liší. V době po pádu „berlínské zdi“ zde došlo k zajímavému přesunu obyvatelstva, neboť zatímco bývalí východní Němci odcházeli za prací do západního Berlína, řada obyvatel ze západního Berlína se přestěhovala do bývalého východního Berlína, který skýtal řadu opuštěných prostor, které nikomu nepatřily. V průběhu 90. let tito nekonvenční mladí lidé zakládali v nevyužívaných prostorech různé umělecké spolky, galerie či hudební kluby. Bývalý východní Berlín se tak stal městem alternativní kultury. Západní Berlín zůstal ve srovnání s bývalým východním Berlínem poměrně konzervativním. Postupem času však řada těchto tehdy mladých lidí dospěla do věku, kdy začínají zakládat rodiny a tak se současné potřeby obyvatel začaly postupně proměňovat. Berlín je bohužel také městem s vysokou nezaměstnaností a malým počtem dobře placených pracovních příležitostí. Řada obyvatel Berlína, tak žije ze sociálních dávek a ztrácí motivaci si jakékoliv pracovní místo najít. Hlavní město Německé spolkové Republiky také patří k nejvíce zadluženým městům v Německu, zejména díky investicím, které byly vynaloženy do jeho přestavby. Berlín se též potýká s řadou problémů, které jsou spojeny s početnou tureckou menšinou, která obývá zejména bývalé okrajové čtvrti západního Berlína (Wedding, Tiergarten, Kreuzberg, Neukölln, Schöneberg). Koncentrace obyvatel cizích národností do určitých obvodů pak přináší i jistá negativa, například skutečnost, že základní školy v těchto lokalitách navštěvuje i přes 90 % dětí cizí národnosti a dochází tak k jisté segregaci od většinové společnosti.

Berlín stejně jako ostatní města západní Evropy přitom musí čelit následkům, které přinesla proměna rodinných soužití v průběhu 20. století. V Berlíně vyrůstá velké procento dětí v neúplné rodině nejčastěji s matkou nebo v nově vzniklé rodině s nevlastním otcem. V oblasti, kde jsem se pohybovala, převládala nesezdaná soužití nad manželstvími. Tato skutečnost však může být též ovlivněna konkrétní městskou částí, ve které jsem po dobu své praxe pobývala, neboť jak jsem již zmínila, jednotlivé městské části se od sebe výrazně liší. Na druhou stranu jsem nabyla dojmu, že angažovanost obou rodičů je v péči o dítě poměrně vyrovnaná, i když spolu rodiče dítěte již nežijí. Ve srovnání s Českou republikou je též na první pohled patrný vyšší věk matek předškolních dětí, což dokládá též dotazníkové šetření.

Z pohledu dostupnosti předškolních zařízení je na tom Berlín celkově lépe než ostatní původní spolkové republiky, neboť zejména v jeho bývalé východní části existovala řada objektů, které v minulosti jako předškolní zařízení sloužily a stačilo tak jejich funkci pouze obnovit. V západní části Berlína pak zřizovatelé měli možnost navázat na tradici alternativních předškolních zařízení tzv. **Kinderladen**, které vznikaly z vlastní iniciativy rodičů na konci 60. let.

8.2 Centrální řízení rodinné politiky v Německé spolkové republice

Otázky rodinné politiky na celonárodní úrovni řeší – **Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend – Spolkové ministerstvo pro rodinu, seniory, ženy a mládež**. V čele ministerstva stojí od 30. listopadu 2009 teprve dvaatřicetiletá spolková ministryně **Kristina Köhler** z Křesťanskodemokratické unie – CDU. Kristina Köhler vystřídala na pozici spolkové ministryně poměrně kontroverzní političku **Ursulu von der Leyen**, která v rámci svého čtyřletého působení na ministerstvu zavedla řadu ne zcela populárních opatření, včetně změny v pobírání rodičovského příspěvku (Elterngeld) či zavedení otcovské kvóty. Tyto změny platné od 1. ledna 2007 jsme si již představili v kapitole č. 4. Ursula von der Leyen byla též iniciátorkou tzv. **„Aktionsprogramm Kindertagespflege“** – „Akčního programu na podporu denní péče o děti“.

Tento „akční plán“, který byl poprvé představen v říjnu roku 2008 je zaměřen právě na péči o děti do tří let. Spolkové ministerstvo si v něm vzalo za cíl zlepšit dostupnost kvalitní péče o děti do tří let nerodičovskou osobou, a to napříč celým Německem. V současné době se Německo jako celek potýká s nerovnoměrným zajištěním těchto služeb a to zejména v původních spolkových zemích.

Podle dostupných statistik³⁴ byla dostupnost péče o děti do tří let v roce 2009 v rámci původních spolkových zemích pouze 15 %, zatímco v nových spolkových zemích dosahovala až 46 %. V Berlíně je dostupnost těchto služeb okolo 42 %. Celkově pak dostupnost péče o děti mladší tří let dosahovala pro celé Německo přibližně 20 %, což neodpovídá výše zmíněným „Barcelonským cílům“ (33 %) .

Spolkové ministerstvo se proto rozhodlo investovat nemalé finanční prostředky na podporu péče o děti do tří let, a do roku 2013 by chtělo zajistit přístup k těmto službám pro 750 000 dětí do tří let, což odpovídá 35 % (Dossier Ausbau der Kinderbetreuung-Kosten, Nutzen, Finanzierung). Jedná se o rozšiřování těchto služeb jak na úrovni institucionální – podpora výstavby nových zařízení péče o děti do tří let – **Ausbau der Kinderbetreuung**³⁵, tak o podporu neinstitutcionálních forem péče o děti do tří let v domácnosti kvalifikované pečovatelky tzv. **Tagesmutter (denní matky)**.

Dalším významným cílem je též sjednocení základní odborné kvalifikace osob, které poskytují tyto služby ve své domácnosti, na jehož vypracování se podílí „**Deutsche jugend institut – DJI**“. Tento základní kurz s názvem „**Curriculum des Deutschen Jugendinsitut**“ by měl zahrnovat 160 hodin odborné přípravy a na základě tohoto kurikula by probíhala příprava budoucích pečovatelek napříč celým Německem. Profese denní matky – Tagesmutter by tak do roku 2013 měla projít jistou profesionalizací. Na realizaci tohoto doškolování se budou podílet jednotlivé spolkové země samostatně.

³⁴ Zdroj: Statistische Bundesamt Deutschland, dostupné z WWW:
http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Presse/pm/2009/11/PD09_427_25.templateId=renderPrint.psm

³⁵ **Tagesbetreuungsausbaugesetz – TAG**, tento program byl započat již v roce 2005

Dále byl v rámci tohoto „Akčního programu“ zřízen národní informační portál, <http://www.vorteil-kinderbetreuung.de/allgemein/dok/6.php>, kde mohou rodiče, vychovatelé případně zřizovatelé najít potřebné informace. V rámci tohoto portálu bylo též zřízeno fórum odborníků na rané vzdělávání – **Forum frühkindliche Bildung**.

8.3 Zajištění služeb péče o děti do tří let v Berlíně

Problematika péče o děti do tří let spadá na regionální úrovni pod berlínský senát do oblasti vzdělávání, vědy a výzkumu – **Senatsverwaltung für Bildung, Wissenschaft und Forschung**. Péče o děti do tří let, tak podobně jako péče o děti starší tří let spadá do oblasti výchovy a vzdělávání a nikoliv do oblasti sociálních věcí či zdravotnictví, jak je tomu v České republice. V tomto ohledu je zde tedy zachován jednotný pohled na předškolní období. Organizaci péče o děti do tří let na komunální úrovni pak zajišťuje **Úřad péče o mládež (Jugendamt)** v dané městské části. Tyto úřady musí respektovat vládní nařízení berlínského senátu pro oblast vzdělávání, vědy a výzkumu.

8.3.1 Kvalifikace pedagogického personálu

Péči o děti do tří let v rámci předškolního zařízení zajišťuje *sociálně-pedagogický personál*. Zdravotnické vzdělání není vyžadováno. Sociálně-pedagogické vzdělání mohou zájemci získat na několika úrovních. Jednak na úrovni středoškolské jako **vyšší sekundární vzdělání** (ISCED 3B), dále na úrovni **post-sekundárního vzdělávání** (ISCED 4A) nebo jako **první stupeň terciárního vzdělávání** (ISCED 5B). (Fachpersonal in Kindertageseinrichtungen der Europäischen Union: Ausbildungen und Arbeitsfelder)

Mezi sociálně-pedagogické profese je možné zařadit:

- **Sozialpädagogische Assistentin – Sociálně pedagogická asistentka**
- **Kinderpflegerin – Pečovatelka o děti**
- **Staatlich anerkannte Erzieherin – Státem uznaná vychovatelka**
- **Diplom Sozialarbeiterin – Diplomovaná sociální pracovnice**
- **Diplom Sozialpädagogin – Diplomovaná sociální pedagožka**
- **Diplom Pädagogin – Diplomovaná pedagožka**

Pro práci s dětmi se speciálními potřebami je vyžadována odborná kvalifikace – **Heilpädagogin – Speciální pedagožky**. Všechny tyto profese mohou samozřejmě zastávat též muži.

Mezi nejrozšířenější sociálně-pedagogické vzdělání v Německu patří právě post-sekundární vzdělání, které je v rámci mezinárodní klasifikace ISCED uznáváno jako první stupeň terciárního vzdělání (ISCED 5B), podobně jako vzdělání na Vyšší odborné škole v České republice. Zajímavostí je, že právě toto studium, které je pro německé vychovatelky nejtypičtější, v sobě zahrnuje až rok neplacené praxe v různých typech předškolních či jinak sociálně-pedagogicky zaměřených zařízeních.

Jak jsme si uvedli v předchozí kapitole, Berlín patří k městům, která mají síť péče o předškolní děti poměrně dobře zajištěnou a z mého pohledu i velice pestrou. Nyní si představíme, jaké konkrétní formy péče o děti mladší tří let, mohou rodiče v Berlíně využít.

8.3.2. Neinstitucionální péče o děti do tří let Kindertagespflege

Mezi nejoblíbenější formy neinstitucionální péče o děti do tří let patří v Berlíně tzv. **Tagesmütter – denní matky**, které pečují o menší počet dětí (max. čtyři děti) ve své domácnosti. V Berlíně však také existuje možnost, aby si ženy, které mají patřičné vzdělání, otevřely své vlastní „zařízení denní péče o děti do tří let“ v pronajatých

prostorech. Tato forma péče se nazývá „**Tagesgrosspflegestelle**“. Zde je poskytována péče pro 4 – 8 dětí. Pokud počet dětí přesáhne pět, musí péči zajistit vždy dvě vychovatelky. Kromě požadavků na vybavení prostor, je podmínkou, aby alespoň jedna z pečovatelek měla pedagogické vzdělání na úrovni státem uznávané vychovatelky (**Staatlich anerkannte Erzieher/in**). Další podmínkou je též zajištění teplého stravování. Vzhledem k pedagogickému vzdělání vychovatelek, mohou toto zařízení navštěvovat i děti starší tří let – svým způsobem se tedy jedná o jakousi formu miniškolky, tak jak ji navrhuje český prorodinný balíček (sr. 7.1.3), avšak podmínky zřizování jsou evidentně poněkud odlišné, zejména co se týče kontroly kvality.

Jistou kontrolu kvality poskytované péče zajišťují již zmíněné úřady péče o mládež v jednotlivých městských částech. Oprávněné osoby, nejčastěji z řad sociálních pedagogů, dohlíží zejména na patřičné vybavení domácnosti pečovatelky, ale též na její průběžné vzdělávání. Jak jsme si uvedli v předchozí kapitole, v Německu doposud neexistuje jednotný systém vzdělávání osob, které tyto služby poskytují, a proto se požadavky jednotlivých městských částí mohou poněkud lišit. Nejčastěji jsou však upřednostňovány tyto kvalifikační požadavky, vlastní rodičovské zkušenosti, pedagogické vzdělání či kurz první pomoci. Některé městské části pak samy organizují vlastní semináře pro budoucí poskytovatele této služby. Nabízené semináře jsou zaměřeny na tyto oblasti – vybavení domácnosti pečovatele, zdravá výživa dětí, denní režim, adaptace dítěte na nové prostředí a jiné. Úřady péče o mládež též organizují konzultace přímo v domácnosti pečovatelky.

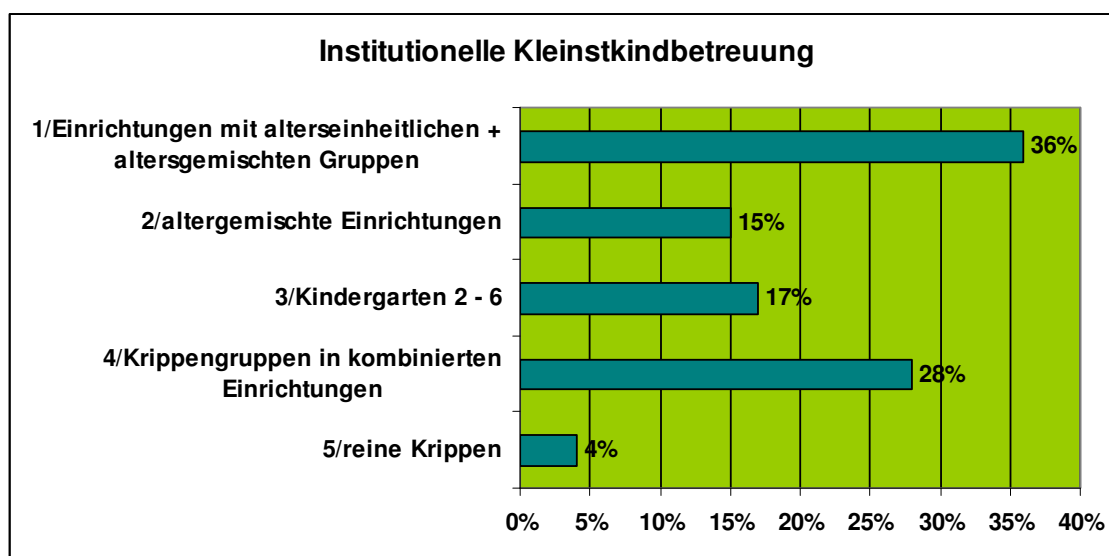
8.3.3 Institucionální péče o děti do tří let – zařízení denní péče o děti

Kindertageseinrichtungen

Zařízení denní péče o děti nejsou striktně rozdělena na zařízení péče o děti mladší tří let a zařízení péče o děti starší tří let. Děti mladší tří let jsou tak nejčastěji integrovány do některého z předškolních zařízení typu mateřské školy. V Berlíně se tato zařízení nejčastěji nazývají **Kindergarten**, **Kindertagesstätte (KiTa)**, případně se zde můžeme setkat s tzv. **Kinderladen**, které více či méně navazují na alternativní předškolní

zařízení z 60. let 20. století. Většina z těchto zařízení přijímá děti od osmi měsíců, některá z nich i děti mladší. Jediným zařízením denní péče, které je určeno výhradně pro děti mladší tří let, jsou dětské jesle – **Kinderkrippe**, které vznikaly zejména ve východním Německu. Tato zařízení jsou však v Německu spíše na ústupu, což dokazuje tabulka č. 3.

Tabulka č. 3 – Využívání různých forem institucionální péče o děti do tří let v Německu³⁶

Zdroj: *Kindergarten heute – special: Kinder unter 3 – Bildung, Erziehung und Betreuung von Kleinstkindern (Formen der institutionellen Betreuung von Kinder unter drei Jahren (DJI 2008)*

³⁶ **Vysvětlivky:** 1/ Předškolní zařízení pro věkově smíšené i věkově homogenní skupiny dětí, 2/ Věkově smíšené předškolní zařízení, 3/ Mateřská škola pro děti od dvou do šesti let, 4/ Skupiny dětí do tří let v kombinovaném předškolním zařízení, 5/ Čisté jesle

➤ **Integrace dětí mladších tří let v rámci předškolního zařízení typu mateřské školy**

První variantou je vytvoření věkově smíšené skupiny dětí od osmi měsíců do tří let tzv. **Krabbelgruppe, Krippengruppe**. Tato skupina má v rámci předškolního zařízení svůj vlastní prostor, který je vhodně přizpůsoben potřebám dětí batolícího věku. Počet vychovatelek závisí na velikosti skupiny a věku dětí. Obecně se lze řídit evropskými standardy, které uvádím v tabulce č. 4. Tyto standardy, však nejsou nijak závazné a jsou tedy pouze jistým doporučením. Velikost skupiny dětí do tří let by neměla být větší než osm dětí. (Maywald 2008)

**Tabulka č. 4 - Počet dětí ve skupině na jednu vychovatelku
(Erzieherinnen – Kind – Schlüssel)**

Věk dětí ve skupině	dospělý : děti
0 – 2 roky	1: 3
2 – 3 roky	1: 5
3 – 4 roky	1: 8

Zdroj: *Qualität für Kinder unter drei in Kitas*

Druhou variantou je pak integrace dětí mladších tří let do skupiny starších dětí. Děti mladší tří let jsou zařazeny do skupiny dětí starších tří let, ve které působí více vychovatelek najednou. Prostory takového předškolního zařízení jsou zařízení tak, aby vyhovovaly jak dětem mladším tří let, tak dětem starším. Většinu činností zde dělají všechny děti společně – ranní kruh, volná hra, pobyt venku, odpočinek, stravování. Výchovně vzdělávací aktivity jsou pak většinou rozděleny podle věku. Velikost takto věkově smíšené skupiny by podle evropských standardů neměla být větší než patnáct dětí a nemělo by v ní být více jak 1/3 dětí mladších tří let. (Maywald 2008)

V praxi jsem se však setkala i se skupinou o něco větší, kde bylo 18 dětí, z toho 8 dětí mladších tří let na tři vychovatelky.

➤ **Kdo může být zřizovatelem předškolního zařízení?**

1/ Předškolní zařízení na principu neziskové organizace – Freie Träger

Tzv. „Volným zřizovatelem“ předškolního zařízení se může stát registrované občanské sdružení (eingetragener Verein – e.V.), církev či jiné charitativní sdružení. V Berlíně jsou velice oblíbené tzv. Eltern-initiativ Kindertagesstätten, kde je zřizovatelem občanské sdružení rodičů. Některá předškolní zařízení pak vznikají na základě občanských sdružení, která zakládají samy vychovatelky. Tato „polosoukromá“ zařízení mohou od rodičů vybírat zvláštní poplatky, vybrané finance však vždy musí opět investovat do provozu daného předškolního zařízení. Na jeho provozu se tedy nedá nijak výrazně zbohatnout, narozdíl od soukromých školek v České republice.

Předškolní zařízení s „volným zřizovatelem“ představují přibližně dvě třetiny všech předškolních zařízení v Berlíně.

2/ Předškolní zařízení zřizovaná obcí nebo městem – Kommunaler Träger

Zřizovatelem předškolního zařízení může být také přímo městský stát Berlín. V Berlíně existuje pět státních organizací, které jsou zřizovateli předškolních zařízení v jednotlivých městských částech – Kindergärten City (58 školek), Kindergärten NordOst (přesný počet nezjištěn), Kindertagesstätten NordWest (62 školek), Kindertagesstätten Sudost (44 školek), Kindertagesstätten Berlin Südwest (37 školek). Tato předškolní zařízení představují přibližně jednu třetinu z celkového počtu všech předškolních zařízení v Berlíně.

3/ Firemní předškolní zařízení – Privatwerblicher Träger

Firemní předškolní zařízení mohou vznikat jako obchodní společnosti typu s.r.o. (GmbH), případně mohou firmy založit vlastní občanské sdružení a stát se sami provozovatelem předškolního zařízení pro své zaměstnance. Založení vlastního předškolního zařízení je však finančně velice nákladné a ne všechny firmy si jej mohou dovolit.

Firmy tak většinou pouze finančně podporují již fungující předškolní zařízení, které nabízí určitý počet míst pro děti zaměstnanců dané firmy, případně se domluví s již fungujícím občanským sdružením, které pro ně vytvoří nové předškolní zařízení. Zcela soukromých předškolních zařízení je v Berlíně minimum.

Předškolní zařízení denní péče v Berlíně mohou mít různé zřizovatele, přesto podmínky zřizování jsou pro všechny stejné a řídí se zákony a vyhláškami, které vydává **Senatsverwaltung für Bildung, Wissenschaft und Forschung**. Většina předškolních zařízení v Berlíně tak musí splňovat určitý kvalitativní standard. Na zřizování předškolních zařízení v Berlíně dohlíží příslušný úřad péče o mládež (Jugendamt), který funguje nejen jako jistý poradenský orgán, ale též dohlíží na plněních patřících zákonů a následný provoz předškolního zařízení. Výchovně-vzdělávací práce v předškolních zařízeních vychází z rámcového vzdělávacího programu „**Berliner Bildungs Programm**“, který vznikl na půdě Senatsverwaltung für Bildung, Wissenschaft und Forschung, a je tedy oficiálním a závazným dokumentem pro většinu berlínských předškolních zařízení, podobně jako „**Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání**“ v České republice. Na rozdíl od českého RVP-PV však tento dokument pojímá předškolní období jako celek, v podstatě od narození po nástup školní docházky.

8.4 Systém financování péče o děti v Berlíně – Kitagutschein system

V Berlíně existuje zcela unikátní systém financování pobytu dětí v předškolním zařízení, který zohledňuje socio-ekonomickou situaci dané rodiny. Pokud rodiče požadují místo pro své dítě v některém oficiálně uznávaném předškolním zařízení, musí v místě svého bydliště zažádat o vydání tzv. **Kitagutschein** (poukazu na péči o dítě v předškolním zařízení či jinou oficiálně uznávanou formu péče o děti, např. prostřednictvím Tagesmutter). Žádosti jsou posuzovány individuálně úřadem péče o mládež (Jugendamt) v městské části, kde rodina bydlí. Podle vyplněné žádosti úřady rozhodnou na kolik hodin denně může dítě předškolní zařízení navštěvovat a jaká bude finanční spoluúčast rodičů. Pro stanovení výše úplaty a počtu hodin pro pobyt dítěte v předškolním zařízení jsou zohledňována tato kritéria – finanční situace rodičů (roční

výše příjmů obou rodičů, zda rodiče studují, pracují, případně se jinak vzdělávají), zda jsou rodiče nezaměstnaní, kolik hodin týdně pracují, zohledňována je také vzdálenost zaměstnání od místa bydliště. Specificky je pak posuzována situace matek samoživitelek, dítěte v pěstounské péči či dítěte s postižením.

Rodiče mohou získat poukaz na: **4–5 hodin denně** (Halbtagsförderung)

5–7 hodin denně (Teilzeitförderung)

7–9 hodin denně (Ganztagsförderung)

9–11 hodin denně (Erweiterte Ganztagsförderung).

Právní nárok na místo v některém předškolním zařízení má každé dítě, které dovrší tři roky. Ze zákona je tento nárok pouze na 4–5 hodin denně, podle situace však mohou rodiče žádat o více hodin, stejně tak jako mohou o místo v předškolním zařízení žádat rodiče dětí mladších tří let. Výše úplaty za měsíc je odstupňována podle výše příjmů a počtu hodin stráveným v předškolním zařízení. Zákon též stanovuje jednotnou částku, která připadne na stravování, tato částka je stanovena na 23 Euro měsíčně (596 Kč). Poslední rok před nástupem do základní školy jsou děti osvobozeny od všech ostatních poplatků a platí pouze tuto částku. Rodiče musí o poukaz na předškolní péči zažádat nejpozději dva měsíce před požadovaným termínem nástupu dítěte do předškolního zařízení a po vyřízení žádosti na příslušném úřadě mohou tento poukaz uplatnit v jimi zvoleném předškolním zařízení, se kterým podle zákona uzavírají smlouvu o poskytování služeb na dobu určitou. Pokud se z jistých důvodů rozhodnou pro změnu, musí tak učinit s předstihem několika měsíců a oznámit své rozhodnutí oběma stranám, jak vedení předškolního zařízení, tak příslušnému úřadu péče o mládež. Jak jsem již zmínila v úvodu, na stejném principu je financována též péče o děti oficiálně uznávanou denní matkou.

8.5 Vyhodnocení dotazníků Berlín

Dotazníkové šetření, které jsem realizovala při svém pobytu v Berlíně, by nám mělo přiblížit názory současných německých rodičů (zejména matek) týkající se péče o děti mladší tří let v Berlíně. Jeho hlavním cílem bylo zjistit, zda německé matky pocítují jistý tlak ze strany státu, který by je nutil k předčasnému návratu do zaměstnání, a zda by uvítaly možnost delší rodičovské dovolené, tak jak je tomu například v České republice. Cílem bylo též zjistit, od kolika let navštěvují jejich děti předškolní zařízení a zda jsou rodiče spokojeni s dostupností předškolní péče v Berlíně. Dotazování proběhlo od června do července 2009. Dotazník obsahoval celkem 16 otázek, pro účely této práce jsem však využila pouze 12 otázek. Presentovaná data byla zjištěna metodou osobních dotazníků na výběrovém souboru 60 respondentů, cílovou skupinou byly matky dětí mladších tří let. Z tohoto počtu oslovených respondentů odpovědělo 52, návratnost dotazníků tak dosáhla 87 %. Osloveni byli rodiče ve třech různých předškolních zařízeních v Berlíně, přesto je třeba vnímat prezentované výsledky pouze jako orientační, neboť dotazníkové šetření probíhalo výhradně v městské části Prenzlauerberg, která se v posledních letech stala módní, právě pro své prorodinné klima. Pokud bychom chtěli získat určitá relevantnější data, bylo by vhodné provádět tento průzkum ve více městských částech a to zejména napříč bývalým východním a západním Berlínem. Přesto i tyto informace mají jistou výpovědní hodnotu. Předně tu, že se zde hranice tří let neukazuje tak zásadní, jako je tomu v České republice, a také skutečnost, že péče o děti do tří let nerodičovskou osobou je zde vnímána jako samozřejmost, nad kterou se není třeba pozastavovat. V zásadě se dá říci, že většina rodičů je s péčí v předškolních zařízeních v Berlíně spokojena a hojně ji využívá. Konkrétní podobu dotazníku uvedu v příloze č. 9.

Interpretace odpovědí na vybrané otázky:

- **Věk:** Většina respondentek byla *starších 35 let*, což odpovídá trendu pozdějšího zakládání rodiny v západní Evropě.
- **Nejvyšší dosažené vzdělání:** Většina matek měla *ukončené vysokoškolské vzdělání*.
- **Kolik hodin pracujete týdně?** *Všechny matky byly zaměstnané*, rozdíl byl pouze v délce pracovní doby: 20–30 hodin týdně (33 %), 30–40 hodin týdně (31 %), více než 40 hodin týdně (36 %). Žádný z pracovních úvazků však v odpovědích výrazně nepřevyšoval. Tato skutečnost by mohla poukazovat na to, že v Berlíně mají ženy možnost flexibilního využívání pracovní doby podle svých potřeb.
- **Jak často potřebujete pohlídat dítě?** Vzhledem k vlastní zaměstnanosti potřebovaly všechny matky zajistit každodenní péči o svého potomka. Výrazně převyšovala odpověď, *téměř každý den*.
- **Od kolika let navštěvuje vaše dítě nějaké předškolní zařízení?** Nejčastěji začaly děti dotazovaných matek navštěvovat předškolní zařízení *mezi prvním a druhým rokem*. Zde se tedy neukázala žádná konkrétní hranice, kdy by všechny děti „musely“ začít navštěvovat některé předškolní zařízení. Je tedy možné usuzovat, že nástup dítěte do předškolního zařízení je také poměrně flexibilní a závisí na konkrétní situaci rodiny.
- **Kolik hodin týdně tráví vaše dítě v předškolním zařízení?** Děti nejčastěji trávily v předškolním zařízení 5–7 hodin denně (60 %), případně 7–9 hodin denně (26 %). Více jak 9 hodin denně trávilo v předškolním zařízení minimum dětí (12 %). Pouze 2 % dětí trávilo v předškolním zařízení méně než 5 hodin denně.
- **Vyhovuje vám délka rodičovské dovolené v Německu?** Délka rodičovské dovolené (14 měsíců) rodičům převážně vyhovuje.
- **Jaká je podle vás optimální doba rodičovské dovolené?** Za optimální považují rodičovskou dovolenou *od jednoho do dvou let věku dítěte*. Hranice tři let se v odpovědích objevovala minimálně.

- **Chtěla byste zůstat s dítětem na rodičovské dovolené déle?** Možnost zůstat s dítětem déle, například tři roky, by matky spíše nevyužily. Přesto rozdíl mezi odpověďmi ANO – NE nebyl tak markantní. Ano uvedlo 39 % respondentek, Ne uvedlo 61 %.
- **Je dostupnost předškolních zařízení v Berlíně dostatečná?** Dostupnost předškolních zařízení v Berlíně hodnotily dotazované matky spíše kladně, přesto se objevovaly i záporné odpovědi, pravděpodobně poukazující na nerovnoměrné rozmístění. Lze se tedy domnívat, že rodiče si nejspíš uvědomují, že ne v každé městské části je dostupnost stejná.
- **Je pro vás péče o dítě finančně dostupná?** Finanční dostupnost hodnotily téměř všechny respondentky kladně. Je tedy možné usuzovat, že Kitagutschein system rodičům vyhovuje.
- **Jaké formy péče o děti do tří let využíváte?** Mezi nejčastěji využívané formy péče o děti mladší tří let podle dotazníkového šetření patří: *Kindertagesstätte – KiTa* případně *Kindergarten*, dále *Tagesmutter*, na třetím místě pak stojí *pomoc příbuzných a známých*. Firemní či jiná soukromá zařízení denní péče jsou využívána minimálně, stejně jako mateřská centra.

8.6 Vyhodnocení dotazníků Praha

Pro jisté srovnání si nyní uvedeme výsledky dotazníkového šetření, které jsem realizovala na území hlavního města Prahy. Přestože cílovou skupinou byly opět matky, které v současné době pečují o dítě mladší tří let, zadání dotazníku jsem musela značně pozměnit, aby lépe vyhovovalo českému prostředí. Cílem tohoto šetření byla zejména snaha zjistit, zda by rodiče v Praze měli zájem o zřizování finančně dostupných zařízení denní péče pro děti mladší tří let a kolik by do takové služby byli ochotni investovat. Dotazníkové šetření proběhlo formou osobních dotazníků v období od listopadu 2009 do ledna 2010. Dotazník obsahoval 16, převážně uzavřených otázek, přesto některé matky měly potřebu dodat k tématu vlastní komentář. Tuto iniciativu jsem vítala. Výběrový soubor čítal 50 respondentek – všechny z hlavního města Prahy. Většina respondentek byly matky navštěvující mateřská centra na území městské části Prahy 3.

Návratnost dotazníků byla 60 %. Vyhodnoceno bylo celkem 30 dotazníků. Přestože dotazovaný vzorek je poměrně malý a nelze jej tedy považovat za nijak průkazný, v zásadě jsem byla překvapena, jak odpovědi respondentů dokreslují konzervativní postoje české společnosti týkající se péče o děti do tří let nerodičovskou osobou, které jsme si blíže představili v druhé části diplomové práce. V tomto ohledu dotazníkové šetření předčilo mé očekávání. Na druhou stranu je však nutné konstatovat, že i v takto malém vzorku nalezneme určité procento matek, které tato „klišé“ porušují. Jistý zájem o zřizování finančně dostupných zařízení denní péče pro děti mladší tří let se mi zde tedy do jisté míry potvrdil. Součástí dotazníku byly též otázky, které měly za úkol zjistit informovanost matek o tzv. „Prorodinném balíčku“ či „Barcelonských cílech“. Konkrétní podobu dotazníku uvedu v příloze č. 10.

Interpretace odpovědí:

- **Věk:** Průměrný věk dotazovaných matek byl v porovnání s Německem o něco nižší. Většina respondentek byla ve věku od 30–35 let.
- **Nejvyšší dosažené vzdělání:** Vzdělání dotazovaných matek bylo středoškolské či vysokoškolské. *Vysokoškolské vzdělání v odpovědích mírně převyšovalo – (56 %), středoškolské (44 %).*
- **Pokud pracujete, napište prosím kolik hodin týdně?** *Převážná většina dotazovaných českých matek v současné době nepracuje a pouze pobírá rodičovský příspěvek. Minimum dotazovaných matek je zaměstnáno (19 %), případně si dokončuje vysokoškolské vzdělání. Pokud si matky na mateřské dovolené přivydělávají, tak pouze v rozsahu 20–30 hodin měsíčně.*
- **Jak často potřebujete pohlídat dítě?** Vzhledem k nízké zaměstnanosti českých matek je potřeba pohlídat dítě velice individuální. O něco málo převyšovala odpověď – *jen výjimečně (36 %), případně několik dní v měsíci (36 %).* O něco méně pak zaznívala odpověď *několik dní v týdnu (25 %)* a zcela výjimečně pak odpověď *téměř každý den (3 %).*

- **Od kolika let navštěvuje vaše dítě nějaké předškolní zařízení, případně od kolika let bude vaše dítě navštěvovat nějaké předškolní zařízení?** Většina dotazovaných matek počítá s tím, že jejich dítě bude navštěvovat předškolní zařízení *od tří let (64 %)*. O dřívějším nástupu do předškolního zařízení uvažuje podstatně méně dotazovaných matek, přesto se domnívám, že i jejich odpovědi, je potřeba brát v potaz.
- **Využila byste služby péče o dítě mladší tří let, pokud by byla v ČR dostupná a kvalitní?** Odpověď na tuto otázku byla velice vyrovnaná. *O něco málo pak převažovala odpověď Ano či Spíše ano (54 %). Ne či Spíše ne (46 %)*. Celkově však rozdíl mezi odpověďmi Ano, Spíše ano – Ne, Spíše ne, nebyl nikterak výrazný. Podstatné však je, že zde existuje řada kladných odpovědí, lze tedy usuzovat, že jistý zájem o předškolní zařízení pro děti mladší tří let ze strany rodičů existuje a samotné matky již nejsou tak výrazně proti.
- **Uvítala byste v takovém zařízení spíše zdravotnický nebo pedagogický personál?** Dotazované matky by pak v takovém zařízení nejčastěji uvítaly *kombinaci pedagogického a zdravotnického personálu (48 %)*, případně *pouze pedagogický personál (48%)*. Pouze zdravotnický personál byl upřednostňován minimálně. U této otázky se mi potvrdil jistý předpoklad o překonanosti zařízení denní péče o děti mladší tří let jako zdravotnického zařízení.
- **V jakém věku, byste byla ochotná dát dítě do takového zařízení?** V případě, že by matky využily zařízení denní péče pro děti do tří let, učinily by tak nejčastěji mezi *druhým a třetím rokem dítěte*, což je v podstatě o rok později než v Německu, kde jsou tato zařízení využívána již od jednoho roku. Dotazované české matky zdůrazňovaly zejména individuální rysy dítěte jako rozhodující faktor pro zařazení dítěte do takového zařízení. Z jejich odpovědí lze tedy usuzovat, že věková hranice vstupu dítěte do „kolektivního“ zařízení denní péče, by měla zůstat flexibilní.
- **Jaká by měla být cena takové služby?** Finanční částka, kterou by byly dotazované matky ochotné investovat za tuto službu, se podle řady odpovědí odvíjí zejména od kvality poskytovaných služeb. Čím vyšší kvalita, tím vyšší cena. Názory na cenu za tyto služby se tedy poměrně značně liší. Matky nejčastěji uváděly cenu za den, kterou by byly ochotné investovat. Lze se tedy

domnívat, že by rády této služby využívaly pouze na několik dní v týdnu, nikoliv každý den. Nejčastěji uváděná cena za den se pohybovala mezi 200–300 Kč za dopoledne (3 hodiny denně) a 500 – 550 Kč za celý den (6 hodin denně). Za měsíční docházku, pět dní v týdnu, by pak byly ochotné investovat 800 – 5 000 Kč za dopoledne a maximálně 10 000 Kč za celý den. *Nejčastěji se však částka pohybovala okolo 5 000 Kč*, což je podle mého názoru docela reálná představa.

- **Byla byste ochotná obětovat část rodičovského příspěvku na tyto služby?** Velice pozitivním zjištěním pak byla ochota dotazovaných matek „obětovat“ část rodičovského příspěvku právě na tyto služby. Kladná odpověď zde výrazně převyšovala před zápornou. *Ano (81 %) – Ne (9 %)*. Je pravděpodobné, že již v současné době investují matky část rodičovského příspěvku právě na financování zájmových kroužků svých dětí, a proto by jim tato investice do „vzdělání“ přišla smysluplná a logická.
- **Vyhovuje vám délka rodičovské dovolené v ČR?** Většině dotazovaných matek *tříletá až čtyřletá rodičovská dovolená vyhovuje*.
- **Zastáváte názor tří až čtyřleté rodičovské dovolené nezbytné pro „blaho“ dítěte?** Většina z dotazovaných se též připojuje k názoru, že *tří až čtyřletá rodičovská dovolená je nezbytná pro „blaho“ dítěte*. *Ano – 78%*.
- **Jaká je podle vás optimální délka rodičovské dovolené?** Většina z dotazovaných též považuje *tříletou rodičovskou dovolenou za optimální*. Odpověď 3 roky zvolilo 82 % respondentek. Poslední tři výše zmíněné otázky nám svým způsobem dokazují konzervativní smýšlení české společnosti, které může být do značné míry ovlivněno celospolečenským diskurzem. Z odpovědí na tyto otázky je dobře patrná „mýtická“ hranice tří let, která je v českém prostředí vnímána jako moment, kdy by se dítě mělo začít pomalu odpoutávat od matky. Zajímavé však je, že se tato věková hranice nijak zvlášť neprojevila v odpovědích německých matek. Lze tedy usuzovat na jistou kulturní danost.
- **Jaké formy péče o děti do tří let využíváte?** Mezi nejčastěji využívané formy péče o děti do tří let v Praze podle odpovědí dotazovaných matek patří na prvním místě *pomoc příbuzných a známých*, na druhém místě pak *služby, které nabízí mateřská centra*. O mnoho méně dotazovaných matek využívá služby

soukromých mateřských škol či jeslí, případně individuální péči o dítě ve vlastní domácnosti (baby-sitting). I tyto odpovědi poměrně věrohodně dokreslují současnou situaci v České republice, neboť využívání veřejné institucionální péče o děti do tří let se v odpovědích dotazovaných matek v podstatě neobjevila.

- **Slyšela jste někdy pojem „Barcelonské cíle“ či „Prorodinný balíček“?**
Otázky týkající se „Prorodinného balíčku“ a „barcelonských cílů“ pak většina dotazovaných matek zodpověděla záporně. Pojem „Barcelonské cíle“ neznala většina z dotazovaných matek (89 %) a pojem „Prorodinný balíček“ pak některé matky znaly, ale přesto si nebyly jisté, čeho se přesně týká.
- Ne – 54 %, Ano, ale neznám jeho obsah – 28 %, Ano, znám jeho obsah – 18 %.
Odpovědi respondentek mohou poukazovat na poměrně malou informovanost mezi rodiči.

ZÁVĚR

Hlavním cílem této diplomové práce je na základě analýzy současné situace, nalézt a popsat problematické oblasti, které brání v rozvoji zajišťování různých forem péče o děti do tří let v České republice.

V první části své práce jsem se pokusila nastínit společenské změny, ke kterým došlo v Evropě v průběhu 20. století, a které měly zásadní vliv na podobu současné evropské rodiny. Lze se domnívat, že se jedná v jistém smyslu o změny nevratné, se kterými se bude evropská společnost i nadále potýkat. Ve své práci jsem proto chtěla přiblížit konkrétní opatření Evropské unie, která na tuto situaci reagují v oblasti rodinné politiky, a také způsob, jak na tato opatření reagují některé státy Evropské unie. **Ukázalo se, že Evropská unie zejména usiluje o to, aby se ženy mohly po kratší mateřské pauze navrátit ke svému původnímu zaměstnání, případně pokračovat v dalším vzdělávání.** Tento krok hodnotím do značné míry pozitivně, neboť se domnívám, že dlouhodobá finanční podpora žen, které pečují o malé dítě, se pro stát jeví jako ekonomicky nevýhodná a ve svém důsledku znesnadňuje ženám pozdější návrat do zaměstnání. Navíc možnost být v době, kdy žena pečuje o malé dítě, alespoň částečně ekonomicky aktivní, přináší rodině další příjem a s ním i vyšší životní standard. Nehledě na to, že pro některé ženy, např. samoživitelky je pak určitý vyšší příjem přímo nutností. S možností dřívějšího návratu do zaměstnání souvisí též **snahy Evropské unie o zlepšování dostupnosti kvalitní a kvalifikované péče o děti do tří let, o kterých hovoří tzv. „Barcelonské cíle“, které navrhuji umožnit přístup k jisté formě péče o děti do tří let pro 33 % dané věkové kategorie.** Ženy, které pečují o malé dítě, by však měly mít možnost volby a samy by se měly rozhodovat, v kolika letech svěří své dítě do péče kvalifikovanému personálu v předškolním zařízení či kvalifikované pečovatelce. Tato hranice by měla zůstat individuální, neboť vždy nejvíce záleží na osobnosti samotného dítěte a životní situaci rodiny, ve které vyrůstá. Evropská unie se dle mého názoru ubírá správným směrem, pokud svými opatřeními napomáhá v rozvoji kvalitní a kvalifikované péče o děti mladší tří let a snaží se hledat vhodné a osvědčené modely péče o děti do tří let. Nemělo by však docházet k tomu, aby ekonomická aktivita ženy, která pečuje o malé dítě, byla upřednostňována před péčí o potomka.

Mezi další pozitivní snahy Evropské unie lze zařadit též **podporu role otce v péči o malé dítě** např. formou zavádění otcovské dovolené. Česká republika bohužel ani v jedné z těchto oblastí evropská doporučení nenásleduje, důvody proč je tomu tak, jsem se snažila přiblížit v druhé části své práce. Podrobnější analýzou konkrétních oblastí rodinné politiky v současné době jsem se snažila poodhalit problematické oblasti, které brání rozvoji zajištění veřejně dostupné péče o děti do tří let v České republice. V oblasti rodinné politiky ČR lze nalézt tyto nedostatky. **Česká republika má na evropské poměry nadstandardně dlouhou rodičovskou dovolenou**, české ženy zůstávají s jedním dítětem průměrně 3,7 let na rodičovské dovolené. Ženy se dvěma a více dětmi tak mohou zůstat ekonomicky neaktivní i po dobu šesti a více let. Pobírání rodičovského příspěvku sice ženě v současné době umožňuje neomezený přívýdělek, problematické však zůstává zajištění patřičné péče o dítě v době nepřítomnosti matky. **V České republice je obecně nedostatek zařízení denní péče o děti mladší tří let (pouze 46 jeslí na celou Českou republiku). Umístěním dítěte do jeslí na více než pět dní v měsíci navíc rodina přijde o rodičovský příspěvek.** V tomto opatření vidím jistý tlak státu na to, aby ženy zůstávaly, co nejdéle doma s dítětem. Stávající opatření tak svým zaměřením podporují tradiční pojetí rodiny ve smyslu žena – pečovatelka a muž – živitel. Společenské změny však přinesly značně diferencované formy soužití, kde se tyto strategie stávají pro ženy nevýhodné. Nejvíce problematická se jeví opět situace matek samoživitelek. **Zavedení více-rychlostního čerpání rodičovského příspěvku v roce 2009 bylo jistě krokem správným směrem.** Podrobnější analýzou jsme však i zde odhalili jisté nedostatky, jedná se zejména o jistou diskriminaci matek s nižšími příjmy a matek studentek, které doposud nebyly zaměstnány, a tudíž nemají nárok na rychlejší čerpání v podobě dvouleté rodičovské dovolené. Tento vládní krok navíc nebyl doplněn o právě chybějící zařízení denní péče o děti do tří let. Přestože současný stav tříleté rodičovské dovolené většině žen s malými dětmi do značné míry vyhovuje, neboť samotné mateřství považují za naplňující a tradiční pojetí rodiny je pro ně přirozené, našly by se i takové, které by rády zvolily jiné strategie, ať již z vlastní iniciativy nebo z nutnosti. Tento fakt potvrzuje do jisté míry též dotazníkové šetření, jehož výsledky jsem uveřejnila v závěrečné části mé diplomové práce. V druhé části jsem dále podrobněji rezebrala návrhy, které v roce 2009 zveřejnilo MPSV v podobě tzv. „Prorodinného balíčku“.

Navrhovaná opatření, mezi která můžeme zařadit – **zavedení legalizované sousedské výpomoci, podporu živnostenského podnikání v oblasti péče o děti do tří let či zavedení institutu miniškolky**, lze do jisté míry hodnotit pozitivně, neboť se svým způsobem snaží reagovat na výše zmíněné strategie Evropské unie, bohužel ale poměrně značně opomíjejí dodržování jistých kvalitativních standardů v péči o děti do tří let. Výše zmíněné návrhy prokazují tyto problematické oblasti: příliš velké věkové rozdíly mezi dětmi ve skupině, přítomnost pouze jedné zodpovědné osoby, domácnost pečovatele jako výchovně-vzdělávací prostředí pro předškolní děti, zajištění bezpečnosti dětí při pobytu venku, preference zdravotnického vzdělání v péči o děti do tří let, vlastní rodičovská zkušenost jako dostatečná kvalifikace k péči o svěřené děti. Zcela zde pak chybí návrh kontrolních mechanismů ze strany státu. Výše zmíněné návrhy tak budou vyžadovat další koncepční rozpracování. V druhé části jsem také popsala současné možnosti péče o děti do tří let v ČR (možnost zajištění péče o dítě do tří let v soukromém sektoru – individuální péče o dítě v jeho domácnosti, soukromé mateřské školy a jesle). Zvláštní pozornost jsem při tom věnovala **problematické současné denní jeslí**, které jsou v dnešní době jediným oficiálním zařízením denní péče pro děti do tří let. Zde jsem se snažila poukázat na problematické oblasti, které způsobují jejich nevýhodné postavení. Mezi tyto oblasti patří zejména: nedostatečná finanční podpora ze strany státu a zařazení jeslí mezi zdravotnická zařízení a s ním související zdravotnická kvalifikace personálu. Zároveň jsem se pokusila nastítnit řešení, jakým způsobem by bylo možné současnou situaci českých jeselských zařízení změnit. Jedná se zejména o převedení jeslí do kompetencí MŠMT (doposud spadají pod Ministerstvo zdravotnictví) a jejich následné zařazení mezi předškolní zařízení s výrazně výchovně-vzdělávací funkcí. Začlenění jeslí do tohoto resortu by nově přineslo možnost obnovit společná zařízení jeslí a mateřských škol. Jesle by se tak zbavily svého sociálního charakteru a staly by se součástí předškolního vzdělávání. Vhodné by bylo též rozšíření kvalifikace personálu, který o děti v jeslích pečuje. Jako nejvhodnější se jeví využití potenciálu učitelek mateřských škol a jejich případného doškolování. V zásadě bych pak netrvala na zachování názvu „jesle“, který vzbuzuje nevhodné asociace s nechvalně známými zařízeními z doby komunismu, a i to může hrát jistou roli v otázce jejich neoblíbenosti.

Značně problematické se z podrobnější analýzy ukázalo též využívání jeslí na „pět dní v měsíci“ a to zejména z hlediska špatné adaptace dětí na nové prostředí. Využívání rodičovského příspěvku by mělo být flexibilnější. V otázce rozvoje péče o děti mladší tří let hrají do jisté míry svoji roli též tzv. **mateřská centra**, která jsou v České republice hojně využívána. Přestože jejich hlavním posláním není zajištění péče o děti mladší tří let, nabízí se zde jistá možnost spolupráce v rámci organizace rekvalifikačních kurzů pro budoucí pečovatelky o děti do tří let. Domnívám se, že mateřská centra v současné době představují dobře fungující platformu občanské iniciativy rodičů, kterým výchova jejich dětí není lhostejná a jistě by se mezi nimi našli i potenciální zájemci o novou profesi, profesionální pečovatelky.

Ve třetí části své diplomové práce jsem se pak na základě vlastních zkušeností, snažila popsat systém zajištění péče o děti do tří let v Berlíně. Zde jsem se zaměřila zejména na to, jak je celý systém péče o děti do tří let v Berlíně organizován a financován. Jako velice pozitivní jsme shledala jednotné pojetí předškolního období od narození po nástup školní docházky, čemuž odpovídá též jednotné berlínské kurikulum. Péče o děti do tří let je tak součástí předškolního systému a hranice tří let zde není vnímána jako mezník v péči o dítě tak, jako v České republice. Pozitivně lze hodnotit také jednotné standardy pro zřizovatele předškolních zařízení. Pokud soukromé předškolní zařízení splňuje patřičné kvalitativní nároky, má nárok na financování z obecního rozpočtu, stejně jako předškolní zařízení zřizované přímo městem. V Berlíně tak v podstatě neexistují zcela soukromá předškolní zařízení, která by se stala zdrojem příjmu konkrétnímu podnikateli. Přestože jsou berlínská předškolní zařízení značně rozmanitá, zejména, co se týče velikosti a zaměřením vzdělávací koncepce, stát svými obecně platnými standardy zaručuje jednotné podmínky pro všechny děti. Velice zajímavý pak shledávám způsob financování péče o děti ze strany rodiny, který je odstupňován podle životní úrovně konkrétní rodiny. I zde by se dala hledat jistá inspirace pro Českou republiku.

Závěrem lze říci, že zásadní problém rozvoje kvalitní péče o děti do tří let v ČR spočívá zejména v zastaralé legislativě, která nebyla po roce 1989 novelizována a oblast péče o děti do tří let nerodičovskou osobou tak po několik let stagnovala a neměla možnost se rozvíjet. Tato skutečnost bohužel trvá v podstatě do dneška.

Česká společnost doposud nepřekročila práh své minulosti a nadále považuje celodenní péči o dítě do tří let v domácím prostředí za jedinou správnou volbu. K tomuto celospolečenskému postoji přispívá též řada opatření rodinné politiky, která jednoznačně upřednostňují přímou finanční podporu rodiny před rozvojem kvalitních služeb pro rodinu. Pevně věřím, že touto komplexnější analýzou, doplněnou o přímou zkušenost ze zahraničí, alespoň částečně přispějí k otevření širší debaty na toto téma a to nejen v rámci studia předškolní pedagogiky na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy.

POUŽITÁ LITERATURA A INFORMAČNÍ ZDROJE:

BARTÁKOVÁ, H. „Problémy přechodu žen na trh práce po rodičovské dovolené“. In Sirovátka, T., Hora, O. (eds.): *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Boskovice/Brno: František Šalé – Albert, 2008. s. 175–206. ISBN 978- 80-7326–140-5

Bildung, Erziehung und Betreuung in Kindertageseinrichtungen Berlins – Elterninformation, Berlin: Senatsverwaltung für Bildung, Jugend und Sport Berlin, Dostupné na WWW:
<http://www.berlin.de/imperia/md/content/basteglitzzehlendorf/abteilungen/jug2/elterninformation.pdf?start&ts=1269521693&file=elterninformation.pdf>

Childcare services in Europe, Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Eurofound), 2009. ISBN 978-92- 897- 0841-8, Dostupné na WWW:
<http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2008/95/en/1/EF0895EN.pdf>

DAMBORSKÁ M., KOCH J. Psychologie a pedagogika dítěte – učební texty pro střední zdravotnické školy (obor dětských sester), Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1966

DAMBORSKÁ M. a kol. Psychologie a základy výchovy-učebnice pro zdravotnické školy, obor dětských sester, Praha: Avicenum, 1978

DAMBORSKÁ M., Citový život a vývoj řeči kojenců v kolektivních zařízeních, Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1963

Dossier Ausbau der Kinderbetreuung - Kosten, Nutzen, Finanzierung – Berlin: BMFSJ, 2008, 2. Auflage, Dostupné na WWW:
<http://www.bmfsfj.de/RedaktionBMFSFJ/Broschuerenstelle/Pdf-Anlagen/Dossier-Ausbau-der-Kinderbetreuung.property=pdf,bereich=bmfsfj,sprache=de,rwb=true.pdf>

DUDOVÁ, R. (ed.) *Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života*. Edice Sociologické studie/ Sociological Studies 07:03, Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. ISBN 978- 80- 7330–119-4

DUDOVÁ, R., VOHLÍDALOVÁ, M. „Nové tváře rodiny a nové podmínky pracovního trhu-teoretické souvislosti“. In Dudová, R. (ed.) : *Souvislosti proměn pracovního trhu a soukromého, rodinného a partnerského života*. Edice Sociologické studie/ Sociological Studies 07:03, Praha : Sociologický ústav AV ČR, 2007, s. 17–33. ISBN 978- 80- 7330-119-4

DUDOVÁ, R., „Promarněná šance na změnu:zhodnocení reformy rodičovského příspěvku“. In Křížková, A., Dudová, R., Hašková H., Maříková, D., Uhde Z. (eds.) *Práce a péče: Proměny „rodičovské“ v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: SLON, 2008, s. 29 – 50. ISBN 978- 80- 864-29- 946

Early Years Foundation Stage - It's child's play, Department for children, schools and families, 2008. ISBN 978-1-84775-233-8, Dostupné na WWW: <http://nationalstrategies.standards.dcsf.gov.uk/node/126435>

Early Childhood Education and care in Europe: Tackling Social and Cultural Inequalities, Brussels: Eurydice, 2009. ISBN 978- 92- 9201- 007-2

Elterngeld und Elternzeit – Das Bundeselterngeld und Elternzeitgesetz, Berlin: BMFSJ, 2007

Fachpersonal in Kindertageseinrichtungen der Europäischen Union: Ausbildungen und Arbeitsfelder, München: Staatsinstitut für Frühpädagogik, 2009, Dostupné na WWW http://www.ifp.bayern.de/imperia/md/content/stmas/ifp/090831_bmfsfj_fachpersonal_eu27.pdf

Fakta o Německu, Frankfurt am Main: Sociätas- Verlag, 2005, Dostupné na WWW: <http://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/cz/>

Familien in Berlin – Der Familienratgeber, Berlin: Senatsverwaltung für Bildung, Wissenschaft und Forschung, 8. Auflage, 2009, Dostupné na WWW: http://www.berlin.de/imperia/md/content/sen-familie/familienratgeber_2008.pdf?start&ts=1248869509&file=familienratgeber_2008.pdf

FRANCOVÁ H., NOVOTNÝ A., Sociální politika v základech, Praha: TRITON, 2008. ISBN 978- 80- 7387-125-3

Frühe Bildung und das System der Kindertagesbetreuung in Deutschland, Pestalozzi-Fröbel-Verband (Hrsg.), Verlag das Netz, 2004

HAŠKOVÁ, H. „Doma v jeslích, nebo ve školce? Rodinná a institucionální péče o předškolní děti v České republice mezi lety 1945 – 2006“. In *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 8, č. 2, 2007, Praha: Sociologický ústav AV ČR. s. 15- 26. ISSN 1213-0028

HAŠKOVÁ H. „Kam směřuje česká společnost v oblasti denní péče o předškolní děti?“ In Křížková, A., Dudová, R., Hašková H., Maříková, D., Uhde Z. (eds.) *Práce a péče: Proměny „rodičovské“ v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: SLON, 2008, s. 51–70. ISBN 978- 80- 864-29- 946

HÖHNE, S. Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití. Praha: VÚPSV, 2008. ISBN 978-80-87007-93-8

JEŽKOVÁ V., VON KOPP B., JANÍK T., Školní vzdělávání v Německu, UK Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978- 80- 246-1558-5

Kindergarten heute – spot: So geht´s – Kleinstkinder in Krippe und KiTa, Freiburg im Breisgau : Herder Verlag , 3. Auflage, 2008. ISBN 978- 3 -451- 00391-2

Kindergarten heute – special: Kinder unter 3 – Bildung, Erziehung und Betreuung von Kleinstkindern, Freiburg im Breisgau: Herder Verlag, 5.Auflage, 2006. ISBN 978- 3 – 451- 00106- 2

Kindergarten heute – special: pädagogische Handlungskonzepte von Fröbel bis zum Situationsansatz, Freiburg im Breisgau: Herder Verlag, 3. Auflage, 2007. ISBN 978- 3 – 451- 00107-9

KOCH J., MATĚJČEK Z., Psychologie a pedagogika dítěte, Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1960.

KOLÁŘOVÁ J. (eds.) Klíč k jeslím, Praha: Gender Studies, 2007. ISBN 978- 80- 86520-22-3

KRAMULOVÁ D., „Rodiče chtějí jesle. A co děti?“, Děti a my, č. 5, 2009, Praha: Portál, s. 24 –25

KŘÍŽKOVÁ, A., DUDOVÁ, R., HAŠKOVÁ H., MAŘÍKOVÁ, D., UHDE Z. (eds.) Práce a péče: Proměny „rodičovské“ v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie. Praha: SLON, 2008. ISBN 978- 80- 864-29- 946

KŘÍŽKOVÁ A., „Nepříliš harmonická realita. Rodičovské kombinace práce a péče v mezích generové struktury současné české společnosti“ In *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, roč. 8, č. 2, 2007, Praha: Sociologický ústav AV ČR. s. 60 – 67. ISSN 1213- 0028

KUCHAŘOVÁ V. a kol., Životní podmínky a potřeby rodin v hlavním městě Praze. Praha: VÚPSV, 2009a. ISBN 978-80-7416-039-4

KUCHAŘOVÁ, V. a kol., Péče o děti předškolního a raného školního věku. Praha: VÚPSV, 2009b. ISBN 978-80-7416-041-7

KUCHAŘOVÁ a kol., Životní podmínky a potřeby rodin v hlavním městě Praze, Praha: VÚPSV, 2009c. ISBN 978-80-7416-039-4

KUCHAŘOVÁ, V., SVOBODOVÁ, K. Síť zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR. Praha: VÚPSV, 2006. ISBN 80-87007-51-4

KUCHAŘOVÁ a kol, Harmonizace rodiny a zaměstnání – současné možnosti a jejich reflexe u mladé rodičovské generace, Praha: VÚPSV, 2006. ISBN 80-87007-38

KUCHAŘOVÁ a kol., Závěrečná zpráva o řešení projektu HR162/07, „Zmapování dostupnosti a podmínek pobytu dětí v jeslích, mateřských školách, školních družinách a obdobných zařízeních a jiných neinstitutcionálních forem péče o děti v ČR včetně identifikace překážek jejich využívání s návrhy možných opatření k jejich rozvoji“ Praha: VÚPSV, Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7073/pece_o_deti.pdf

Kye Data in Eduation in Europe 200, Brussels: Eurydice, 2009

MAKRISOVÁ-TOMINOVÁ, M. Práce a rodina – jak je sladit a nezbláznit se, Praha: Portál, 2009. ISBN 978- 80-7367-615-5

MAŘÍKOVÁ, H., Mateřství, rodina a práce z pohledu matek malých dětí. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online] roč. 9, č. 2/2008. Dostupné na WWW: <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2009022201>

MATĚJKOVÁ, B., PALONCYOVÁ, J., Rodinná politika ve vybraných zemích I., Praha: VÚPSV, 2003, Dostupné na WWW: [http:// www.vupsv.cz](http://www.vupsv.cz)

MATĚJKOVÁ, B., PALONCYOVÁ, J., Rodinná politika ve vybraných evropských zemích II, Praha: VÚPSV, 2004, Dostupné na WWW: [http:// www.vupsv.cz](http://www.vupsv.cz)

MAYWALD J., SCHÖN B. (Hrsg.), Krippen wie frühe Betreuung gelingt: Fundierter Rat zu einem umstrittenen Thema, Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 2008. ISBN 978-3-407-85861-0

NEŠPOROVÁ, O., SVOBODOVÁ K. Nestátní sféra v oblasti podpory rodin a služeb pro rodiny. Praha : VÚPSV, 2006. ISBN 80-87007-30-1

Národní koncepce rodinné politiky, Praha: MPSV, 2005, Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf

Národní zpráva o rodině. Praha: MPSV, 2004, Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/900/zprava_zkr.pdf

Návrh řešení denní péče o děti do tří let věku, Praha: MŠMT, 2010

Neinstitutcionální péče o děti – CHŮVA, MOPPS (Modelový program podpory sladování profesního a rodinného života-kraj Vysočina, EQUAL/2/29, Národní centrum pro rodinu, 2007, Dostupné na WWW: <http://www.rodiny.cz/f/Image/fotkyNCR/chuva.pdf>

PROTT,R.,PREISSING, C. (eds.) Bridging Diversity: an Early Childhood Curriculum-Berliner Bildungsprogramm, Weimar und Berlin: Verlag das Netz, 2006. ISBN 978-3-937785-46-2

Qualität für Kinder unter drei in Kitas – Empfehlungen an Politik, Träger und Einrichtungen, Bertelsmann Stiftung, 2005, Dostupné na WWW: http://www.bertelsmann-stiftung.de/cps/rde/xbcr/SID-940D0CAD-4E49F0D0/bst/xcms_bst_dms_16338_2.pdf

Qualifizierung in der Kindertagespflege, Das DJI-Curriculum „Fortbildung von Tagespflegepersonen“, Seelze-Velber: Klett / Kallmeyer Verlag, 2. Auflage, 2008. ISBN 978-3-7800-5246-9, Dostupné na WWW: http://www.vorteil-kinderbetreuung.de/files/pdf/application/pdf/curriculum_dji.pdf
RABUŠIC, L. Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě. Praha: SLON, 2001. ISBN 80-86429-01-6

Report on equality between women and men – 2009/ European Commission, Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009. ISBN 978- 92- 79- 07961-0

SAXONBERG, S., „Právo na otce: rodičovská „dovolená“ ve Švédsku“. In Křížková, A., Dudová, R., Hašková H., Maříková, D., Uhde Z. (eds.) *Práce a péče: Proměny „rodičovské“ v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: SLON, 2008, s. 125 – 143. ISBN 978- 80- 864-29- 946

SINGLY, F. de. 2000. *Libres ensemble. L'individualisme dans la vie commune*. Paris: Nathan

SIROVÁTKA, T., HORA, O. (eds.): *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Boskovice/Brno: František Šalé - Albert, 2008. ISBN 978- 80-7326-140-5

SIROVÁTKA T. „Harmonizace rodiny a zaměstnání v České republice a role sociální politiky“. In Sirovátka, T., Hora, O. (eds.): *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Boskovice/Brno: František Šalé - Albert, 2008. s. 63 – 96. ISBN 978- 80-7326-140-5

SLOBODA, Z., „To nejde, to není nikde na světě! Srovnání podmínek rodičovství v rámci jednoho podniku“. In Křížková A., (Eds.) *Podmínky rodičovství v podnikovém prostředí v mezinárodním srovnání*. Edice Sociologické studie/ Sociological Studies 07:09, Praha : Sociologický ústav AV ČR, 2007, s. 26 – 45. ISBN 978- 80-7330-127-9

Soubor prorodinných opatření – Prorodinný balíček, Praha: MPSV , 2008, Dostupné na WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/5898/komplet_balik.pdf

TIETZE W. (Hrsg.), *Trends internationale Forschungsergebnisse, Praxisorientierungen Früherziehung*, Berlin: Luchterhand, 1996. ISBN 3- 472- 02362-7
The provision of childcare services – A comparative review of 30 European countries, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009. ISBN 978-92-79-12007-7

The essential guide to early learning and Childcare for you and your family (0-5 years), Department for Children, Schools and Families, 2009. ISBN 978-1-84775-396-0, Dostupné na WWW: <http://publications.dcsf.gov.uk/eOrderingDownload/00126-2009BKT-EN.pdf>

TOMÁŠEK M., Naše blízké vztahy a společenské demokratizační změny. K novému chápání zdrojů integrace a reprodukce společnosti po roce 1989. In *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online] roč. 8, č.2/2007. Dostupné na WWW: <http://www.genderonline.cz/rservice.php?akce=tisk&cislocclanku=2008012701>

UHDE, Z., „Kritická rekonstrukce diskuze: evropská versus česká politika péče“. In Křížková, A., Dudová, R., Hašková H., Maříková, D., Uhde Z. (eds.) *Práce a péče: Proměny „rodičovské“ v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Praha: SLON, 2008, s. 145 –158. ISBN 978- 80- 864-29- 946

VON DER BEEK A., *Bildungs räume für Kinder von Null bis Drei*, Weimar, Berlin: Verlag das Netz, 4. Auflage, 2008. ISBN 978- 3937785-38-5

WICHTERLOVÁ L. „Zhodnotíme potenciál jeslí?“ In Kolářová J. (eds.) *Klíč k jeslím*, Praha: Gender Studies, 2007. s. 2 – 4. ISBN 978- 80- 86520-22-3

Základní ukazatele z oblasti sociálního zabezpečení ve vývojových řadách a grafech 2008, Praha: MPSV, 2009. ISBN 978-80-7421-005-1

Internetové zdroje:

Anglie

<http://www.dcsf.gov.uk/>

<http://www.direct.gov.uk/en/Parents/index.htm>

<http://www.daycaretrust.org.uk/>

Švédsko

<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/07/28/35/9ffce818.pdf>

http://www.forsakringskassan.se/irj/go/km/docs/fk_publishing/Dokument/Publikationer/Faktablad/Andra%20spr%C3%A5k/Engelska/foraldrapenning_eng.pdf

<http://www.forsakringskassan.se/sprak/eng>

<http://www.sweden.gov.se/sb/d/2061>

Francie

<http://www.mon-enfant.fr/web/guest/accueil>

<https://www.caf.fr/wps/portal/>

Německo

<http://www.handbuch-kindertagespflege.de/allgemein/dok/1.php>

<http://www.bmfsfj.de/>

<http://www.familien-wegweiser.de/>

<http://www.vorteil-kinderbetreuung.de/allgemein/dok/6.php>

<http://www.dji.de/cgi-bin/projekte/output.php?projekt=479>

<http://www.berlin.de/sen/bwf/>

<http://www.berlin.de/sen/familie/index.html>

Česká republika

www.uzis.cz

www.mpsv.cz

www.vupsv.cz

www.msmt.cz

<http://www.materska-centra.cz/>

<http://magistrat.praha-mesto.cz/>

<http://www.genderstudies.cz/>

<http://www.soc.cas.cz/departments/cz/4/42/Gender-sociologie.html>

<http://www.genderonline.cz/>

<http://www.rodiny.cz/07/>

Evropská unie

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=cs&catId=656>

Příloha č. 5

Fotografie současných denních jeslí provozovaných v hlavním městě Praze

Obr.1

Ložnice denní jesle Praha 7 – U Pergamenky 1144/1a

Obr.2

Obr.3

Ložnice denní jesle Praha 10 – Jakutská 4

Obr. 4

Děti sledují divadelní představení – denní jesle Praha 10, Jakutská 4

Obr. 5

Děti si hrají pod dohledem dětských sester – denní jesle Praha 8, Mirovická 1282

Příloha č. 6

KiTa Frechefledermäuse - Berlín

Předškolní zařízení, které je zřizováno občanským sdružením, které založily tři německé vychovatelky. Kapacita předškolního zařízení je 20 dětí, přijímány jsou děti od osmi měsíců po nástup školní docházky.

Obr. 1

Obr. 2

Oběd - vychovatelky pomáhají při krmení nejmenším dětem

Obr. 3

Odpolední
svačina

Obr. 4

Volná hra dětí

Obr. 5

Děti si hrají v „Familienzimmer“

Obr. 6

Nejmenší děti „jdou“ na procházku do parku

Obr. 7

Děti při pobytu venku

Příloha č. 7

Zebra international Kita - Berlín

Předškolní zařízení zřizované občanským sdružením rodičů zaměřené na pedagogiku M. Montessori. Kapacita předškolního zařízení je 24 dětí, přijímány jsou děti od jednoho roku do nástupu školní docházky.

Obr. 1

Obr. 2

Hlavní místnost

Obr. 3

Obr.4

Obr. 5

Tělocvična, využívaná též jako místnost na spaní

Obr. 6

Obr.7

Koupelna s přebalovacím pultem

Příloha č. 8

Vybrané názory matek na nedostatek služeb péče o děti do tří let v České republice. Jak vnímají české matky nedostatek zařízení péče o děti do tří let v ČR? Využily by tyto služby?

Zdroj: Internetová diskuse na serveru rodina.cz, dostupné z WWW:
<http://www.rodina.cz/nazor12798112.htm>

„Já bych to uvítala, nemusela bych tahat mimina do práce, po doktorech, po úřadech apod. Ale u nás ty jesle dokonce k dispozici byly! Ale za těch 5 dní v měsíce za 7tis pro každého, což mi nepřijde dostupné ani nyní, kdy jsou výše platů zcela jinde.. Pracovat jsem jakožto samoživitelka musela, můj příjem byl (já + 2 děti) i s přídávka a alimntama necelých 8tis.“

„Ano, tyto služby mi chyběly, protože nemám nikoho z rodiny na hlídání. Nemohla jsem brát ani malé zakázky, respektive jsem jednu zkusila, ale nešlo mi s dítětem v náručí dělat a hlavně dobře dozorovat projekt. V tuto chvíli jsem ztratila kontakty a vím, že budu začínat znovu. Dál mi chyběly ve chvíli, kdy jsem sama potřebovala k lékaři. Samozřejmě všechno jde vyřešit, suploval manžel, vzal si volno v práci, ale klidně bych volila prověřenou chůvu nebo nárazově jesle.“

„Já bych třeba uvítala podporu výstavby firemních školek. chtěla bych si teď zase dát „rodičák“ na 2 roky a pak nastoupit aspoň na částečný úvazek do práce, jenže jak, když jesle vymřely.“

„Já bych jesle určitě uvítala až budou malé tak 2 roky, třeba na 2 dny v týdnu. Ráda bych si našla brigádu a dostala se mezi lidi než nastoupím do práce a penízky navíc se hodí.“

„V mém okolí jsou dvě skupiny matek - jedna se vrací do práce velmi záhy a většinou hlídá babička nebo chůva, nebo využijí tři roky mateřské a dítě jde rovnou do školky. Zájemkyně o jesle představují minoritní skupinu, většinou holky se "svobodnějšími" povoláními, které mohou pracovat na částečný úvazek, z domova a tak.“

„Nejprve jsem dost nadávala na chybějící instituce, které by se dokázaly postarat o dítě mladší 3 let, ale postupem času jsem změnila názor a jsem ráda, že jsem mohla zůstat s dcerou až téměř do konce jejích 3 let doma. Nikdo se nedokáže o dítě postarat lépe než matka. Zkoušela jsem dceru dát do jeslí, ale nelíbilo se mi to - nekvalitní péče. Takže to shrnu takto - kdyby tu byly instituce pro děti mladší 3 let a na velmi dobré úrovni za přijatelné peníze, pak ano. Ale jelikož je to blbost - přijatelné peníze a vysoká úroveň péče o dítě, pak můžu říct, že mi to nechybí.“

„No já bych obecní jesle ocenila - líbilo by se mi třeba od dvou let věku si někde přivydělat, přijít zase mezi lidi... Neříkám každý den, ale třeba dvakrát do týdne. U nás jsou soukromé jesle - jenže tolik nevydělám, abych je zaplatil. A na chůvu taky nemám.“

„Já bydlím v Německu, ale zrovna v našem městě je problém sehnat jesle. jsem ráda s dítětem doma a manžel nás jakž takž uživí. nemusím se vracet do zaměstnání, ale přesto jsem byla ráda, že jsem sehnala jesle a jsem přesvědčena, že dvě nebo tři dopoledne v týdnu bez dítěte (tj 3-4 hodiny na den) leckteré ženě moc pomohly načerpat energii.“

Využíla jsem jesle ne celodenně, ale na 3 dopoledne v týdnu, celkem 12 hodin (ale fakticky 9, protože jsme nechodili v 8 ale až v 9) od 1,5 roku dítěte po dobu 1 roku. Byla to nesmírná úleva. Měla jsem čas na sebe (sportovat, vzdělávat se nebo jen přečíst si knihu) a mnohem více chuti do péče o rodinu. prostě elixír. O dítě bylo velmi dobře postaráno, měli promyšlený koncept, zdravé svačiny, zahradu, na kterou chodili téměř za každého počasí, přebalovali. opravdu výborně.

Moje dítě bylo očividně spokojené a nijak psychicky netrpělo tím, že by ho "krkavčí matka" opustila na dlouhých 3x3 hodin v týdnu. ještě doplňuji - co mě v Čechách připadá jako naprosto nepraktické pravidlo, je těch 5 dní v měsíci. Rozumnější by bylo třeba u dětí od 1 roku 8-9 hodin v týdnu, což by mohl být v krajním případě jeden den, ale spíš třeba 2x4 nebo 3x3 hodiny, což má větší smysl. “

Příloha č. 10

Dotazník pro rodiče - Praha

„Problematika zajišťování péče o děti mladší tří let v ČR“

Věk rodiče:

Vzdělání rodiče: základní škola střední škola vysoká škola

Pokud pracujete, napište prosím kolik hodin týdně?

20-30 hodin týdně 30-40 hodin týdně více než 40 hodin/týdně

Momentálně nepracuji, pobírám rodičovský příspěvek

Jak často potřebujete pohlídat dítě?

Jen výjimečně několik dnů v měsíci několik dní v týdnu téměř každý den

Od kolika let navštěvuje vaše dítě nějaké předškolní zařízení? Případně od kolika let bude vaše dítě navštěvovat nějaké předškolní zařízení?

.....

Využila byste služby péče o dítě mladší tří let, pokud by byla v ČR běžně dostupná a kvalitní? Respektive pokud by se změnila podoba současných jeslí a existovaly by i jiné alternativy

Spíše ano ano spíše ne určitě
ne

Uvítala byste v takovém zařízení spíše zdravotnický nebo pedagogický personál?

Pedagogický personál zdravotnický personál kombinace obou

V jakém věku dítěte byste byla ochotná , dát dítě do takového zařízení?

1 rok 2 roky 2,5 roku 3 roky

Jaká by měla být cena takové služby měsíčně? Kolik byste byla ochotna investovat do takové služby?

Dopolední hlídání s obědem 9-12 h. , cca. 3 hodiny denně.....

Celodenní hlídání 9- 15h. , cca 6 hodin denně.....

Byla byste ochotná obětovat část rodičovského příspěvku na tuto službu?

Ano Ne

Vyhovuje vám délka rodičovské dovolené v České republice?

Ano Ne Nevím

Zastáváte názor tříleté až čtyřleté rodičovské dovolené nezbytné pro „blaho“ dítěte?

Ano

Ne

Jaká je podle vás optimální doba mateřské (rodičovské) dovolené?

3 měsíce

1 rok

2 roky

3 roky

více než 3 roky

Jaké formy péče o děti do tří let využíváte?

Označte křížkem

	Pravidelně	Občas	Nikdy
<i>mateřské centrum</i>			
<i>baby-sitting</i>			
<i>pomoc známých</i>			
<i>pomoc příbuzných</i>			
<i>firemní jesle</i>			
<i>soukromé jesle či soukromá MŠ</i>			
<i>státní jesle</i>			
<i>jiné formy péče o děti do tří let</i>			

Jaké další formy péče o děti do tří let znáte?

.....

Slyšela jste někdy pojem „barcelonské cíle“ ?

Ano, vím o co jde

ano ,ale nevím přesně čeho se týkají

ne

Slyšela jste někdy pojem „prorodinný balíček“ ?

Ano, znám jeho obsah

ano,ale neznám jeho obsah

ne

Příloha č. 9

Dotazník pro rodiče - Berlín

„Kinderbetreuung in Berlin“

Alter:

Ausbildung:

ohne Abitur Schulabschluss Abitur Universität

Falls Sie arbeiten, wählen Sie, bitte, aus wie viele Stunden/Woche?

20 - 30 Stunden/Woche	
30 – 40 Stunden/Woche	
mehr als 40 Stunden/Woche	

Wie oft brauchen Sie Kinderbetreuung?

Selten ein paar Tage in der Monat ein paar Tage in der Woche fast jeden Tag

Seit welchem Alter besucht Ihr Kind eine Kleinkindereinrichtung?

.....

Wie viele Stunden pro Woche verbringt Ihr Kind in einer Kleinkindereinrichtung?

.....

Sind Sie mit dem System des Mutterschaftsurlaubs in Deutschland zufrieden?

Ja

Nein

Weiß nicht

Möchten Sie mit Ihrem Kind länger im Mutterschaftsurlaub bleiben?

Ja

Nein

Weiß nicht

Wie lang möchten Sie optimal im Mutterschaftsurlaub bleiben?

3 Monate

1 Jahr

2 Jahre

3 Jahre

mehr als 3 Jahre

Finden Sie die Verfügbarkeit an Kleinkindereinrichtungen in Berlin ausreichend?

Ja

Nein

Sind sie für Sie finanziell erschwinglich?

Ja

Nein

Welche Formen der Kleinkinderbetreuung bis zu 3 Jahren suchen Sie aus?

kreuzen Sie an

	Regelmässige	Zeitweise	Niemals
<i>Familienzentrum</i>			
<i>Baby-sitting</i>			
<i>Hilfe der Bekannten</i>			
<i>Hilfe der Verwandten</i>			
<i>Firmen</i>			

<i>Kindertagesstätte</i>			
<i>Privatkrippe</i>			
<i>Krippe - staatlich</i>			
<i>Kindergarten</i>			
<i>Andere Art von Kleinkinderbetreuung bis zu 3 Jahren</i>			

Nennen Sie andere Formen von Kleinkinderbetreuung bis zu 3 Jahren verfügbar in Deutschland, die sie kennen.

.....

Die Möglichkeit mit dem Kind im Mutterschaftsurlaub 2-3 Jahre zu bleiben, würde ich

ausnützen eher ausnützen eher nicht ausnützen nicht
 ausnützen